

พระคัมภีร์
ชาดก และ อรรถกถาชาดก
บาลี-ไทย
เล่ม ๒๙

(บาลี ภาค ๑๐ ตอนที่ ๒)

JĀTAKAPĀLI and JĀTAKATṬHAKATHĀ

Pāli - Thai

Volume XXIX

(Pāli Part X Second Section)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

พุทธศักราช ๒๕๕๘

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ
ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับภูมิพลโลกขุ

คำย่อ		คำเต็ม
วิ. มหาวิภังค.	วินยปิฎก	มหาวิภังค
วิ. ภิกขุณี.	วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคค
วิ. จ.	วินยปิฎก	จุลลวคค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. ส.	ทีฆนิกาย	สีลขนุทธวคค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคค
ม. มุ.	มชฺฉนิกาย	มูลปนฺณาสก
ม. ม.	มชฺฉนิกาย	มชฺฉมปนฺณาสก
ม. อ.	มชฺฉนิกาย	อุปริปนฺณาสก
ล. ส.	ลัทยุตฺตนิคาย	สคาถวคค
ล. นิ.	ลัทยุตฺตนิคาย	นิตานวคค
ล. ขนุธ.	ลัทยุตฺตนิคาย	ขนุธวาวคค
ล. สฬา.	ลัทยุตฺตนิคาย	สฬายตนวคค
ล. มหา.	ลัทยุตฺตนิคาย	มหาวาวคค
อง. เอกก.	องคฺตฺตรนิกาย	เอกกนิปาต
อง. ทุก.	องคฺตฺตรนิกาย	ทุกนิปาต
อง. ดิก.	องคฺตฺตรนิกาย	ดิกนิปาต
อง. จตฺตก.	องคฺตฺตรนิกาย	จตฺตกนิปาต
อง. ปณฺจก.	องคฺตฺตรนิกาย	ปณฺจกนิปาต
อง. ฉก.	องคฺตฺตรนิกาย	ฉกนิปาต
อง. สตฺตก.	องคฺตฺตรนิกาย	สตฺตกนิปาต
อง. อฏฺฐก.	องคฺตฺตรนิกาย	อฏฺฐกนิปาต
อง. นวก.	องคฺตฺตรนิกาย	นวกนิปาต

คำย่อ

คำเต็ม

อง. ทสก.	องค์ตฺตรนิกาย	ทสกนิปาต
อง. เอกาทสก.	องค์ตฺตรนิกาย	เอกาทสกนิปาต
ช. ช.	ชุตฺตทกนิกาย	ชุตฺตทกปาฐ
ช. ฉ.	ชุตฺตทกนิกาย	ธมฺมปทคาคา
ช. อุ.	ชุตฺตทกนิกาย	อุทาน
ช. อิติ.	ชุตฺตทกนิกาย	อิตฺตฺตตฺต
ช. สุ.	ชุตฺตทกนิกาย	สุตฺตนิปาต
ช. วิ.	ชุตฺตทกนิกาย	วิมานวตฺต
ช. เปต.	ชุตฺตทกนิกาย	เปตวตฺต
ช. เถร.	ชุตฺตทกนิกาย	เถรคาคา
ช. เถรี.	ชุตฺตทกนิกาย	เถรีคาคา
ช. ชา.	ชุตฺตทกนิกาย	ชาตก
ช. มหา.	ชุตฺตทกนิกาย	มหานิทฺเทศ
ช. จุฬ.	ชุตฺตทกนิกาย	จุฬนิตฺเทศ
ช. ป.	ชุตฺตทกนิกาย	ปฏิสมฺภิทามคฺค
ช. อ.	ชุตฺตทกนิกาย	อปทาน
ช. พุทฺธ.	ชุตฺตทกนิกาย	พุทฺธวํส
ช. จริยา.	ชุตฺตทกนิกาย	จริยาปิฎก
อภิ. ส.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี
อภิ. วิ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺค
อภิ. ธา.	อภิธมฺมปิฎก	ธาคคคา
อภิ. ปุ.	อภิธมฺมปิฎก	ปุคฺคลปณฺณตฺติ
อภิ. ก.	อภิธมฺมปิฎก	กถาวตฺต
อภิ. ย.	อภิธมฺมปิฎก	ยมก
อภิ. ป.	อภิธมฺมปิฎก	ปฏฺจาน

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ		คำเต็ม
สี.	สีหฬไปตฺถก	(ฉบับสิงหฬ)
ม.	มรรมไปตฺถก	(ฉบับพม่าเดิม)
ฉ.	ฉฏฺฐสงฺคีติไปตฺถก	(ฉบับสังคายนาครั้งที่ ๖)
รา.	รามณฺณไปตฺถก	(ฉบับมอญ)
ไป.	ไปราณไปตฺถก	(ฉบับไบลานเก่า)
อิ.	อิญฺจลิสไปตฺถก	(ฉบับอังกฤษ เดิมใช้ย่อว่า ย.)
ก.	กตฺถจฺจิไปตฺถก	(คัมภีร์บางฉบับ)

(๖๔)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET

As used in this pāli text

of

THE BHŪMIBALOBHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

ะ a ำ ā ิ i ี ī , u ู ū ะ e ो o

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฆ gha	ง ra
จ ca	ฉ cha	ช ja	ฉ jha	ญ ña
ฎ ta	ฐ tha	ฑ da	ฒ dha	ณ na
ด ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ฝ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ la	ม̐ m̐	

FIGURES

๑1 ๒2 ๓3 ๔4 ๕5 ๖6 ๗7 ๘8 ๙9 ๐0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กิ ki	กี kī
กุ ku	กู kū	เก ke	โก ko

สารบาญ
พระคัมภีร์ป่าดกและอรรถกถาป่าดก
บาลี - ไทย
เล่ม ๒๙

(บาลี ภาค ๑๐ ตอนที่ ๒)

เรื่อง	หน้า
มหานิบาต	
๘. มหานารทกัถสปปชาดก (๕๔๕)	๑
๘. พรรณนามหานารทกัถสปปชาดก (๕๔๕)	๔๓
๙. วิรุทธชาดก (๕๔๖)	๑๖๗
๙. พรรณनावิรุทธชาดก (๕๔๖)	๒๕๐

พระบาลีสถิตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก มหานิบาต

๘. มหานารทกสสปชาดก(๕๔๕)

๑๑๕๓. อหุ ราชา วิเทห่าน
องคตติ นาม ขตติโย
ปหุตโยคโค ธนินา
อนนตพลไปริโส.

๑๑๕๔. โส จ ปณฺณรเส รตฺตี
ปุริเม ยามะ อนาคเต
จาตุมาสา โกมุทียา
อมจฺเจ สนนิปาตยิ.

๑๑๕๕. ปณฺทิตะ สุตสมฺปนฺเน
मितฺตพฺเพ วิจฺจขณฺเ
วิชฺยณฺจ สฺนามณฺจ
เสนาปีตํ อลาตกํ.

๘. มหานารทกสสปชาดก (๕๔๕)

ว่าด้วยพระมหานารทกสสประ ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี

๑๑๕๓. พระมหากษัตริย์ ทรงพระนาม
ว่า อังคตติ เป็นพระราชอาของ
ชนชาววิเทหรัฐ ทรงมีราชยาน
พระราชทรัพย์มากมาย ทรงมี
พลนิกายเหลือที่จะนับ.

๑๑๕๔. ก็คืนหนึ่ง ในวันเพ็ญเดือน ๑๒
ดอกโกมุทบาน ในขณะที่ปฐมยาม
ยังไม่มาถึงพระองค์ ทรงประชุม
เหล่าอำมาตย์.

๑๑๕๕. ราชบัณฑิต ผู้เป็นพหูสูต
เฉลียวฉลาด ผู้ทรงเคยรู้จักทั้ง
อำมาตย์ผู้ใหญ่อีก ๓ นาย คือ
วิชัยอำมาตย์ ๑ สุนามอำมาตย์
๑ อลาตอำมาตย์ ๑.

๑๑๕๖. ตมนุปุจฺฉิ เวเทโห
 ปจฺเจกั พุฏฺฐ สัรฺจึ
 จาตุมาสา โภมฺมทฺทชฺชชา
 ชฺฌนฺหิ พุยฺปหตฺติ ตมฺ
 กายชฺช รติยา รตฺติ
 วิหเรมฺ อิมํ อุตฺต.

๑๑๕๗. ตโต เสนาปติ รญฺโณ
 อลาโต เอตทพฺุริ
 หนฺจึ โยคฺคิ พลฺลี สพฺุฬ
 เสนิ สนนฺนาหยาเมเส.

๑๑๕๘. นิยุยาม เทว ยฺุทธาย
 อนนฺตผลไปริสา
 เย เต วสฺสิ น อายนฺติ
 วสฺสิ อฺุปนิยามเส
 เอสา มยฺุหิ สกา ทิฏฺฐิ
 อชิตฺติ โอิชินามเส
 รมสฺส เทว ยฺุทธาย
 เอตฺติ จิตฺตมตฺติ มม.

๑๑๕๙. อลาตสฺส วโจ สุตฺวา
 สฺุณาโม เอตทพฺุริ

๑๑๕๖. แล้วตรัสถามตามลำดับว่า ท่าน
 ทั้งหลาย จงกล่าวไปตามความ
 พอใจของตน ๆ ว่า ในวันเพ็ญ
 เดือน ๑๒ เช่นนี้ พระจันทร์
 แจ่มกระจ่าง กลางคืนวันนี้
 เราทั้งหลาย พึงยังฤดูเช่นนี้ให้
 เป็นไปด้วยความยินดีอะไร.

๑๑๕๗. ลำดับนั้น อลาตเสนาบดี ได้
 กราบทูลแด่พระราชาว่า ขอเดชะ
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจักเตรียม
 จัดพลช้าง พลม้า พลเสนา
 ทุกเหล่า มีความห้าวหาญ.

๑๑๕๘. ซึ่งเป็นชาย มีกำลังนับประมาณ
 มิได้ ออกรบ พวกใดยังไม่มาสู่
 อำนาจ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 ก็จะนำมาสู่อำนาจ นี่เป็นความ
 เห็นของข้าพระพุทธเจ้า เรา
 ทั้งหลายจะได้ชัยชนะ ผู้ที่เรา
 ยังไม่ชนะ ขอเดชะ ขอพระองค์
 จงทรงรินรมย์ด้วยการรบ, นี้
 เป็นเพียงความคิดของข้าพระ-
 พุทธเจ้า.

๑๑๕๙. สุนามอำมาตย์ ได้ฟังคำของ
 อลาตเสนาบดีแล้ว จึงกราบทูล
 ว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า พวกศัตรู

สพฺเพ ตฺยหิ มหาราช
อมิตฺตา วสฺมาคตา.

๑๑๖๐. นิภฺชิตฺตสฺตฺถา ปจฺจตฺตา^๑
นิวาทมนฺวตฺตเร
อุตฺตโม อุตฺตโว อชฺช
น ยฺทฺธิ มม รุจฺจติ.

๑๑๖๑. อนฺนปानญจ ชชฺชญจ
ชิปฺปี อภิหรนฺตุ เต
รมสฺสุ เทว กาเมหิ
นจฺจคฺเตสฺสุ วาทีเต.^๒

๑๑๖๒. สฺนามสฺส วโจ สฺตฺวา
วิชโย เอตทพฺรวิ
สพฺเพ กามา มหาราช
นิจฺจํ อฺปฺภุจฺจิตา.

๑๑๖๓. น เหเต ทฺลฺลภา เทว
ตว กาเมหิ โมทิตฺตุ
สทาปี กามา ลพฺภนฺติ^๓
เนตฺติ จิตฺตมตฺติ มม.

ของพระองค์ทั้งหมด ได้มาสู่
พระราชอำนาจของพระองค์แล้ว.

๑๑๖๐. พวกคัศฺตรู ต่างพากันวางศัสตรา
ยอมสวามิภักดิ์แล้วทั้งนั้น วันนี้
เป็นวันสนุกสนาน เพลิดเพลินยิ่ง
การรบฆ่าพระพุทธเจ้าไม่ชอบใจ.

๑๑๖๑. ชนทั้งหลาย จงรับน้ำข้าว น้ำ
และของควรเคี้ยวมา เพื่อถวาย
พระองค์เถิด ขอเดชะขอพระองค์
จงทรงรับนรมย์ด้วยกามคุณ และ
ในการผ่อนรำชบร็อง การ
ประโคมดนตรีเถิด พระเจ้าข้า.

๑๑๖๒. วิชยอำมาตย์ ได้ฟังคำของ
สฺนวมอำมาตย์แล้ว จึงกราบ
ทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า
กามคุณทุกอย่าง บำเรอพระองค์
อยู่เป็นนิตย์แล้วพระเจ้าข้า.

๑๑๖๓. ขอเดชะ เพราะกามคุณเหล่านั้น
พระองค์ทรงหาได้ โดยไม่ยาก
เลยการเพลิดเพลินด้วยกามคุณ
ทั้งหลายของพระองค์ทรงปรารถนา

^๑ ฉ. ปจฺจตฺถา.

^๒ ฉ. นจฺจคฺเต สฺวาทีเต.

^๓ ฉ. สฺลภา.

๑๑๖๔. สมณั พุราหมณั วาปี
 อุปาเสมุ พหุสุสุตติ
 โย นชช วินเย กงขั
 อตถธมมวิทุ อีเส.
๑๑๖๕. วิชยสุส วโจ สุตวา
 ราชา องคติมพรวี
 ยถา วิชโย ภณติ
 มยหิ เปตวั รุจจติ.
๑๑๖๖. สมณั พุราหมณั วาปี
 อุปาเสมุ พหุสุสุตติ
 โย นชช วินเย กงขั
 อตถธมมวิทุ อีเส.
๑๑๖๗. สพุเพว สนตทา กโรถ มตี
 กั อุปเสมุ พหุสุสุตติ
 โย^๑ นชช วินเย กงขั
 อตถธมมวิทุ อีเส.
๑๑๖๔. ได้ทุกเมื่อ การรื่นรมย์นี้ไม่เป็น
 ความคิดของข้าพระองค์.
๑๑๖๕. วันนี้ เราทั้งหลายควรพากัน
 เข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์
 ผู้เป็นพหูสูตรผู้แจ้งอรรถธรรม ผู้
 แสวงหาคุณ ซึ่งท่านจะพึงกำจัด
 ความสงสัยของเราได้(จะดีกว่า).
๑๑๖๕. พระเจ้าอังคติราชได้ทรงสดับคำ
 ของวิชัยอำมาตย์แล้ว ได้ตรัสว่า
 ตามที่วิชัยอำมาตย์พูดแล้วนั้น
 แม้เราก็ชอบใจ.
๑๑๖๖. วันนี้ เราทั้งหลายควรพากัน
 เข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์
 ผู้เป็นพหูสูตรผู้แจ้งอรรถธรรม ผู้
 แสวงหาคุณ ซึ่งท่านจะพึงกำจัด
 ความสงสัยของพวกเขาจะดีกว่า.
๑๑๖๗. ท่านที่อยู่ที่นี่ทุกท่าน จงลงมติว่า
 วันนี้เราทั้งหลายควรจะไปหา
 ใครผู้เป็นบัณฑิต รู้แจ้งอรรถ
 ธรรมผู้แสวงหาคุณ ซึ่งท่านพึง
 กำจัด ความสงสัยของพวกเขา
 ได้.

๑๑๖๘. เวเทหสุส วโจ สุตวา
 อลาโต เอตทพรวี
 อตถายัม มิคทายสมิ
 อเจโล ธีรสมมโต.

๑๑๖๙. कुणे कसुपकोत्ताय
 सुते जित्‌रुगी कने
 तत्तेव पयिรुपासेमु
 सो नो गच्छं विनेसुसति.

๑๑๗๐. อลาตสุส วโจ สุตวา
 ราชา โจเทสิ สารถี
 มิคทายัม คมิตฺตสาม
 ยุตฺตัม ยานัน อิทานย.

๑๑๗๑. ตสุส ยานัน อโยเชสุ
 ทนฺตัม รุปียปกุขริ
 สุกุมภูจปรिवาริ
 ปณฺทริ โทสิณา มุขิ.

๑๑๗๒. ตตฺรารุํ กุมฺทายุตฺตา
 จตฺตาโร สินฺธวา หยา
 อนิลฺลุปมสมฺปปาทา
 สฺทนต์ตา สฺวณฺณมาลินี.

๑๑๖๘. อลาตเสนาบดี ได้ฟังพระราช-
 ดำรัส ของพระเจ้าวิเทหราชแล้ว
 ได้กราบทูลว่า มือเหล็กที่โลก
 สมมติว่าเป็นนักปราชญ์ อยู่ใน
 มฤคทายวัน.

๑๑๖๙. อเจลกผู้^{นี้}ชื่อคณกัศสปโคตร เป็น
 พหูสูตพูดจาไพเราะ ผู้เป็น
 คณาจารย์ ขอเดชะเราทั้งหลาย
 ควรเข้าไปหาเธอ เธอจักกำจัด
 ความสงสัยของเราทั้งหลายได้.

๑๑๗๐. พระราชา ได้ทรงสดับคำของ
 อลาตเสนาบดีแล้ว ได้ตรัสสั่ง
 สารถีว่า เราจักไปยังมฤคทายวัน
 ท่านจงนำยานเทียมม้ามาที่นี่.

๑๑๗๑. พวกนายสารถีได้จัดพระราชยาน
 อันล้วนแล้วไปด้วยงา มีกระพอง
 เป็นเงิน จัดรถพระที่นั่งสะอาด
 ขาวผุดผ่องปราศจากมลทินโทษ
 มาถวายพระราชา.

๑๑๗๒. จัดสินธพอาชา มีสีดุดอกโกมุท
 ฝีเท้าวิ่งเรียบเร็วดังลมพัด มี
 ดอกไม้ทองประดับ ราชรถนั้น
 เทียมด้วยม้าสินธพทั้ง ๔ ตัว.

๑๑๗๓. เสตจจตุตต์ เสตโรโก
 เสตสุสา เสตวีชนี
 เวเทโห สหมจเจहि
 นียัม จนุโทว โสภติ.

๑๑๗๔. ตมณฺเวยยีสุ พหโว
 อินฺทชคฺคธรา^๑ พลี
 อสฺสปีฏจิคตา วีรา
 นรา นรฺวราธิป.

๑๑๗๕. โส มุหุตฺตว ยายิตฺวา
 ยานา โอรุยุห ขตฺติโย
 เวเทโห สหมจเจहि
 ปตฺติ คุณมฺปาคมิ.

๑๑๗๖. เยปี ตตฺถ ตทา อาสุ
 พุราหฺมณฺนิพฺภา สมากตา
 น เต อปฺนยี้ ราชา
 อกตัม ภูมิมาคเต.

๑๑๗๗. ตโต โส มุทฺกา ภิสฺสียา
 มุทฺจิตฺตกสฺสนฺจเต
 มุทฺปจฺจตฺถเต ราชา
 เอกมฺนตัม อฺปาวิสสิ.

๑๑๗๓. ฉัตฺตราชฺรตฺถและมฺมา ทังวีชนี
 ก็ลฺวณมีสีขาว พระเจ้าวิเทหราช
 พร้อมด้วยหมู่อำมาตย์ เสด็จออก
 ย่อมงดงามดังพระจันทร์.

๑๑๗๔. หมู่พลบริวาร ผู้กล้าหาญ ชี
 บนหลังม้า ถือดอกดาบตาม
 เสด็จพระเจ้าวิเทหราชผู้ใหญ่ยิ่ง
 ประเสริฐกว่านรชน.

๑๑๗๕. พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นเสด็จ
 ถึงมฤคทายวันโดยครู่เดียว เสด็จ
 ลงจากราชยานแล้ว ทรงดำเนิน
 เข้าไปหาคุณาชีวกพร้อมด้วยหมู่
 อำมาตย์.

๑๑๗๖. ก็ในกาลนั้น มีพราหมณ์และ
 คฤหบดีมาประชุมกันอยู่ ใน
 พระราชอุทยานนั้น พระราชา
 ไม่ให้พราหมณ์และเหล่าคฤหบดี
 ลุกหนีไป.

๑๑๗๗. ลำดับนั้น พระเจ้าอังคตราช
 เสด็จเข้าไปประทับนั่ง เหนือ
 อาสนะ อันปูลาดด้วยพระยี่ภู่
 อันมีสัมผัสอ่อนนิ่ม ณ ส่วน
 ข้างหนึ่ง.

^๑ ส. อินฺทชคฺคธรา. ย. อญฺจิชคฺคธรา.

๑๑๗๘. นิสชช ราชา สมุเมทิ
กถิ สาราณียิ ตโต
กจฺจิ ยาปนียิ ฆนฺเต
วาตानมวียตฺตตา.

๑๑๗๙. กจฺจิ อกสิรา วุตฺติ
ลภสิ ปิณฺฑิตยาปนํ
อปฺปาพาโร จสิ กจฺจิ
จกฺขุ น ปริหายติ.

๑๑๘๐. ตํ कुโณ ปฏิสมุเมทิ
เวเทหิ วินเย รติ
ยาปนียิ มหาราช
สพฺพเมตํ ตทฺภยํ.

๑๑๘๑. กจฺจิ ตฺยหิปี เวเทห
ปจฺจนฺตา น พลียเร
กจฺจิ อโรคํ โยคุคนฺเต
กจฺจิ วหติ วาหนํ
กจฺจิ เต พฺยาธิโย นตฺถิ
สรีรสฺสฺสปตาปิยา.

๑๑๘๒. ปฏิสมุเมทิโต ราชา
ตโต ปุจฺจิ อนนฺตรา
อตฺถํ ฐมฺมญฺจ ฃายญฺจ
ฐมฺมกาโม รเถสโม.

๑๑๗๘. แต่่นั้น พระราชาได้ทรงปราศรัย
ไต่ถามสุขทุกข์ว่า ผู้เป็นเจ้าของ
สบายดีอยู่หรือ ลมมิได้กำเริบ
เสียดแทงหรือ.

๑๑๗๙. ผู้เป็นเจ้าของเลี้ยงชีวิตโดยไม่ผิดเคือง
หรือ ได้บิณฑบาตพอเยียวยา
ชีวิตให้เป็นไปอยู่หรือ ผู้เป็นเจ้าของ
มีอาพาธน้อยหรือ จักขุมได้เสื่อม
ไปจากปรกติหรือ.

๑๑๘๐. คุณาชีวกทูลปราศรัยกับพระเจ้า
วิเทหราช ผู้ทรงยินดีในวินัยว่า
ข้าแต่มหाराชเจ้า อาตมภาพ
สบายดีทุก ๆ ประการ.

๑๑๘๑. บ้านเมืองของพระองค์ สงบ
ราบคาบไม่กำเริบหรือ ช้างม้า
ของพระองค์ หาโรคมิได้หรือ
พาหนะ ยังพอเป็นไปได้แลหรือ
พยาธิไม่มีมาเบียดเบียนพระสรีระ
ของพระองค์แลหรือ.

๑๑๘๒. เมื่อคุณาชีวก ทูลปราศรัยแล้ว
ลำดับนั้น พระราชาผู้เป็นจอมทัพ
ทรงใคร่ธรรม ได้ตรัสถามอรรถ
ธรรม และความรู้เหตุ.

๑๑๘๓. กถิ ฐมฺมญฺจเร มจฺใจ
 มาตาปิตุสฺส กสฺสโป
 กถญฺจเร อจฺฉริเย
 ปุตุตทาเร กถญฺจเร.

๑๑๘๔. กถญฺจเรยฺย วุชฺชเตมฺสฺส
 กถิ สมนพฺรหฺมณเณ
 กถญฺจ พลกายสฺสมี
 กถิ ชนปเท จเร.

๑๑๘๕. กถิ ฐมฺมญฺจจิตฺวาน
 เปจฺจ คจฺฉนฺติ สุกฺคตี
 กถญฺจเจเก อฐมฺมญฺจา
 ปตฺนฺติ นิริยํ อโธ.

๑๑๘๖. เวเทหฺสฺส วโจ สุตฺวา
 กสฺสโป เอตทพฺรวิ
 สฺสโนหิ เม มหาราช
 สจฺจํ อวิตถิ ปทํ.

๑๑๘๗. นตฺถิ ฐมฺมจฺริตฺสฺส
 ผลํ กลฺยาณปาปกํ
 นตฺถิ เทว ปฺรโลโก
 โโก ตโต หิ อิทาคโต.

๑๑๘๓. ดูกร ท่านกัสสปะ นรชนพึง
 ประพฤติธรรมในมารดา และ
 บิดาอย่างไร พึงประพฤติธรรม
 ในอาจารย์อย่างไร พึงประพฤติ
 ในบุตรภรรยาอย่างไร.

๑๑๘๔ พึงประพฤติธรรม ในวุฑฒบุคคล
 ใด พึงประพฤติธรรมใน
 สมณะและพราหมณ์อย่างไร พึง
 ประพฤติธรรม ในพลงนิกาย
 ใด และพึงประพฤติธรรม
 ในชนบทอย่างไร.

๑๑๘๕. ชนทั้งหลาย ประพฤติธรรม
 ใดในโลกนี้ไปแล้ว จึงจะ
 ไปสู่สุคติ ส่วนคนบางพวกผู้ไม่
 ตั้งอยู่ในธรรม ไฉนจึงตกลงไป
 ในนรกเบื้องต่ำ.

๑๑๘๖. คุณาชีวกกัสสปโคตร ได้ฟัง
 พระดำรัส ของพระเจ้าวิเทหราช
 แล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่
 มหาราชเจ้า ขอพระองค์ทรง
 สดับคำที่แท้จริงของข้าพระองค์.

๑๑๘๗. ผลแห่งธรรมที่ประพฤติแล้ว เป็น
 บุญเป็นบาปไม่มี ขอเดชะ ปฺรโลก
 ไม่มี ใครเล่าจากโลกนั้นมาใน
 โลกนี้.

๑๑๘๘. นตฺถิ เทว ปิตโร วา
 กุโต มาตา กุโต ปิตา
 นตฺถิ อัจฉริโย นาม
 อทนต์ โภ ทเมสฺสตี.

๑๑๘๙. สมตฺถุลงยานิ ภูตานิ
 นตฺถิ เชฏฐาปจายิกา
 นตฺถิ พลํ วิริยํ วา
 กุโต อญฺ्ञานโปริโส
 นียตานิ หิ ภูตานิ
 ยถา โคฏวิโส ตถา.

๑๑๙๐. ลทฺถุเธยฺยํ ลภเต มจฺจุใจ
 ตตฺถ ทานผลํ กุโต
 นตฺถิ ทานผลํ เทว
 อวโส เทว วิริโย.

๑๑๙๑. พาเลหิ ทานํ ปณฺณตฺตํ
 ปณฺณตีเตหิ ปฏิจฺฉิต्तํ
 อวสา เทนฺติ ธีรานํ
 พาลา ปณฺณิตฺตมานิโน.

๑๑๙๒. สตฺติเม สสฺสตา กายา
 อจฺเจชฺชา อวิโกปิโน
 เตโช ปจฺวี อาโป จ
 วาโย สุขทฺถุขณฺณจิเม
 ชีเว จ สตฺติเม กายา
 เยสํ เณตฺตา น วิชฺชตี.

๑๑๘๘. ขอเดชะ ปู่ ย่า ตา ยาย ไม่มี
 มารดาบิดาจะมีแต่ที่ไหน ขึ้น
 ชื่อว่าอาจารย์ไม่มี ใครจักฝึก
 ผู้ที่ฝึกไม่ได้.

๑๑๘๙. สัตว์เสมอกันหมด ผู้ประพฤติ
 อ่อนนุ่มต่อท่านผู้เจริญไม่มีกำลัง
 หรือความเพียรไม่มี บุรุษผู้มี
 ความหมั่น จักได้รับผลแต่ที่ไหน
 สัตว์เกิดตามกันมาเหมือนเรือน้อย
 ห้อยท้ายเรือใหญ่.

๑๑๙๐. ขอเดชะ สัตว์ย่อมได้สิ่งที่ควรได้
 ในข้อนั้น ผลทานจักมีแต่ที่ไหน
 ผลทานไม่มี ความเพียร ไม่มี
 อำนาจ.

๑๑๙๑. ทาน คนโง่บัญญัติไว้ คนฉลาด
 รับทาน คนโง่สำคัญตัวว่าฉลาด
 ผู้ไม่มีอำนาจยอมให้ทาน แก่
 นักปราชญ์ทั้งหลาย.

๑๑๙๒. รูปร่างอันเป็นที่รวม ดิน น้ำ
 ไฟ ลม สุข ทุกข์ และชีวิต ๗
 ประการนี้ เป็นของเที่ยง ไม่
 ขาดสูญ ไม่กำเริบ รูปร่าง ๗
 ประการเหล่านี้ ของสัตว์เหล่าใด
 ชื่อว่าขาด ย่อมไม่มี.

๑๑๙๓. นตฺถิ หนฺตฺวา ว เณฺตฺตา วา
 หนฺนฺเว วาปี โภจันํ
 อนุตฺเรเยว^๑ กายานํ
 สตฺถานิ วิตฺติวตฺตเร.
๑๑๙๔. โย จายี^๒ สีรมาทาย
 ปเรสํ นิสิตาสินา
 น โส ฉินฺทติ เต กายเ
 ตตฺถ ปาปผลํ กุโต.
๑๑๙๕. จุลฺลาสีติมหากปฺเป
 สพฺเพ สุขุณฺณติ สํสรํ
 อนาคตเต ตมฺหิ กาลเ
 สญฺญโตปี น สุขุณฺณติ.
๑๑๙๖. จริตฺวาปี พหุํ ภทฺรํ
 เณว สุขุณฺณติ อนาคต
 ปาปญฺเจปี พหุํ กตฺวา
 ตํ ฆณํ นาติวตฺตเร.
๑๑๙๗. อนุปฺพุเพน โน สฺทฺธิ
 กปฺปานํ จุลฺลาสีตียา
 นียตี นาติวตฺตตาม
 เวลฺลนฺตมิว สาคโร.
๑๑๙๓. ผู้ถูกฆ่าหรือถูกตัดหรือเบียดเบียน
 ใคร ๆ ย่อมไม่มี ศัสตราทั้งหลาย
 พึงเป็นไปในระหว่างรูปกาย ๗
 ประการนี้.
๑๑๙๔. ผู้ใดตัดศีรษะของผู้อื่น ด้วยดาบ
 อันคม ผู้นั้นไม่เชื่อว่าตัดร่างกาย
 เหล่านั้น ในการทำเช่นนั้น ผล
 บาปจะมีแต่ที่ไหน.
๑๑๙๕. สัตว์ทุกจำพวก ท่องเที่ยวอยู่ใน
 วัฏสงสาร ๘๔ มหากัลป์ เมื่อ
 ยังไม่มาถึงกาลนั้น แม้จะสำรวม
 แล้วก็บริสุทธิ์ไม่ได้.
๑๑๙๖. เมื่อยังไม่ถึงกาลนั้น แม้ประพฤติ
 ความดีมามาก ก็บริสุทธิ์ไม่ได้
 ถ้าแม้ทำบาปมากมาย ก็ไม่
 ล่วงขณะนั้นไปได้.
๑๑๙๗. ในวาทะของเราทั้งหลาย ความ
 บริสุทธิ์ย่อมมีได้โดยลำดับ เมื่อ
 ถึง ๘๔ กัลป์ พวกเราย่อมไม่
 ล่วงเลยเขต อันแน่นอนนั้นไป
 เหมือนคลื่นไม่เลยฝั่งไป ฉะนั้น.

^๑ ฉ. อนุตฺเรเยว.

^๒ ฉ. จายี.

๑๑๙๘. กสุสปสุส วโจ สุตวา
 อลาโต เอตทพุริ
 ยถา ภาทนุโต ภณติ
 มยฺหเมตํว รุจฺจติ.

๑๑๙๙. อหํปิ ปุริมํ ชาตี
 สเว สํสริตฺตโน
 ปิงฺคโล นามหํ อาสี
 ลุทฺโท โคฆาตโก ปุเร.

๑๒๐๐. พาราณสียํ ผีตายํ
 พหุํ ปาปํ กตํ มยา
 พหุ มยา หตา ปาณา
 มหีสา สุกฺรา อชา.

๑๒๐๑. ตโต จุตานํ อิธ ชาโต
 อิฑฺเธ เสนาปติกุเล
 นตฺถิ นฺน ผลํ ปาเป^๑
 โยหํ^๒ น นิริยํ คโต.

๑๒๐๒. อเถตฺถ วิชโก นาม
 ทาโส อาสี ปฏฺชชรี
 อูโปสถํ อูปวสนฺโต
 คุณสนฺติกุปาคมิ.

๑๑๙๘. อลาตเสนาบดี ได้ฟังคำของ
 คุณาชีวกกัศสปโคตรแล้ว ได้
 กล่าวคำนี้ว่า ท่านผู้เจริญได้
 กล่าวคำฉันใด ข้าพเจ้าขอบใจ
 คำนั้นฉันนั้น.

๑๑๙๙. แม้ข้าพเจ้าระลึกชาติหนหลังของ
 ตนได้ชาติหนึ่ง คือในชาติก่อน
 ข้าพเจ้าเกิดเป็นพราณ ฆ่าโคชื่อ
 ปิงคละ.

๑๒๐๐. ข้าพเจ้า ได้ทำบาปกรรมไว้เป็น
 อันมาก ในเมืองพาราณสีอัน
 เป็นเมืองมั่งคั่ง ข้าพเจ้าฆ่าสัตว์
 มีชีวิต คือกระบือ สุกรและแพะ
 เป็นอันมาก.

๑๒๐๑. ข้าพเจ้าจตุจากชาตินั้นแล้ว มา
 เกิดในตระกูลเสนาบดี อันมั่งคั่ง
 สมบูรณ์นี้ บาปไม่มีผลแน่
 ข้าพเจ้าจึงไม่ไปสู่นรก.

๑๒๐๒. ครั้งนั้นในมิลินทร มีคนเข้ญใจ
 เป็นทาสเขาคนหนึ่ง ชื่อวิชกะ
 รักษาอุโบสถศีล ได้เข้าไปยัง
 สำนักของคุณาชีวก.

^๑ ฉ. ปาป.

^๒ ส. ย. โสฬ.

๑๒๐๓. กสฺสปสฺส วโจ สุตฺวา
 อลาตสฺส จ ภาสิตํ
 ปสฺสสนฺโต มหุ อุนฺหํ
 รุทํ อสฺสูนิ วตฺตยิ.
๑๒๐๔. ตมนุปฺจุจฺฉิ เวเทเห
 กิमतฺถํ สมฺม โรทสิ
 กิณฺเต สุตํ วา ทิฏฺฐํ วา
 กิ มํ เวเทสิ เวทนํ.
๑๒๐๕. เวเทหสฺส วโจ สุตฺวา
 วิชโก เอตทพฺุริ
 นตฺถิ เม เวทนา ทุกฺขา
 มหาราช สฺุณฺหิ เม.
๑๒๐๖. อหิปี ปุริมํ ชาตี
 สรามิ สุขมตฺตโน
 สาเกตาหิ ปุเร อาสี
 ภาวเสฏฺฐี คุณฺเรวโต.
๑๒๐๗. สมฺมโต พุราหฺมณิพฺุภานํ
 สํวิภาครโต สฺุจฺฉิ
 น จาปี ปาปกํ กมฺมํ
 สรามิ กตมตฺตโน.

๑๒๐๓. ได้ฟังคำของกัสสปคฤณาชีวกและ
 อลาตเสนาบดีกล่าวกันอยู่ ถอน
 หายใจลมร้อน ออกมาเนือง ๆ
 ร้องให้น้ำตาไหล.
๑๒๐๔. พระเจ้าวิเทหะ ได้ตรัสถามวิชกะ
 นั้นว่า สหายเอ๋ย เจ้าร้องให้
 ทำไม เจ้าได้ฟัง ได้เห็นอะไรมา
 หรือ เจ้าได้รับทุกข์เวทนาอะไร
 จงบอกให้เราทราบ.
๑๒๐๕. วิชกะได้ฟังพระดำรัสของพระเจ้า
 วิเทหะแล้ว ได้กราบทูลว่า
 ทุกข์เวทนาของข้าพระองค์ ไม่มี
 เลย ข้าแต่มหาราช ขอพระองค์
 โปรดได้ฟังคำของข้าพระองค์.
๑๒๐๖. แม้ข้าพระองค์ยังระลึกถึงความสุข
 สบายของตนในชาติก่อนได้ คือ
 ข้าพระองค์ในชาติก่อน เกิดเป็น
 ภาวเศรษฐี ยินดีในคุณธรรม
 อยู่ในเมืองสาเกต.
๑๒๐๗. ข้าพระพุทธเจ้า อบรมตนดีแล้ว
 ยินดีในการจำแนกทาน แก่
 พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย มี
 การงานอันสะอาด ข้าพระพุทธ-
 เจ้า ระลึกถึงบาปกรรมของตน
 ที่ทำแล้วไม่ได้เลย.

๑๒๐๘. ตโต จุตานํ เวเทห
อิธ ชาโต ทุริตฺติยา
คพฺภมฺหิ กุมฺภทาสียา
ยโต ชาโต สุกฺคโต.

๑๒๐๙. เอวมฺปิ ทฺคฺคโต สนฺโต
สมจฺริยมธฺฏฺจฺโต
อุปฺทตฺตมภาคํ ภาตฺตสฺส
ททามิ โย เม อิจฺจติ.

๑๒๑๐. จาตฺตทฺทสิ ปญฺจทฺทสิ
สทา อุปฺวสามนํ
น จาปี ปาณฺเ หีสามิ
เถยฺยญฺจาปี วิวชฺชยฺยี.

๑๒๑๑. สพฺพเมว หิ นฺนฺตํ
สุจฺฉินฺณํ ภาวติ นฺปฺผลํ
นินฺตฺตํ มณฺณิทํ สิลํ
อลาโต ภาสตี ยถา.

๑๒๑๒. กสิเมว นฺนฺ คณฺหามิ
อสิปฺโป ฐตฺตโก ยถา
กตํ อลาโต คณฺหาติ
กิตฺโว สิฏฺชิตฺโต ยถา.

๑๒๐๘. ข้าแต่พระเจ้าวิเทหะ ข้าพระ-
พุทธเจ้าจตุตถจากนั้นแล้ว มาเกิด
ในครรภ์ของนางกุมภทาสี หญิง
ยากจนในมิลินทรนี้ ตั้งแต่
เกิดแล้ว ก็ถึงความยากจนเรื่อย
มา.

๑๒๐๙. แม้ข้าพระพุทธเจ้ามีความยากจน
แล้วอย่างนี้ ก็ตั้งมั่นอยู่ในความ
ประพฤติชอบ ได้ให้อาหาร
กึ่งหนึ่งแก่ท่านที่ปรารภนา.

๑๒๑๐. ข้าพระพุทธเจ้า ได้รักษา
อุโบสถศีลวันที่ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ
ทุกเมื่อ ไม่ได้เบียดเบียนสัตว์
และไม่ได้ลักทรัพย์เลย.

๑๒๑๑. กรรมทั้งหมด ที่ข้าพระพุทธเจ้า
ประพฤติดีแล้วนั้น ไร้ผลเป็นแน่
ศีลนี้เห็นจะไร้ผล เหมือนอลาต-
เสนาบดีกล่าว.

๑๒๑๒. ข้าพระพุทธเจ้า ถือเอาแต่ความ
ปราศัยไว้แน่ เหมือนนักร้องผู้มีได้
ฝึกเป็นแน่ฉะนั้น ส่วนอลาต
เสนาบดี ย่อมถือเอาชัชนะไว้
ดังนักร้อง ผู้ศึกษาชำนาญ
การพ่น ฉะนั้น.

๑๒๑๓. ทวาริ นปปฏิปสุสามิ
 เยน คจฺฉามิ สุกฺคตี
 ตสฺมา ราช ปโรทามิ
 สุตฺวา กสฺสปภาสิตํ.

๑๒๑๔. วิชกสฺส วโจ สุตฺวา
 ราชานํคติมพฺรวิ
 นตฺถิ ทวาริ สุกฺคิตฺยา
 นียตํ กงฺข วิชก.

๑๒๑๕. สุขิ วา ยถิ ทฺกฺขิ
 นียตํ กิร ลพฺภติ
 สํสารสุทฺธิ สพฺเพสํ
 มา ตฺริโต อนาคเต.

๑๒๑๖. อหฺมปิ ปุพฺเพ กลฺยาณ
 พฺราหฺมณิพฺภสฺส ปาวโฏ
 โวหารมนุสฺสาสนฺโต
 รติหิโน ตทฺนตฺรา.

๑๒๑๗. ปุณฺปิ ภาณฺเต ทกฺขเม
 สงฺคติ เจ ภวิสฺสตี.

๑๒๑๓. ข้าพระพุทธเจ้า ย่อมไม่เห็นประตู
 อันเป็นเหตุไปสู่สุคติเลย ข้าแต่
 พระราชา เพราะเหตุนั้น
 ข้าพระพุทธเจ้า ได้ฟังคำของ
 กัสสปคุณาชีวกแล้ว จึงร้องให้.

๑๒๑๔. พระเจ้าอังคติ ทรงสดับคำของ
 วิชกะแล้วตรัสว่า ประตูสุคติ
 ไม่มี ยังสงสัยแน่นอนอีกหรือ
 วิชกะ.

๑๒๑๕. ได้ยินว่าสุขหรือทุกข์ สัตว์ย่อมได้
 เองแน่นอน สัตว์ทั้งปวงบริสุทธิ์
 ได้ด้วยการเวียนเกิด เวียนตาย
 เมื่อยังไม่ถึงเวลาอย่าพึงด่วนไป
 เลย.

๑๒๑๖. เมื่อก่อน แม้เราก็เป็นผู้ทำความดี
 ขวนขวายในพราหมณ์ และ
 คฤหบดีทั้งหลาย ได้พร่ำสอน
 ชี้แจงความดี ความชั่วแก่
 ประชาชนอยู่เนือง ๆ จึงเสื่อมเสีย
 ความเจริญไปในระหว่างนั้น.

๑๒๑๗. ท่านผู้เจริญ ถ้าการสมาคมจักมี
 (ผล) เราทั้งหลายจักได้พบกัน
 อีก.

๑๒๑๘. ตโต รตฺยา วิวสเน
 อฺปฏฺจานมฺหิ องฺคติ
 อมจฺเจ สนนฺิปาเตตฺวา
 อิทํ วจฺนมพฺรวิ

๑๒๑๙. จนฺทเก เม วิมานสมฺมึ
 สทา กาเม วิเนตฺตฺ เม
 มา มุปคจฺจุมฺ^๑ อตฺเตสฺ
 คฺยฺหปฺปกาสึเยสฺ จ.

๑๒๒๐. วิชโย จ สฺฐนาโม จ
 เสนาปตฺติอลาตโก
 เอเต อตฺเต นิสฺสีทนฺตฺ
 โวหารกฺุสลา ตโย.

๑๒๒๑. อิทํ วตฺวาน เวเทเห
 กาเมว พฺหุ มนฺยถ
 น จาปี พฺรหฺมณฺนิพฺเพสฺ
 อตฺเต กิสฺสมิณฺจ ปาวงฺโก^๒

๑๒๒๒. ตโต เทวสฺตฺตฺรตฺตฺสฺ
 เวเทหฺสฺสฺตฺรชา ปิยา
 ราชกณฺญา รุจา^๓ นาม

๑๒๑๘. ตั้งแต่รุ่งสว่าง พระเจ้าอังคติ
 รับสั่งให้ประชุมเหล่าอำมาตย์
 ในที่ประทับสำราญพระองค์ แล้ว
 ตรัสคำนี้ว่า

๑๒๑๙. พวกท่าน จงจัดกามคุณเพื่อเรา
 ไว้ในจันทกวิมานปราสาท ของ
 เราทุกเมื่อ เมื่อข้อราชการลับ
 และเปิดเผยเกิดขึ้น ใครอย่าเข้าไป
 หาเรา.

๑๒๒๐. อำมาตย์ผู้ฉลาด ในราชกิจ ๓
 นาย คือ วิชัยอำมาตย์ ๑
 สุนามอำมาตย์ ๑ อลาต-
 เสนาบดี ๑ จงนั่งพิจารณา
 ข้อราชการเหล่านั้น.

๑๒๒๑. พระเจ้าวิเทหะ ครั้นตรัสดังนี้
 แล้ว จึงตรัสว่า ท่านทั้งหลาย
 จงใส่ใจในกามคุณให้มาก ไม่ต้อง
 ขวนขวายในพรหฺมณฺ์ คฤหบดี
 และกรงานอะไร ๆ เลย.

๑๒๒๒. ตั้งแต่นั้นมาจนถึงวันที่ ๑๔
 ราชกณฺญาพระนามว่ารุจา ผู้เป็น
 พระราชธิดาที่โปรดปราน ของ

^๑ ฉ. ท. มา อฺปคจฺจุมฺ ^๒ ฉ. ท. พฺยวอวฺโก.

^๓ ส. ย. รุชา.

ธาติมาตรมพรวี

๑๒๒๓. อลงุกโรถ มํ ชิปปี
สชโย จ อลงุกโรนตุ เม
สุเว ปณฺณรโส ทิโพย
คจฺฉํ ปิตุสฺส สนฺติเก.
๑๒๒๔. ตสฺสา มालยํ อภิหริสฺสุ
จนฺทนญฺจ มหารหํ
มณิสงฺขมุตตารตฺนํ
นानารตฺเต จ อมฺพเร.
๑๒๒๕. ตญฺจ โสวณฺณมเย ปิเจะ
นินฺนํ พหุกิตฺติโย
ปริกิริย อโสภิสฺสุ
รฺจํ รฺจิริวณฺณินิ.
๑๒๒๖. สํ จ สขิมชฺฌมคตา
สพฺพพารณญฺฐิตา
สเตริตา อพฺภมิว
จนฺทกํ ปาวิสี รฺจา.
๑๒๒๗. อุปสงฺกमितฺวา เวเทหิ
วณฺทิตฺวา วินเย รตํ
๑๒๒๓. พระเจ้าวิเทหะ ได้ตรัสกับพระ-
พี่เลี้ยงนางนมว่า
๑๒๒๓. ขอท่านทั้งหลาย ช่วยประดับให้
ฉันด้วย และหญิงสหายทั้งหลาย
ของเรา ก็จงให้ประดับพวงนี้
๑๕ คำ เป็นวันทิพย์ ฉันจะไป
เฝ้าพระชนกนาถ.
๑๒๒๔. พระพี่เลี้ยงทั้งหลาย ได้จัดมาลัย
แก่นจันทร์ แก้วมณี สังข์
แก้วมุกดา และผ้าต่าง ๆ สี อัน
มีค่ามาก มาถวายแก่พระนาง
รจจรรชกัญญา.
๑๒๒๕. หญิงทั้งหลายเป็นอันมากแวดล้อม
พระนางรจจรรชธิดา ผู้มีพระ
ฉวีวรรณอันงามผุดผ่อง ประทับ
นั่งอยู่บนตั้งทอง งามโสภา
ราวกับนางเทพกัญญา.
๑๒๒๖. ก็พระนางรจจรรชธิดานั้นประดับ
ด้วยเครื่องสรรพาวรณ์ เสด็จไป
ณ ท่ามกลางหญิงพระสหายดุจ
ดังสายฟ้าแลบออกจากเมฆ เข้า
สู่จันทกปราสาท ฉะนั้น.
๑๒๒๗. พระราชธิดา เสด็จเข้าไปเฝ้า
พระเจ้าวิเทหะ ถวายบังคมพระ

สุวรรณขจิต ปิเช
เอกมนต์ อุปาวิสี.

ชนกนาถ ผู้ยินดีในวินัยแล้ว
ประทับอยู่ ณ พระที่นั่งอันวิจิตร
ด้วยทองคำ.

๑๒๒๘. ตบฺจ ทิสฺวาน เวเทโ
อจฺจรานํว สงฺคมํ
รฺจํ สขิมชฺฌมคตํ
อิทํ วจนมพฺรวิ

๑๒๒๘. ก็พระเจ้าวิเทหะ ครั้นทอดพระ-
เนตรเห็น พระนางรจจาราชิตา
ผู้ประทับนั่ง อยู่ท่ามกลาง
หญิงสหาย เป็นดุจสมาคมแห่ง
เทพอัปสร จึงตรัสถามว่า

๑๒๒๙. กจฺจิ รมสิ ปาสาท
อนฺโต ปุเกชฺรณี ปติ
กจฺจิ พหุวิธํ ชชฺชํ
สทา อภิหรนฺติ เต.

๑๒๒๙. เจ้ายังรื่นรมย์อยู่ในปราสาท และ
ยังประพาสอยู่ในอุทยานเล่นน้ำ
ในสระโบกขรณี เพลิดเพลินอยู่
หรือเขายังนำของเสวยมากอย่าง
มาให้เจ้าทุกเมื่อหรือ.

๑๒๓๐. กจฺจิ พหุวิธํ มาลยํ
โอยินิตฺวา กุมาริโย
สมรเก กโรถ ปจฺเจกํ
ชิตฺตทา รติรตา อหุ.

๑๒๓๐. เจ้าและเพื่อนหญิงของเจ้า ยัง
เก็บดอกไม้ต่าง ๆ ชนิด มาร้อย
พวงมาลัย และยังช่วยกันทำ
เรือนหลังเล็ก ๆ เล่นเพลิดเพลิน
กันอยู่หรือ.

๑๒๓๑. เกน วา วิกลํ ตฺยหํ
ก็ ชิปฺปี อานฺรณฺติเต
มโน กรสฺสุ กุญฺมุชึ
อปี จนฺทสมํ หิ เต.

๑๒๓๑. ลูก็ยังขาดแคลนอะไรบ้าง เขารับ
นำสิ่งของมาให้ ทันทตามใจเจ้า
อยู่หรือลูกรัก ผู้มีพัศตร์อันผ่องใส
จงบอกความชอบใจ แก่พ่อเถิด

๑๒๓๒. เวเทหสุส วโจ สุตวา
 รุจา ปิตรมพรวี
 สพพเมตฺติ มหาราช
 ลพภตีสสรสนฺติเก.
๑๒๓๓. สุเว ปณฺณรโส ทิโพย
 สหสฺสํ อหารนฺตุ เม
 ยถาทินฺนญจ ทสฺสามิ
 ทานํ สพพวณิสฺสุวหํ.
๑๒๓๔. รุจาย วจันํ สุตวา
 ราชา อํคติมพรวี
 พหุํ วินาสิตํ วิตฺตํ
 นีรตฺถํ อผลํ ตยา.
๑๒๓๕. อูโปสเถ วสํ นิจจํ
 อนนฺปานํ น ภุญฺชสิ
 นียเตตฺติ อภุตฺตพฺพํ
 นตฺถิ ปุณฺณํ อภุญฺชโต.
๑๒๓๖. วิชโกปิ หิ สุตวาน
 ตทา กสฺสปภาสิตํ
๑๒๓๒. แม้สิ่งนั้นเสมอดวงจันทร์ พอก็
 จักให้เกิดแก่เจ้าจนได้.
๑๒๓๒. พระนางรุจाराชิตา ได้สดับ
 พระดำรัสของพระเจ้าวิเทหะแล้ว
 กราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า
 หม่อมฉัน ย่อมได้สิ่งของทุกอย่าง
 ในสำนักของทูลกระหม่อม.
๑๒๓๓. พรุ่งนี้วัน ๑๕ ค่ำ เป็นวันทิพย์
 ขอราชบุรุษทั้งหลาย จงนำ
 พระราชทรัพย์หนึ่งพัน มาให้
 หม่อมฉัน จักให้ท่านแก้วนิพก
 ทั้งปวงตามที่ให้มาแล้ว.
๑๒๓๔. พระเจ้าอังคตติ ได้สดับคำของ
 พระนางรุจाराชิตา แล้วตรัส
 ว่า ลูกหญิงทำทรัพย์ให้พินาศไป
 เป็นอันมาก หาผลประโยชน์
 มิได้เลย.
๑๒๓๕. ลูกหญิงยังรักษาอุโบสถศีล ไม่
 บริโภค ข้าว น้ำ เป็นนิตยอยู่
 ลูกหญิง ไม่บริโภคข้าวน้ำเป็น
 นิตย บุญย่อมไม่มีเพราะการ
 ไม่บริโภค.
๑๒๓๖. แม้วิชกะ ได้ฟังคำของคุณา-
 ชีวกกัสนปโคตร ในกาลนั้นแล้ว

ปัสสสนุตโต มุหุ อุนุหุ
 รุหิ อสฺสูนิ วตฺตยิ.

ถอนหายใจฮึดฮัด ร้องไห้ น้ำตา
 ไหล.

๑๒๓๗. ยาว รุเจ ชีวมานา
 มา ภตฺตมปนามยิ
 นตฺถิ ภาทฺเท ปโร โลกโก
 ก็ นีรตฺถํ วิหณฺณสิ.

๑๒๓๗. ลูกหญิงรูกาเอ๋ย ตราบเท่าที่ลูก
 ยังมีชีวิตอยู่ อย่าอดอาหารเลย
 แนะนางผู้เจริญ ปรโลกไม่มี
 ลูกหญิงจะลำบากไปทำไม ไร้
 ประโยชน์.

๑๒๓๘. เวเทหสฺส วโจ สุตฺวา
 รูกา รุจิรวณฺณินิ
 ชานํ ปุพฺพปาปํ ฐมฺมํ
 ปีตรํ เอเตทฺทพฺรวิ

๑๒๓๘. พระนางรูกา ผู้มีพระฉวีวรรณ
 งดงาม ผู้ทรงทราบกฎธรรมดา
 ในอดีต ๗ ชาติ อนาคต ๗
 ชาติ ได้สดับพระดำรัสของ
 พระเจ้าวิเทหะแล้ว กราบทูล
 พระชนกนาถว่า

๑๒๓๙. สุตเมว ปุเร อาสิ
 ปจฺจุภฺขํ ทิฏฺฐมิตฺถํ มยา
 พาลุสฺเสว โย โหติ
 พาโลว สมปชฺชถ.

๑๒๓๙. แต่ก่อน หม่อมฉันได้ฟังมา
 เท่านั้น ชื่อนี้หม่อมฉันเห็น
 ประจักษ์เองว่า ผู้ใดเข้าไปเสพ
 คนพาล ผู้นั้นก็เป็นพาลไปด้วย.

๑๒๔๐. มุโพฺห หิ มุพฺพหฺมาคฺคฺม
 ภยฺโย โมหํ นิคฺคจฺจติ
 ปฏฺฐึปฺปํ อลาเตน
 วิชฺเชน จ มฺยฺหิตฺตุ.

๑๒๔๐. ก็ผู้หลงอาศัยคนหลง ย่อมถึง
 ความหลงยิ่งขึ้น อลาตเสนาบดี
 และนายวิชกะเป็นผู้ควรจะหลง.

๑๒๔๑. ตฺวณฺจ เทวาสิ สปฺปณฺโณ
 ธีโร อตฺถสฺส โภวิโท

๑๒๔๑. ขอเดชะ ส่วนพระองค์มีพระปรีชา
 ทรงเป็นนักปราชญ์ ทรงฉลาดรู้

กถิ พาละหิ สทิสเ
หีนทิจุมปาคมิ.

๑๒๔๒. สเจ หิ สัสสารปะถน สุขุมติ
นิรวตติยา ปพพชชา คุณุสสุ
กัโฆว อคคิ ชลิตติ อปาปติ
อาปชชติ โมหมุโพห นคคภาว.

๑๒๔๓. สัสสารสุทติติ ปุเร นิวิจจา
กมุมนิ วิทุเสนติ พหุ อชานัน
ปุพเพ กสิ ทุคคหิตเว อตโต
ทุมโมจโย พลิสสา อมพุชเว.

๑๒๔๔. อุปมนุเต กริสสามิ
มหाराช ตวตติยา
อุปมายปิเรกจเจ
อตถิ ชานนติ ปณชิตา.

อรรถ จะทรงเป็นเช่นกับพวก
คนพาล เข้าถึงทิวี่อันแล้วได้
อย่างไร.

๑๒๔๒. ก็ถ้าสัตว์ จะบริสุทธิ์ได้ด้วยการ
ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ การ
บวชของคณาชิวก็ไม่มี
ประโยชน์ คณาชิวเป็นคน
หลงมงาย ย่อมถึงความเป็น
คนเปลือย เหมือนตักแตนหลง
บินตกเข้าไปสู่กองไฟ อันลุกโผลง
ฉะนั้น.

๑๒๔๓. คนเป็นอันมากผู้ไม่รู้อะไร ได้ฟัง
คำของกัสสปคณาชิวกว่า ความ
หมดจด ย่อมมีได้ด้วยสังสารวัฏ
ก็เชื่อมั่นเสียก่อนทีเดียว จึงพา
กันปฏิเสธ(ประทุษร้าย) กรรม
และผลของกรรม ประโยชน์ที่
ยึดถือไว้ผิดในเบื่องตน ก็ยากที่
จะเปลื้องได้ เหมือนปลาติดเบ็ด
ยากที่จะเปลื้องจากเบ็ดได้ ฉะนั้น.

๑๒๔๔. ข้าแต่มหाराชเจ้า หม่อมฉัน
จักยกตัวอย่าง มาเปรียบถวาย
เพื่อประโยชน์ แก่พระองค์
บัณฑิตทั้งหลายในโลกนี้บางพวก
ย่อมรู้เนื้อความได้ด้วยอุปมา.

๑๒๔๕. วาณิชาณิ ยถา นาวา
 อปุปมาณภารา ครุ
 อติภาริ สมาทาย
 อณฺณเว อวสีทติ.

๑๒๔๖. เอวเมว นโร ปาปี
 โถกั โถกัปี อัจฉิ
 อติภาริ สมาทาย
 นิริเย อวสีทติ.

๑๒๔๗. น ตาว ภาโว ปริปุโร
 อลาตสุส มหิปติ
 อัจฉินาติ จ ตั ปาปี
 เยน คจฺจติ ทุคฺคตี.

๑๒๔๘. ปุพฺพเวสุส กตฺติ ปุณฺณ
 อลาตสุส มหิปติ
 ตสุเสว เทว นิสฺสนุโท
 ยญฺเจโส ลภเต สุขิ.

๑๒๔๙. ชีเยเตวสุส ตั ปุณฺณ
 ตถา หิ อคฺเณ รโต
 อฺชฺมุคฺคิ อวหาย
 กุมฺมุคฺคิ อญฺฐาวติ.

๑๒๕๐. ตฺลลา ยถา ปคฺคหิตา
 โอิหิตเต ตฺลมนฺนุทเล

๑๒๔๕. เปรียบเหมือนเรือ ของพ่อค้า
 บรรทุกสินค้าหนักเกินประมาณ
 ย่อมนำสินค้าอันหนักยิ่ง ไปจม
 ลงในมหาสมุทร ฉนฺใด.

๑๒๔๖. นรชนสั่งสมบาปกรรมทีละน้อยๆ
 ย่อมพาเอาบาปอันหนักยิ่ง ไป
 จมลงในนรก ฉนนันเหมือนกัน.

๑๒๔๗. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ ใน
 แผ่นดิน บาปอันหนักของ
 อลาตเสนาบดี ยังไม่บริบูรณ์
 ก่อน อลาตเสนาบดียังสั่งสม
 บาป อันเป็นเหตุให้ไปสู่ทุกคติอยู่.

๑๒๔๘. ขอเดชะ การที่อลาตเสนาบดี
 ได้รับความสุขอยู่ในบัดนี้ เป็น
 ผลบุญที่ตนได้ทำไว้แล้ว ใน
 ปางก่อนนั่นเอง.

๑๒๔๙. บุญของอลาตเสนาบดี จะหมด
 ลึ้น อลาตเสนาบดี จึงมายินดี
 ในอกุศลกรรม อันไม่ใช่คุณ
 อย่างนั้น หลีกละทางตรง วิ่งไป
 ตามทางอ้อม.

๑๒๕๐. เปรียบตาซึ่งที่กำลังซึ่งของ ย่อม
 ต่ำลงข้างหนึ่ง เมื่อเอาของหนัก

- อุณฺณเมติ ตฺลาลีสํ
 ภาเร โอรุปีเต สติ.
๑๒๕๑. เอวเมว นโร ปุณฺณํ
 โลกํ โลกมฺปิ อัจฉินํ
 สคฺคาติมาโน ทาโส ว
 วิชโก สาทเว รโต.
๑๒๕๒. ยมชฺช วิชโก ทาโส
 ทุกฺขํ ปสฺสติ อตฺตนิ
 ปุพฺเพวสฺส กตํ ปาปํ
 ตเมโส ปฏฺิเสวติ.
๑๒๕๓. ชีเยเตวสฺส ตํ ปาปํ
 ตถาหิ วินเย รโต
 กสฺสปลฺลจฺจ สฺมาปชฺช
 มา เหวปฺปถมาคฺมา.
๑๒๕๔. ยํ ยํ หิ ราช ภาชติ
 สนฺตํ วา ยทิ วา อสํ
 สิลฺลวณฺตํ วิสึลํ วา
 วสํ ตสฺเสว คจฺจติ.
๑๒๕๕. ยาทิสํ กุรุเต มิตฺตํ
 ยาทิสญฺจูปเสวติ
 โสปี ตาทิสโก โหติ
 สหฺวาโส หิ ตาทิโส.

ออกเสีย. ช้างที่ต่ำก็จะสูงขึ้น
 ฉนั้นใด.

๑๒๕๑. นรชน สํสมฺบุญไว้ทีละน้อย ๆ
 ย่อมไปสู่สุคติเทวโลกได้ เหมือน
 ชีวกบุรุษผู้เป็นทาส ยินดีใน
 กรรมอันงาม ย่อมมุ่งไปสวรรค์
 ได้ฉนั้นนั่นเหมือนกัน.
๑๒๕๒. นายวิชกะผู้เป็นทาส เห็นทุกข์
 ในตน ในวันนี้ เพราะเขาได้
 เสพบาปกรรม ที่ตนทำไว้ใน
 ปางก่อน.
๑๒๕๓. บาปกรรมนั้นของเขา จะหมดสิ้น
 เขาจึงมายินดี ในวินัยอย่างนั้น
 ขอพระองค์อย่าทรงคบหาคุณา-
 ชีวกกัสนฺปโคตรเลย จะพา
 พระองค์ทรงดำเนินทางผิด.
๑๒๕๔. ข้าแต่พระราชบิดา บุคคลคบผู้ใด
 เป็นสัตบุรุษ มีศีล หรืออสัตบุรุษ
 ไร้ศีล เขาย่อมไปสู่อำนาจของ
 ผู้นั้นเทียว.
๑๒๕๕. บุคคล กระทำคนเช่นใดให้เป็น
 มิตร และเข้าไปคบหากคนเช่นใด
 แม้เขา ก็ย่อมเป็นเช่นคนนั้น
 เพราะการอยู่ร่วมกัน ย่อมเป็น
 เช่นนั้นได้.

๑๒๕๖. เสวมาโน เสวมานัน
 สัมภูโจ สัมภูสิ ปรี
 สโร ทภูโจ กลาปิว
 อลิตตมุปลิมปติ
 อุปลเภภยา ธีโร
 เนว ปาปสชา สिया.
๑๒๕๗. ปุติมจัน กุสคเคน
 โย นโร อุปนยหติ
 กุสาปี ปุตี วายนุติ
 เอว พาลูปเสวนา.
๑๒๕๘. ตครนุจ ปลาเสน
 โย นโร อุปนยหติ
 ปตฺตาปี สุรภี วายนุติ
 เอว ธีรูปเสวนา.
๑๒๕๙. ตสุมา ปตฺตปฏฺฐเสว
 ฌตฺวา สมฺปากมตฺตโน
 อสนฺเต นฺอุปเสเวยฺย
 สนฺเต เสเวยฺย ปณฺทิตฺโต
 อสนฺโต นิริยํ เนนฺติ
 สนฺโต ปาเปนฺติ สฺคตฺตี.
๑๒๖๐. อหฺมปิ ชาตฺติโย สตฺต
 สเร สํสริตตฺตโน
 อนาคเตปี สตฺเตว
 ยา คมิสฺสํ อิตฺ จุตฺตา.

๑๒๕๖. ผู้คบ ย่อมติดนิสัยผู้ที่ตนคบ ผู้
 ติดต่อย่อมติดนิสัยผู้ที่ตนติดต่อย่อม
 เหมือนลูกศรอาบยาพิษ ย่อม
 เปื้อนแล่งฉะนั้น นักปราชญ์
 ไม่ควรเป็นผู้มีคนชั่ว เป็นสหาย
 ที่เดียว เพราะกลัวจะแปดเปื้อน.
๑๒๕๗. การเสพคนพาล ย่อมเป็นเหมือน
 บุคคลเอาใบคาห่อปลาเน่า แม้
 ใบคานั้น ก็มีกลิ่นเหม็นพุ่งไป
 ฉะนั้น.
๑๒๕๘. ส่วนการคบหาสมาคม กับ
 นักปราชญ์ ย่อมเป็นเหมือน
 บุคคลเอาใบไม้ห่อกฤษณา แม้
 ใบไม้ นั้น ก็มีกลิ่นหอมพุ่งไป
 ฉะนั้น.
๑๒๕๙. เพราะฉะนั้น บัณฑิตรู้ความเป็น
 บัณฑิตของตน เหมือนใบไม้
 สำหรับห่อ จึงไม่ควรคบหา
 สมาคมอสัตบุรุษ ฟังคบหา
 สมาคมสัตบุรุษ อสัตบุรุษนำไป
 สู่นรก สัตบุรุษยอมให้ถึงสุคติ.
๑๒๖๐. แม้หม่อมฉัน ก็ระลึกชาติที่ตน
 ได้ท่องเที่ยวมาแล้วได้ ๗ ชาติ
 แม้ในอนาคต ซึ่งตนจติจากชาติ
 นี้แล้ว จักไปเกิดได้อีก ๗ ชาติ.

๑๒๖๑. ยา เม :สา สตุตมี ชาติ
 อหุ ปุพฺเพ ชนาธิป
 กมฺมารปฺตฺโต มคฺเชสุ
 อหุ ราชคฺเห ปุเร.

๑๒๖๒. ปาปํ สหายํ อาคมฺม
 พหุ ปาปํ กตํ มยา
 ปรหารสฺส เหเจนฺตา
 จริมา อมรา วีย.

๑๒๖๓. ตํ กมฺมํ นิหิตํ อฏฺจา
 ภสฺมจฺจนฺโนว ปาวโก
 อถ อญฺเณหิ กมฺเมหิ
 อชาเย วัสฏฺมียํ.

๑๒๖๔. โกสมฺพิยํ เสฏฺฐิกุเล
 อิทฺเต ฆีเต มหฺตฺธเน
 เอกปฺตฺโต มหาราช
 นิจฺจํ สกฺกตปฺุชิตฺโต.

๑๒๖๕. ตตฺถ มิตฺตํ อเสวิสุสฺสํ
 สหายํ สาทเว รตํ
 ปณฺชิตํ สุตฺสมฺปนฺนํ
 โส มํ อตฺถ เนิเวสยิ.

๑๒๖๑. ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นจอม
 ประชาชน ชาติที่ ๗ ของหม่อมฉัน
 ในอดีต หม่อมฉันเกิดเป็นบุตร
 ของนายช่างทอง ในแคว้นมคธ
 กรุงราชคฤห์.

๑๒๖๒. หม่อมฉันได้คบหาสหายเลว ทำ
 บาปกรรมไว้มาก เทียวคบชู้
 ภรรยาของชายอื่น เป็นผู้เหมือน
 จะไม่ตาย.

๑๒๖๓. กรรมนั้น ยังไม่ให้ผล ยังเก็บไว้
 อยู่ เหมือนไฟที่เฝ้าปกปิดไว้
 ต่อมา ได้ไปเกิดในวังสภุมิ ด้วย
 กรรมทั้งหลายอื่น.

๑๒๖๔. ข้าแต่มหาราชเจ้า หม่อมฉันได้
 เป็นบุตรคนเดียวในตระกูลเศรษฐี
 เมืองโกสัมพี ผู้สมบุรณ์มั่งคั่ง
 มีทรัพย์มาก คนทั้งหลายพากัน
 สักการบูชา.

๑๒๖๕. ในชาตินั้น หม่อมฉันได้คบหา
 สมาคมมิตรสหาย ผู้ยินดีในกรรม
 อังงาม เป็นบัณฑิตสมบุรณ์
 ด้วยสุตะ เขาได้แนะนำหม่อมฉัน
 ในสิ่งเป็นประโยชน์.

๑๒๖๖. จาตุททสี ปณฺจทสี
 พหุ รตฺติมุปาวิสี
 ตํ กมฺมํ นิหิตํ อฏฺฐา
 นิธีว อุทกนฺตฺติเก.

๑๒๖๗. อถ ปาปานํ กมฺมานํ
 ยเมตํ มคฺเช กตํ
 ผลํ ปริยาคตํ ปจฺฉา
 ภูตฺวา ทฏฺฐวิสี ยถา.

๑๒๖๘. ตโต จุตานํ เวเทห
 โรรฺเว นิรเย จิรํ
 สกมฺมฺนา อปฺจิสฺสํ
 ตํ สริ น สฺขํ ลเภ.

๑๒๖๙. พหฺวสฺส คณฺเ ตตฺถ
 เขปยิตฺวา พหุ ทฺกฺขํ
 ภินฺนาคเต อหุ ราช
 ฉกฺโล อุทฺธตฺปฺผลเ.

๑๒๗๐. สาทปฺตฺตา มยา วุพฺหา
 ปิฏฺฐิยา จ รเถน จ
 ตสฺส กมฺมสฺส นิสฺสนฺโท
 ปรทารคฺมนสฺส เม.

๑๒๖๖. ให้รักษาอุโบสถศีลในวัน ๑๔ ค่ำ
 ๑๕ ค่ำ ตลอดราตรีเป็นอันมาก
 กรรมนั้นยังไม่ให้ผล เหมือน
 ชุมทรัพย์ที่ฝังไว้ได้น้ำ.

๑๒๖๗. ต่อมาภายหลัง บรรดาบาปกรรม
 ทั้งหลาย ประทาร์กรรมอันใดที่
 หม่อมฉัน ได้กระทำไว้ในนครรัฐ
 ผลแห่งกรรมนั้นมาถึงแล้วเหมือน
 ตีเมยาพิษอันร้ายแรง ฉะนั้น.

๑๒๖๘. ข้าแต่พระองค์ ผู้ครองวิเทหรัฐ
 หม่อมฉันจติจากสกุลเศรษฐีแล้ว
 ได้ไปหมกหม้ออยู่ ในโรรฺวนรก
 ลี้นกาลนาน เพราะกรรมของตน
 หม่อมฉันระลึกถึงทุกข์ ที่ได้เสวย
 ในรอกนั้น ไม่ได้ความสุขเลย.

๑๒๖๙. ข้าแต่พระราชบิดา หม่อมฉัน
 ยังทุกข์เป็นอันมาก ให้สิ้นไปใน
 รอกนั้นนานปี ต้องมาเกิดเป็นลา
 ถูกเขาต้อน อยู่ในภินนาคต-
 มหานคร.

๑๒๗๐. เมื่อหม่อมฉันเกิดเป็นลา ต้องพา
 ลูกผู้ดีทั้งหลาย ไปด้วยหลังบ้าง
 ด้วยรถบ้าง นั้นเป็นผลแห่งกรรม
 ที่หม่อมฉันคบชู้ภรรยาของผู้อื่น.

๑๒๗๑. ตโต จุตานํ เวเทห
 กปี อาสี พุรหาวเน
 นิลุญจิตผลโยเว
 ยุตเปเน ปคพภินา
 ตสฺส กมฺมสฺส นิสฺสนุโท
 ปรรทารคมนสฺส เม.

๑๒๗๒. ตโต จุตานํ เวเทห
 ทสนฺเนสฺส ปสฺส อหุํ
 นิลุญจิตโต ชโว ภโหโร
 โยคคํ วุพฺหิ จิรํ มยา
 ตสฺส กมฺมสฺส นิสฺสนุโท
 ปรรทารคมนสฺส เม.

๑๒๗๓. ตโต จุตานํ เวเทห
 วชฺชิสฺสํ กุลมาคมา
 เนวิตถิ น ปุมา อาสี
 มนุสฺสตเต สฺสทูลลภา
 ตสฺส กมฺมสฺส นิสฺสนุโท
 ปรรทารคมนสฺส เม.

๑๒๗๔. ตโต จุตานํ เวเทห
 อชายี นนฺทเน วเน
 ภวเน ตาวตีสานํ
 อจฺจรา กามวณฺณินิ.

๑๒๗๑. ข้าแต่พระองค์ ผู้ครองวิเทหรัฐ
 หม่อมฉัน จุติจากชาติเป็นลานั้น
 แล้ว ไปเกิดเป็นลิงในป่าใหญ่
 ถูกลิงนายฝูงผู้คะนอง ขบกัดลูก
 อันทะ นันเป็นผลแห่งกรรมที่
 หม่อมฉันคบชู้กับภรรยาคนอื่น.

๑๒๗๒. ข้าแต่พระองค์ ผู้ครองวิเทหรัฐ
 หม่อมฉันจุติจากชาติ เป็นลานั้น
 ก็มาเกิดเป็นโคในทสันรัฐ ถูก
 เขาตอมนมีกำลังแข็งแรง หม่อมฉัน
 ต้องเทียมยาน อยู่สิ้นกาลนาน
 นั้นเป็นผลของ กรรมที่หม่อมฉัน
 คบชู้กับภรรยาคนอื่น.

๑๒๗๓. ข้าแต่พระองค์ ผู้ครองวิเทหรัฐ
 หม่อมฉันจติ จากชาติเป็นโคนั้น
 แล้ว มาเกิดเป็นกะเทยในตระกูล
 มีโอกาสสมบัติมาก ในแคว้นวัชชี
 จะได้เกิดเป็นมนุษย์ยากจริง ๆ
 นั้นเป็นผลของกรรม ที่หม่อมฉัน
 คบชู้กับภรรยาคนอื่น.

๑๒๗๔. ข้าแต่พระองค์ ผู้ครองวิเทหรัฐ
 หม่อมฉันจติ จากชาติเป็นกะเทย
 นั้นแล้ว ได้เกิดเป็นนางอัปสร
 เจ้าเสน่ห์ ในสวนนันทวัน ณ
 ดาวดึงส์พิภพ.

๑๒๗๕. วิจิตรวตถาภรณา
 อามตุดมณิกุณฺฑลา
 กุสลา นัจจคิตฺตสฺส
 สกุกฺกสฺส ปริจาริกา.
๑๒๗๖. ตตฺถ จิตาหํ เวเทห
 สรามิ ชาตโย อีมา
 อนาคเตปิ สตฺเตว
 ยา คมิสฺสํ อิตฺโต จฺตา.
๑๒๗๗. ปรียาคตฺนุตํ กุสลํ
 ยํ เม โภสมฺพิยํ กตํ
 เทเว เจว มนุสฺเส จ
 สนฺธาวิสฺสํ อิตฺโต จฺตา.
๑๒๗๘. สตฺต ชฺจจา^๑ มหาราช
 นิจฺจํ สกุกตปฺุชิตา
 อิตฺถีภาวา น มุจฺจิสฺสํ
 ฉฏฺฐาว คตฺติโย อีมา.
๑๒๗๙. สตฺตมึ จ คตฺติ เทว
 เทวปฺุตฺโต มหิตฺธิโก
 ปุมา เทโว ภวิสฺสามิ
 เทวกายสฺสมิตฺตโม.
๑๒๗๕. มีผ้าและอาภรณ์อันวิจิตร สวม
 กุณฺฑลแก้วมณี ฉลาดในการ
 ฟ้อนและการขับร้อง เป็นบาท-
 ปริจาริกาของท้าวสั๊กกะ.
๑๒๗๖. ข้าแต่พระองค์ ผู้ครองวิเทหรัฐ
 เมื่อหม่อมฉัน อยู่ในดาวดึงส์-
 พิกพนั้น ระลึกชาติแม่ในอนาคต
 ได้ตั้ง ๗ ชาติ ที่หม่อมฉันจติ
 จากดาวดึงส์พิกพนี้แล้ว จักไป
 เกิดต่อไป.
๑๒๗๗. กุศลที่หม่อมฉันกระทำไว้ในเมือง
 โกลัมพีตามมาให้ผล หม่อมฉัน
 จติจากโลกนี้แล้ว จักท่องเที่ยว
 ไปในเทวดาและมนุษย์.
๑๒๗๘. ข้าแต่มหาราชเจ้า หม่อมฉัน
 เป็นผู้อันชนทั้งหลายสักการบูชา
 แล้วเป็นนิตยต์ตลอด ๗ ชาติ
 หม่อมฉัน ไม่พ้นจากความเป็น
 หญิง ตลอด ๖ ชาติ.
๑๒๗๙. ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ชาติ
 ที่ ๗ หม่อมฉันจักได้เกิดเป็น
 เทวดาผู้ชาย เป็นเทพบุตรผู้มีฤทธิ์
 มาก เป็นผู้สูงสุดในหมู่เทวดา.

^๑ ฉ. ชจฺโจ.

๑๒๘๐. อชฺฐาปี สนฺตานิ มยํ
 มาลํ คนฺถนฺติ นนฺทเน
 เทวปฺตฺโต ชโว นาม
 โย เม มาลํ ปฏิจฺจติ.

๑๒๘๑. มุหฺตฺโต วิย โส ทิโพย
 อธิ วสฺसानิ โสฬส
 รตฺตินฺทิวโ จ โส ทิโพย
 มานุสฺสี สรทิสฺสตี.

๑๒๘๒. อิติ กมฺมานิ อเนวนฺติ
 อสงฺเขยฺยาปี ชาติโย
 กลฺยาณํ ยทิ วา ปาปี
 น หิ กมมํ วินสฺสตี.

๑๒๘๓. โย อิจฺฉเ ปฺริโส โหตุํ
 ชาตี ชาตี ปุณฺปุณฺนี
 ปรทาร์ วิวชฺเชยฺย
 ไรตปาโทว กทฺทมํ.

๑๒๘๔. ยา อิจฺฉเ ปฺริโส โหตุํ
 ชาตี ชาตี ปุณฺปุณฺนี
 สามีกํ อปฺจาเยยฺย
 อินฺทวํ ปรีจาริกา.

๑๒๘๐. แม่วันนี้นางอัปสรทั้งหลาย ก็
 ยังร้อยดอกไม้ เป็นพวงมาลัย
 ในนั้นทวนวัน เทพบุตรนามว่า
 ชวะสามีของหม่อมฉัน ยังรับ
 พวงมาลัยอยู่.

๑๒๘๑. เวลา ๑๖ ปี ในมนุษย์นี้ เป็น
 ราวกับว่าครู่เดียว อันเป็นทิพย์
 ของเทวดา ๑๐๐ ปีมนุษย์เป็น
 คืบหนึ่ง วันหนึ่ง อันเป็นทิพย์
 ของเทวดา.

๑๒๘๒. ดังที่ได้กราบทูลให้ทรงทราบมา
 นี้ กรรมทั้งหลาย ย่อมติดตาม
 ไปทุก ๆ ชาติ แม้อสงไขยชาติ
 ด้วยว่า กรรมจะเป็นกรรมดีหรือ
 กรรมชั่วก็ตาม (ยังไม่ให้ผลแล้ว)
 ย่อมไม่พินาศไป.

๑๒๘๓. ชายใด ปราารถนาเป็นบุรุษ
 ทุกชาติ ๆ ไป พึงเว้นภรรยาผู้อื่น
 เสีย เหมือนบุคคลล้างเท้าสะอาด
 แล้วพึงเว้นเปลือกตม ฉะนั้น.

๑๒๘๔. หญิงใด ปราารถนาเป็นบุรุษ
 ทุกชาติ ๆ ไป พึงอย่าเกรงสามี
 เหมือนนางเทพอัปสร ผู้เป็น
 บาทบริจาริกา ย่าเกรงพระอินทร์
 ฉะนั้น.

๑๒๘๕. โย อิจฺเช ทิพฺพโมคฺคญจ
 ทิพฺพมายุํ ยสํ สุขํ
 ปาปานิ ปริวชฺเชยฺย
 ติวริํ ธมฺมมาจเร.

๑๒๘๖. กาเยน วาจา มนสา
 อปฺปมตฺโต วิจกฺขณเณ
 อตฺตโน โหติ อตฺถาย
 อิตฺถิ วา ยถิ วา ปฺมา.

๑๒๘๗. เยเกจิเม มนุชา ชีวโลกเ
 ยสฺสฺสฺสินเ สพฺพสมนฺตโมคฺคา
 อสฺสยํ เตหิ ปุเร สุจิณฺณํ
 กมฺมสุสกา เส ปุถุ สพฺพสตุตา.

๑๒๘๘. อิงฺฆานุจฺฉินฺเตสิ สยมฺปิ เทว
 กุโตนิทานา เต อีมา ชนินฺท
 ยา เต อีมา อจฺจรสนฺนิกาสา
 อลงฺกตา กาญฺจนชาลฉนฺนา.

๑๒๘๙. อิจฺเจวํ ปิตริํ กญฺญา
 รุจา โตเสติ อญฺคตี

๑๒๘๕. ผู้ใดปรารถนาโมคทรัพย์ อายุ
 ยศ และความสุขอันเป็นทิพย์
 ก็พึงเว้นบาปทั้งหลาย ประพฤติ
 แต่สุจริตธรรม ๓ อย่าง.

๑๒๘๖. สตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ควรเป็น
 ผู้ไม่ประมาท ด้วยกาย วาจา
 ใจ มีปัญญาเครื่องเห็นแจ้ง เพื่อ
 ประโยชน์ของตน.

๑๒๘๗. นรชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้
 ที่เป็นคนมียศ มีโภคะบริบูรณ์
 ทุกอย่าง นรชนเหล่านั้นได้สั่งสม
 กรรมดีไว้ในปางก่อน โดยไม่ต้อง
 สงสัย สัตว์ทั้งปวงล้วนมีกรรม
 เป็นของตัวเอง.

๑๒๘๘. ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอเชิญ
 พระองค์ทรงดำริด้วยพระองค์เอง
 เกิด ข้าแต่พระจอมชน พระสนม
 (ผู้ทรงโฉมงาม) ดุจนางเทพ-
 อัปสร ผู้ประดับประดาคลุมกาย
 ด้วยตาข่ายทองเหล่านี้ (พระองค์
 ทรงได้มาเพราะผลกรรมอะไร).

๑๒๘๙. พระนางรจจาราชกัญญา ทรงยัง
 พระเจ้าอังคตราช พระชนกนาถ
 ให้ทรงยินดีพระราชกุมารผู้มีวัตร
 อันดี ทรงกราบทูลทางสุคติแก่

มุฬุหสฺส มคฺคมาจิกฺขิ
ธมฺมมกฺขาสี สฺสุพฺพตา.

พระชนกนาถผู้หลงมงาย ได้ทูล
ถวายธรรมโดยนัยต่างๆ ดังนี้แล.

๑๒๙๐. อถาคมา พุรฺหมโลกา
นารโท มานุสฺสี ปถิ
ชฺมพูทึปปี อเวกฺขณฺโต
อทฺทส ราชานมฺงคฺติ.

๑๒๙๐. ครั้งนั้น นารทมหาพรหม ตรวดดู
ชมพูทวิป ได้เห็นพระเจ้าอังคตี
ผู้มีความเห็นผิด จึงมาจาก
พรหมโลกถึงถิ่นมนุษย์.

๑๒๙๑. ตโต ปติฏฺฐ ปาสาทะ
เวเทหสฺส ปุรฺกฺขโต
ตณฺจ ทิสฺวา อณฺุปฺตตฺ
รฺจจา อีสิมวณฺุทถ.

๑๒๙๑. ลำดับนั้น นารทมหาพรหมได้
ยืนอยู่ที่ปราสาท เบื้องพระพักตร์
แห่งพระเจ้าอังคตี ก็พระนาง
รจจาราชธิดา เห็นนารทฤาษีนั้น
มาถึง จึงนมัสการฤาษี.

๑๒๙๒. อถาสนฺมหา โอรุยฺห
ราชา พยฺมhitมานโส
นารทํ ปริปุจฺจนฺโต
อิทํ วจฺนมพฺุริ

๑๒๙๒. ครั้งนั้น พระราชาทรงหวาด
พระทัยเสด็จลงจากอาสน์ เมื่อ
จะตรัสถาม นารทฤาษีได้ตรัส
พระดำรัสนี้ว่า

๑๒๙๓. กุโต นุ อาคจฺจสิ เทววณฺุณี
โอยาสยฺ สพฺุทิสสา จนฺุทิมาว
อกฺขาหิ เม ปุจฺฉิตฺโต นามโคตตฺ
กถนฺุ ชานนฺุติ มนุสฺสโลก.

๑๒๙๓. ท่านผู้มีผิวพรรณงาม ดุจดั่ง
เทวดา สองรัศมีสว่างไปทั่วทิศ
ดังพระจันทร์ ท่านมาจากไหน
หนอ ข้าพเจ้าถามแล้ว ขอท่าน
จงบอกนามและโคตรแก่ข้าพเจ้า
คนในมนุษยโลก ย่อมรู้จัก(ท่าน)
อย่างไรหนอ.

๑. พยิตตมานโส.

๑๒๙๔. อหมุปี เทวโต อิทานิ เอมิ
โอบาสยั สพพทิสสา จนุทิมาว
อกุขามิ เต ปุจฺฉิตโต นามโคตฺตํ
ชานนฺติ มํ นารโท กสฺสโป จ.

๑๒๙๕. อจฺฉริยรูปี ตว ยาทิสญฺจ
เวหายสํ คจฺฉสิ ติฏฺฐสิ จ
ปุจฺฉามิ ตํ นารท เอตมตฺถํ
อถ เกน วณฺเณน ตวายมิทฺธิ.

๑๒๙๖. สจฺจญฺจ ธมฺโม จ ทโม จ จาโค
คฺุณา มเมเต ปกตา ปุราณา
เตเหว ธมฺเมหิ สฺเสวิเตหิ
มโนชโว เยน กามํ คโตสมิ.

๑๒๙๗. อจฺฉริยมาจิกฺขสิ ปุณฺณสิทฺธิ
สเจ หิ เอวํ ยถา ตวํ วเทสิ
ปุจฺฉามิ ตํ นารท เอตมตฺถํ
ปุณฺโง จ เม สาธุ วียากโรหิ.

๑๒๙๔. แม้อาตมภาพ มาจากเทวโลก
เดี๋ยวนี้ สองรัศมีสว่างไปทั่วทิศ
ดุจดั่งพระจันทร์ พระองค์ตรัส
ถามแล้ว อาตมภาพจักบอกนาม
และโคตร ให้พระองค์ทรงทราบ
คนทั้งหลาย ย่อมรู้อาตมภาพ
โดยนามว่า นารทะ โดยโคตรว่า
กัณฐปะ.

๑๒๙๕. สันฐานเช่นใดของท่าน และการ
ที่ท่านเหาะไป และยืนอยู่บน
อากาศได้น่าอัศจรรย์ ดูกรท่าน
นารทะข้าพเจ้าขอถามเนื้อความ
นี้ กับท่าน เออ เพราะเหตุไร
ท่านจึงมีฤทธิ์เช่นนี้.

๑๒๙๖. คุณธรรม ๔ ประการนี้คือสัจจะ
๑ ธรรมะ ๑ ทมะ ๑ จาคะ ๑
อาตมภาพ ได้ทำไว้แล้วในภพ
ก่อนเพราะคุณธรรมที่อาตมภาพ
เสพมาดีแล้วนั้น อาตมภาพจึงไป
ไหน ๆ ได้ตามความปรารถนา
เร็วทันใจ.

๑๒๙๗. เมื่อท่านบอกความสำเร็จแห่งบุญ
ชื่อว่า ท่านบอกความอัศจรรย์
และถ้าเป็นจริงอย่างท่านกล่าว
ดูกรท่านนารทะ ข้าพเจ้าถาม

๑๒๙๘. ปุจฺจนฺตฺส มํ ราช ตเวส อตฺถโ
 ยํ สํสยํ กุรุเต ภูมิपाल
 อหนุตํ นิสฺสํสยตํ คเมมิ
 นเยหิ ณาเยหิ จ เหตุภี จ.
๑๒๙๙. ปุจฺฉามิ ตํ นารท เอตมตฺถํ
 ปุญฺโจะ จ เม นารท มา มุสา ภณิ
 อตฺถิ นุ เทวา ปิตโร นุ อตฺถิ
 โลกิ ปโร อตฺถิ ชโน ยมาห.
๑๓๐๐. อตฺถเวว เทวา ปิตโร จ อตฺถิ
 โลกิ ปโร อตฺถิ ชโน ยมาห
 กาเมสุ คิทฺธา จ นรา ปมฺพุหา
 โลกํ ปรี น วิฑู โมหยตฺตา.
๑๓๐๑. อตฺถิตฺติ เจ นารท สทฺทหาสิ
 นิเวสนํ ปโรโลกे มตานํ
 อีธเว เม ปญฺจสตานิ เทหิ
 ทสฺสามิ เต ปโรโลกे สหสฺสํ.
๑๒๙๘. เนื้อความนี้กับท่าน ข้าพเจ้า
 ถาถามแล้ว ขอท่านพยากรณ์ให้ดี.
๑๒๙๘. ขอถวายพระพร ข้าเฝ้าพระองค์
 ทรงสงสัย เชิญมหาบพิตรตรัส
 ถาถามข้อนั้น กับอาตมภาพเถิด
 อาตมภาพ จะถวายวิชันนาให้
 มหาบพิตรสิ้นความสงสัย ด้วยนัย
 ด้วยความรู้และด้วยเหตุทั้งหลาย.
๑๒๙๙. ดูกรนารท ข้าพเจ้าขอถามเนื้อ
 ความนี้กับท่าน ท่านถูกข้าพเจ้า
 ถาถามแล้ว อย่าได้กล่าวมุสาแก่
 ข้าพเจ้า ที่ชนพูดกันว่า เทวดามี
 บิดามารดามี ปรโลกมีนั้น เป็น
 จริงหรือ.
๑๓๐๐. ที่คนเขาพูดกันว่า เทวดามี
 มารดาบิดามี และปรโลกมีนั้น
 เป็นจริงทั้งนั้น แต่นรชนผู้หลง
 งมงาย ต้องการในกามทั้งหลาย
 จึงไม่รู้แจ้งปรโลก.
๑๓๐๑. ดูกรนารท ถ้าท่านเชื่อว่าปรโลก
 มีจริง สถานที่อยู่ในปรโลกของ
 สัตว์ทั้งหลายผู้ตายไปแล้ว ก็ต้อง
 มี ขอท่านจงให้ยืมทรัพย์ ๕๐๐
 แก่ข้าพเจ้าในโลกนี้ ข้าพเจ้าจัก
 ใช้ให้ท่าน ๑,๐๐๐ ในปรโลก.

๑๓๐๒. ทชฺเชมุ โข ปญฺจสตานิ โภโต
 ชนฺดามุ เจ สीलฺลวณฺฺติ วทณฺฺญุ
 ลุทฺทหนฺฺติ โภหนฺฺติ นิรเย วสนฺฺติ
 โภ โจทเย ปรโลเก สหสฺสํ.

๑๓๐๓. อิวเ ว โหติ อธฺมมสีโล
 ปาปาจาโร อลโส ลุทฺทกมฺโม
 น ปณฺทิตา ตสฺมึ อธิํ ททฺหนฺฺติ
 น หิ อาคโม โหติ ตถาวิธฺมา.

๑๓๐๔. ทกฺขณฺจ โปสํ มนุชา วิทิตฺวา
 อญฺ्ञานกํ สीलฺลวณฺฺติ วทณฺฺญุ
 สยเมว โภเคหิ นิมนฺฺตยณฺฺติ
 กมฺมํ กริตฺวา ปุณฺมาหเรสิ.

๑๓๐๕. อิตฺ อุตฺ ทกฺขสิ ตตฺถ ราช
 กาโกลสฺสเมหิ วิกฺขุสฺमानํ
 ตํ ชชฺชมานํ นิรเย วสนฺฺติ
 กาเกหิ คิชฺฌเมหิ จ โสณฺเกหิ

๑๓๐๒. ถ้าอาตมภาพรู้ว่า มหาบพิตร
 ทรงมีศีล ทรงรู้ความประสงค์
 ของสมณพราหมณ์ อาตมภาพ
 ก็จะทำให้มหาบพิตร ทรงยิ้มทรัพย์
 สัก ๕๐๐ แต่มหาบพิตรหยาบเข้า
 ทรงจู้ติจากโลกนี้ จะต้องไปอยู่
 ในนรก ใครจะไปทวงทรัพย์
 ๑,๐๐๐ ในปรโลกเล่า.

๑๓๐๓. ผู้ใดในโลกนี้ เป็นผู้ไม่มีศีลธรรม
 ประพฤติชั่ว เกียจคร้าน มีกรรม
 อันหยาบเข้า บัณฑิตทั้งหลาย
 ย่อมไม่ให้นำนี้ ในผู้นั้น เพราะจะ
 ไม่ได้ทรัพย์คืนมาจากคนเช่นนั้น.

๑๓๐๔. ส่วนบุคคลผู้ขยันหมั่นเพียร มีศีล
 รู้ความประสงค์ของสมณพราหมณ์
 คนทั้งหลายรู้แล้ว ย่อมเอาโอกาส
 มาเชื่อเชิญเองด้วยคิดว่า คนผู้นี้
 งานเสร็จแล้วพึงนำมาใช้ให้.

๑๓๐๕. ขอถวายพระพร มหาบพิตร
 เสด็จไปจากที่นี่แล้ว จักทอด
 พระเนตรเห็นพระองค์เอง อยู่ใน
 นรานั้น ซึ่งถูกฝูงการุณยื้อแย่ง
 คร่าอยู่ ใครเล่าจะไปทวงทรัพย์
 ๑,๐๐๐ ในปรโลกกับมหาบพิตร
 ผู้ตกอยู่ในนรก ถูกฝูงกาฝูงแร้ง

สณฺณินฺนคตฺตํ รุหิรํ สวณฺตํ
โก โจทยเย ปฺรโลเก สหสฺสํ.

๑๓๐๖. อนนฺธมํ ตตฺถ น จนฺทสุริยา
นิริโย สทา ตมุโล โสมรฺรูป
สา เนว รตฺติ น ทิวา ปญฺญาติ
ตถาวิธ โภ วิจเร ธนฺตฺติโก.

๑๓๐๗. สวโล จ สาโม จ ทฺเว สุวาณา
ปวฑฺฒกายา พลินอ มหนฺตา
ชาทนฺติ ทนฺเตหิ อโยมเยหิ
อิโต ปนฺนุณฺณํ ปฺรโลเก ปตฺนฺตํ.

๑๓๐๘. ตํ ขชฺชมานํ นิริเย วสนฺตํ
สุทฺเทหิ วาเพหิ อสมฺมุเคหิ
สณฺณินฺนคตฺตํ รุหิรํ วสนฺตํ
โก โจทยเย ปฺรโลเก สหสฺสํ.

๑๓๐๙. อสุหิ สตฺตฺติหิ สุนิสฺสิตาหิ
หนนฺติ วิชฺฌนฺติ จ ปจฺจามิตฺตา
กาลุปกาลา นิริยมฺหิ โสมเร
ปฺพุเพ นรํ ทุกฺกฏกมฺมการี.

และสุนัขกัดกิน มีตัวขาเป็น
ขึ้นน้อย ขึ้นใหญ่ เลือดไหลนอง.

๑๓๐๖. ในโลกันตรนรกนั้น มีดีที่สุด
ไม่มีพระจันทร์ และพระอาทิตย์
โลกันตรนรกมีดีคือ นากลัว
กลางคืน กลางวัน ไม่ปรากฏ
คนผู้ต้องการทรัพย์ใครเล่าจะพึง
เที่ยวไปในสถานที่เช่นนั้นได้.

๑๓๐๗. ในโลกันตรนรกมีสุนัข ๒ เหล่า
คือ ดำเหล่า ๑ ดำเหล่า ๑ ล้วน
มีร่างกายกำยำ ล้ำสันแข็งแรง
ยอมพากันมากัดกิน ผู้ที่จติ
จากมนุษย์โลกนี้ไป ตกอยู่ใน
โลกันตรนรก ด้วยเขี้ยวเหล็ก.

๑๓๐๘. ใครเล่า จะทวงทรัพย์ ๑,๐๐๐
ในปรโลก กับมหาบพิตรผู้ตก
อยู่ในนรก ถูกสุนัขตัวทารุณ
ร้ายกาจนำทุกข์มาให้ รุมกัด
ตัวขาเป็นขึ้นน้อย ขึ้นใหญ่ เลือด
ไหลซึมได้.

๑๓๐๙. และในนรกอันร้ายกาจ พวก
นายนิรยบาล ชื่อกาลูปกาละ
ผู้เป็นข้าศึก พากันเอาหอกดาบ
อันคมกริบมาทิ่มแทงนรชน ผู้ทำ
กรรมชั่วไว้ในภพก่อน.

๑๓๑๐. ตั หญญมานันิ นิรเย วชนุตติ
 กุจฉิมิ ปสฺสสมิ วิปฺผาลิตฺตุทริ
 สญฉินฺนคตฺตํ รุหิรํ สวนุตติ
 โก โจทเย ปฺรโลเก สหสฺสํ

๑๓๑๑. สตฺติ อฺสุ ตฺมรภินฺทวาลา
 วิวิทฺวูริ วสฺสตี ตตฺถ เทโว
 ปตฺนตี อญฺคารมิวจฺฉิมนฺโต
 สิลาสนี วสฺสตี ลุทฺทกมฺเม.

๑๓๑๒. อฺโณห จ วาโต นิรยมฺหิ ทฺสฺสโห
 น ตมฺหิ สฺขํ ลภตี อิตฺตฺริปิ
 ตนฺตํ ธาวนฺตมฺเลนมาตฺริ
 โก โจทเย ปฺรโลเก สหสฺสํ

๑๓๑๓. สนฺธาวมานปี รณฺสุ ยุตฺติ
 สญฺชิตฺติภูตํ ปจฺวี กมนฺตํ
 ปโตทลฺภจฺฉิ สฺจโจทยนฺตํ
 โก โจทเย ปฺรโลเก สหสฺสํ.

๑๓๑๔. ตมารุหนฺตํ ชุรฺสญฺจิตํ คีริ
 วิภีสนํ ปชฺชลิตํ ภยานกํ

๑๓๑๐. ใครเล่า จะไปทวงทรัพย์ ๑,๐๐๐
 ในปรโลกกับมหาบพิตร ผู้ถูก
 ทิ่มแทงที่ท้อง ที่สีข้าง พระอุทร
 พรุน วิ่งวุ่นอยู่ในนรก ตัวขาด
 เป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ เลือดไหล
 ไสมได้.

๑๓๑๑. ในโลกันตรนรกนั้น มีท่าฝน
 อารุชชนิดต่าง ๆ คือ หอกดาบ
 แหวน หลาว มีประกายวาวดัง
 ถ่านเพลิงตกลงบนศีรษะ สาย
 อัสนีศิลา อันแดงโชนตกต้อง
 สัตว์นรกผู้มีกรรมหยาบช้า.

๑๓๑๒. ในนรก(นั้น)มีลมร้อนยากที่จะทน
 ได้ สัตว์นรกยอมไม่ได้ความสุข
 แม้แต่น้อย ใครเล่าจะไปทวง
 ทรัพย์ ๑,๐๐๐ ในปรโลกกับ
 มหาบพิตร ซึ่งทรงกระสับกระส่าย
 วิ่งไปมาหาที่ซ่อนเร้นมิได้.

๑๓๑๓. ใครเล่า จะพึงไปทวงทรัพย์
 ๑,๐๐๐ ในปรโลกกับมหาบพิตร
 ผู้ถูกเทียมในรถวิ่งไปมา ต้อง
 เหยียบแผ่นดินอันลุกโพลง ถูก
 นายนิรยบาลแทงด้วยปฏักอยู่ได้.

๑๓๑๔. ใครเล่า จะไปทวงทรัพย์ ๑,๐๐๐
 ในปรโลกกับมหาบพิตร ซึ่งทน

สณฺณินฺนคตฺตํ รุหิรํ สวณฺต์
โก โจทเย ปฺรโลเก สหสฺสํ.

๑๓๑๕. ตมารุหนฺตํ ปพฺพตสฺนนิกาสํ
องฺคารราสี ชลิตํ ภายานํ
สฺนุทฺตมคตฺตํ กปณ รุทฺหนฺตํ
โก โจทเย ปฺรโลเก สหสฺสํ.

๑๓๑๖. อพฺภกฺกุสฺมา อฺจุจา
กณฺฎกาหิ จิตา ทฺมา
อโยมเยหิ ติกฺเขหิ
นรโลहितปาโยภิ.

๑๓๑๗. ตมารุหนฺติ นาริโย
นรา จ ปฺรทารคฺ
โจทิตา สตฺตหตฺเถหิ
ยมนิสฺเสสกาโรภิ.

๑๓๑๘. ตมารุหนฺตํ นิรเย
สิมฺพลี รุหิรมกฺขิตํ
วิทฺตฺถกายํ วิตจํ
อาตุรํ คาพฺหเวทนี.

ไม่ได้จึงวิ่งไปขึ้นภูเขาคันดาชไป
ด้วยมีดโกนน่ากลัว มีไฟลุกโชน
น่าสยดสยอง มีตัวขาดกระจัด-
กระจาย เลือดไหลซึมได้.

๑๓๑๕. ใครเล่า จะไปทวงทรัพย์ ๑,๐๐๐
ในปรโลกกับมหาบพิตร ซึ่งวิ่ง
ขึ้นเหยียบบกองถ่านเพลิง กอง
เท่าภูเขา ลูกไฟลงน่ากลัวมีตัว
ถูกไฟไหม้ทนมโหฬาร้องครวญ-
ครางอยู่ได้.

๑๓๑๖. ต้นจ้าวสูงเทียมเมฆ เต็มไปด้วย
หนามเหล็ก คมกริบกระหาย
เลือดคน.

๑๓๑๗. หญิงผู้ประพฤติกว้างสามิ และ
ชายผู้คบหากระทำชั่วภรรยาผู้อื่น
ถูกนายนิรยบาล ผู้ทำตามคำสั่ง
ของพญายม ถือหอกไล่ทิ่มแทง
ให้ขึ้นต้นจ้าวนั้น.

๑๓๑๘. (ใครเล่า จะไปทวงทรัพย์จำนวน
เท่านั้น) กับมหาบพิตร ซึ่งขึ้นต้น
จ้าวในนรก เลือดไหลเประอะเปื่อน
มีกายแห้งเกรียม หน้างปอกเปิก
กระสับกระส่าย เสวยทุกขเวทนา
อย่างหนัก.

๑๓๑๙. ปัสสสนุตติ มุหุ อุนุหิ
 ปุพุกมมา ปราธิกั
 ทุมมคฺเค วิตจํ คตฺตํ
 โก ตํ ยาเจยฺย ตํ ฐนํ.

๑๓๒๐. อพุกกุฏสมา อุจฺจา
 อสิปตฺตจิตา ทุมมา
 อโยมเยหิ ติกฺเขหิ
 นรโลहितปาโยภิ.

๑๓๒๑. ตมานุปตฺตํ อสิปตฺตปาทปํ
 อสิหิ ติกฺเขหิ จ ฉิชฺชมานํ
 สญฺฉินฺนคตฺตํ รุหิรํ สวณฺตํ
 โก โจทยเย ปรโลเก สหสฺสํ.

๑๓๒๒. ตโต นิคุขนฺตมตฺตนฺตํ
 อสิปตฺตนิรยา ภายา
 สมฺปตฺติ เวตรณิ
 โก ตํ ยาเจยฺย ตํ ฐนํ.

๑๓๒๓. ขรา ขาโรทกา ตตฺตา
 ทุคฺคา เวตรณิ นทึ
 อโยโปกฺขรสญฺฉนฺนา
 ติกฺขปตฺเตหิ สนฺทติ.

๑๓๑๙. ใครเล่า จะพึงไปขอทรัพย์จำนวน
 เท่านั้น กับพระองค์ผู้หอบแล้ว
 หอบอีก อันเป็นโทษของบุพกรรม
 หน้างปกเปิด เดินทางผิดได้.

๑๓๒๐. ต้นจิวสูงเทียมเมฆ เต็มไปด้วย
 ใบเหล็กคมกริบ เหมือนดาบ
 กระจายเลือดคน.

๑๓๒๑. ใครเล่า จะไปทวงทรัพย์ ๑,๐๐๐
 ในปรโลกกับมหาบพิตรผู้ขึ้นอยู่
 บนต้นจิวนั้น ก้าวไปเหยียบใบ
 เหล็กอันคมเหมือนดาบ ก็ถูกใบ
 จิว อันคมนั้นบาด มีตัวขาดเป็น
 ชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ เลือดไหลซึมได้.

๑๓๒๒. ใครเล่า จะไปทวงทรัพย์จำนวน
 เท่านั้นกับมหาบพิตร ซึ่งเดินหนี
 ออกจากขุมนรกไม้จิว มีใบเป็น
 ดาบ เพราะความกลัว ได้พลัด
 ตกลงในแม่น้ำเวตรณีได้.

๑๓๒๓. แม่น้ำเวตรณี น้ำเป็นกรดกล้า
 แข็ง แสบร้อน ยากที่จะข้ามได้
 ดารดาษไปด้วยบัวเหล็กคมกริบ
 ไหลไปอยู่.

๑๓๒๔. ตตฺถ สลฺภฉินฺนคตฺตุนฺตํ
 วุญฺหนตฺตํ รุหิรมกฺขิตฺตํ
 เวตรณฺเณ อนาลมฺเพ
 โก ตํ ยาเจยฺย ตํ ญํ.

๑๓๒๕. เวธามิ รุกฺโข วีย ฉิซฺชมาโน
 ทิสฺส น ชานามิ ปมฺพฺหสฺสณฺโณ
 ภยานุตฺตปฺปามิ มหา จ เม ภยา
 สุตฺวาน คาถา ตว ภาสิตา อีเส.

๑๓๒๖. อาทิตฺเต วาริมชฺฌมฺว
 ที่ปีโวเชริวณฺณเว
 อนุทธกาเรว ปชฺโชโต
 ตฺวนฺโนสิ สรณํ อีเส.

๑๓๒๗. อตฺถณฺจ ธมฺมณฺจ อนุสาส มํ อีเส
 อตีตมทฺธา อปราริตฺตํ มยา
 อาจิกข เม นารท สฺพุทฺธิมคฺคํ
 ยถา อหํ โน นิรยํ ปเตยฺย.

๑๓๒๔. ใครเล่า จะไปทวงทรัพย์นั้นกับ
 มหาบพิตร ซึ่งมีตัวขาดเป็นชิ้น
 ใหญ่ชิ้นน้อย เปราะเปื้อนไป
 ด้วยโลหิต ลอยอยู่ในเวตรณีนที่
 หาที่เกาะมิได้นั้น.

๑๓๒๕. ข้าพเจ้าหวั่นใจเหมือนต้นไม้ที่ถูก
 ตัด ข้าพเจ้ารู้สึกเคลิ้มไป จึงไม่
 รู้จักทิศ ท่านฤาษี ข้าพเจ้า
 ได้ฟังคาถาภาษิตของท่านแล้ว
 ย่อมร้อนใจเพราะความกลัว และ
 ข้าพเจ้ากลัวมาก.

๑๓๒๖. ท่านฤาษี ขอท่านจงเป็นที่พึ่ง
 ของข้าพเจ้า ประดุจดั่งน้ำสำหรับ
 แก่กระหายในเวลาร้อน เกาะ
 เป็นที่อาศัยในมหาสมุทร และ
 ประทีปสำหรับส่องสว่างในที่มืด
 ฉะนั้นเถิด.

๑๓๒๗. ท่านฤาษี ขอท่านจงสอนอรรถ
 และธรรมแก่ข้าพเจ้า ในกาลก่อน
 ข้าพเจ้าได้ทำความผิดไว้ โดย
 ส่วนเดียว ข้าแต่ท่านนารท
 ขอท่านจงบอกทางบริสุทธิ์ แก่
 ข้าพเจ้า โดยที่ข้าพเจ้าจะไม่พึง
 ตกไปในนรกด้วยเถิด.

๑๓๒๘. ยถา อหุ ฐตฺรภูโจ
 เวสฺสามิตฺโต จ อฏฺฐโก
 ยมทตฺติ^๑ อสิฺนฺนโร^๒ (สิวีราชา)
 ปริจาริกา^๓ สมณพฺราหมณานํ.

๑๓๒๘. พระราชา ๖ พระองค์นี้ คือ
 ท้าวธตฺรภูฐะ ท้าวเวสสามิตตะ
 ท้าวอฏฐกะ ท้าวยมทตติ ท้าว
 อสิฺนฺนระ (ท้าวสิวีราช) และ
 พระราชาพระองค์อื่น ๆ ได้ทรง
 บำรุงสมณพราหมณ์ทั้งหลาย
 แล้วเสด็จไปสู่แดนสวรรค์ชั้นใด.

๑๓๒๙. เอเต จญฺเเบ จ ราชาโน
 เย สกฺกวิสัย^๔ คตา
 อธมฺมํ ปริวชฺเชตฺวา
 ธมฺมญฺจร มหิปติ.

๑๓๒๙. ดูกรมหาบพิตร ผู้เป็นพระเจ้า
 แผ่นดิน ขอพระองค์ได้ทรงละ
 เว้นอธรรม ทรงประพฤติแต่
 ธรรม อย่างกษัตริย์เหล่านั้น
 ชั้นนั้นเกิด.

๑๓๓๐. อนฺนหตฺถา จ เต พฺยเมห
 โฆสยนฺตุ ปุเร ตว
 โก ฉาโต โก จ ตสิโต
 โก มาลิโก วิเลปนํ
 นานารตฺตานํ วตฺถานํ
 โก นคฺโค ปริทหิสฺสติ.

๑๓๓๐. ราชบุรุษทั้งหลาย ถือเอาอาหาร
 ไป ประกาศภายในพระราช
 นิเวศน์ และภายในพระนครว่า
 ไครหิว ไครกระหาย ไครปรารถนา
 มาลา ไครปรารถนาเครื่องลูบไล้
 ไครไม่มีผ้าห่ม ผ้าห่ม จักห่ม
 ผ้าสีต่างๆ ตามปรารถนา.

๑๓๓๑. โก ปนฺนเถ ฉตฺตมาเทติ
 ปาทุกา จ มุฑฺ สุภา

๑๓๓๑. ไครต้องการร่ม ไครต้องการ
 รองเท้า อย่างเนื่อนิ่ม อย่างดี

^๑ ส. ยมตคฺคิ ฉ. ยามตคฺคิ.

^๒ ฉ. อสิฺนฺนโร จาปี สิวี จ ราชา.

^๓ ฉ. ปริจารกา.

^๔ ส. ย. สกฺกวิสัย.

อิตติ สายญจ ปาโต จ
โสมยนุตฺต ปุเร ตว.

๑๓๓๒. ชินฺณํ โปสํ ควสุสญฺจ
มาสุสุ ญฺญช ยถา ปุเร
ปริหารญฺจ ทชฺชาสี
อธิการกโต พลี.

๑๓๓๓. กาโย เต รตสญฺญาโต
มโนสารติโก ลหุ
อวิหีสาสาริตกฺโข
สํวิภาคปฏิจฺจโต.

๑๓๓๔. ปาทสญฺญมเนมิโย
หตฺตสญฺญมปกุขโร
กุจฺฉิสญฺญมณพฺภนฺโต
วาจาสญฺญมกุชฺฉโน.

๑๓๓๕. สจฺจวากุยสมตฺตงฺโค
อเปสฺสญฺญสฺสญฺญโต
คิราสขิลเนลงฺโค
मितภาณิสฺสเลสิโต.

ในการเดินทาง พวกราชบุรุษ
ทั้งหลาย จะประกาศดังนี้ใน
พระนครของพระองค์ ทั้งเวลา
เย็น และเวลาเช้า.

๑๓๓๒. พระองค์อย่าได้ใช้คนแก่เฒ่า และ
โค ม้าที่แก่ชรา เหมือนแต่ก่อน
และพระราชทาน เครื่องบริหาร
แก่บุคคลผู้เป็นกำลัง เคยทำ
ความดีไว้เท่าเดิมเถิด.

๑๓๓๓. มหาบพิตรทรงสำคัญพระวรกาย
ของพระองค์เป็นเช่นรถ ซึ่งมี
พระทัยเป็นนายสารถี กระจับปี่-
กระจับปี่ เพราะกำจัดถิ่นมิทระ
อันมีความไม่เบียดเบียน เป็น
เพลลา มีการบริจาคนั้นหลังคา.

๑๓๓๔. มีการสำรวจเท้าเป็นกง มีการ
สำรวจมือ เป็นขอบล้อรถ มีการ
สำรวจท้อง เป็นน้ำมันหยอด
มีการสำรวจวาจาเป็นแอกรถ.

๑๓๓๕. มีการกล่าวคำสัตย์ เป็นองค์รถ
บริบูรณ์ มีการไม่กล่าวคำ
ส่อเสียดเป็นการเข้าหน้าไม้ อัน
สนิท มีการกล่าวคำอ่อนหวาน
เป็นเครื่องรถอันเกลี้ยงเกลา มี
การกล่าวพอประมาณ เป็น
เครื่องผูกมัด.

๑๓๓๖. สทฐาโลภสุสงฺขารโ
 นิวัตตฺวชฺชลิทฺตพฺพร
 อถทฺตตฺวานตีสํโก
 สีสํวรนทฺธโน.
๑๓๓๗. อกฺโกธมนนุคฺสมาภี
 ฐมฺมปณฺทฺธรชฺชตฺตโก
 พาทุสจฺจมุปาลมฺโพ
 จิตฺติจิตฺตมฺปาธิโย.
๑๓๓๘. กาลญฺญตฺตจิตฺตสํวารโ
 เวสํวรชฺชตฺตทฺตทฺตโก
 นิวัตตฺวตฺตโยตฺตตฺตโค
 อนตฺตมํนยฺโค ลหุ.
๑๓๓๙. อลีนจิตฺตสนฺนทฺวารโ
 วุทฺตฺตมิเสวี รชฺชโหตฺต
 สติ ปตฺตโท ธีรสฺส
 ธิติ โยโค จ รสฺสมิโย.
๑๓๔๐. มโน ทนฺตํ ปถํ เนติ
 สมนฺนทฺตเตหิ วาชิภิ
 อิจฺฉา โลภโ จ กุมฺมคฺโค
 อฺชฺชมคฺโคว สญฺญโม.
๑๓๓๖. มีศรัทธาและความไม่โลภ เป็น
 เครื่องประดับ มีการถ่อมตนและ
 การกราบไหว้เป็นกุบ มีความ
 ไม่กระด้างเป็นงอนรถ มีการ
 สำนวมนศีลเป็นเชือกชั้นชะเนาะ.
๑๓๓๗. มีความไม่โกรธเป็นอาการ ไม่
 กระเทือน มีกุศลธรรมเป็น
 เศวตฉัตร มีพาทุสัจจะจะเป็น
 สายทาบ มีการตั้งจิตมั่นเป็น
 ที่มั่น.
๑๓๓๘. มีความรู้จักกาล เป็นแก่นแห่งจิต
 มีความแก้แค้นเป็นไม้สามง่าม
 สำหรับค้ำรถ มีการประพฤติ
 ถ่อมตนเป็นเชือกชั้นเอก มีความ
 ไม่เย่อหยิ่งเป็นเอกเบา.
๑๓๓๙. มีจิตไม่หดหู่เป็นเครื่องลาด มี
 การเสพบุคคล ผู้เจริญเป็นเครื่อง
 กำจัดธุลี มีสติของนักปราชญ์
 เป็นปฏิภ มีความเพียรเป็นสาย
 บังเหียน.
๑๓๔๐. มีใจที่ฝึกฝนดีแล้ว ย่อมนำไปสู่ทาง
 ดั่งม้าที่ฝึกไว้ เรียบแล้วนำทาง
 ความปรารถนาสิ่งที่ยังไม่ได้ และ
 ความโลภ ในสิ่งที่ได้แล้วเป็น
 ทางคด ส่วนความสำรวมเป็น
 ทางตรง.

๑๓๔๑. รูปเป สทุเท รเส คนฺธ
 วาหนสฺส ปธาวโต
 ปญฺญา อาโกฏฺฐี ราช
 ตตฺถ อตฺตาว สารถิ.

๑๓๔๒. สเจ เอเตน ยาเนน
 สมจริยา ทฬฺหา ธิติ
 สพฺพกามทุโห ราช
 น ชาตุ นิรยํ วเช.

๑๓๔๓. อลาโต เทวทตฺโตสิ
 สุนาโม อาสิ ภาทฺทชิ
 วิชโย สาริปฺตฺโตสิ
 โมคฺคฺลฺลาโนสิ วิชโก.

๑๓๔๔. สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปฺตฺโต
 कुณฺโณ อาสิ อเจลกโก
 อานนฺโทวรุจา อาสิ
 ยา ราชานํ ปสาสยิ.

๑๓๔๕. อรุเวลกสฺสโป ราชา
 ปापทิฏฺฐิ ตทา อหุ
 มหาพรหฺมา โพิธิตฺโต
 เอวํ ธาเวถ ชาตกนฺติ.

มหานารทกสฺสปชาตกํ อฏฺฐมํ.

๑๓๔๑. ขอถวายพระพร บัญญาเป็น
 เครื่องกระตุ้นเตือนมา ในรถ
 คือพระวรกาย ของมหาบพิตร
 ที่กำลังแล่นไปในรูป เสียง กลิ่น
 รส พระองค์นั้นแลเป็นสารถิ
 ในรถนั้น.

๑๓๔๒. ถ้าความประพฤติชอบและความ
 เพียรมั่นมีอยู่ด้วยยานนี้ไซ้ รถ
 นั้น จะให้สิ่งที่น่าใคร่ทุกอย่าง
 จะไม่นำไปเกิดในนรก (ต่อไป).

๑๓๔๓. อลาตเสนาบดีเป็นเทวทัต สุนาม-
 อํามาตย์เป็นพระภททชิ วิชย-
 อํามาตย์เป็นสาริปุตฺร วิชกบวฺรช
 เป็นโมคคัลลานะ.

๑๓๔๔. สุนักขตตะเป็นลิจฉวิปุตฺร คุณา-
 ชีวกเป็นอเจลกะ พระนางรุจา
 ราชธิดา ผู้ยังพระราชาให้
 เลื่อมใสเป็นอานนท.

๑๓๔๕. พระเจ้าอังคติผู้มีทิวี่ชั่ว ในกาล
 นั้น เป็นอรุเวลกสฺสปะ มหา-
 พรหมโพธิสัตว์ เป็นเรตถาคต
 ท่านทั้งหลาย จงทรงชาดกไว้
 ด้วยประการฉะนี้.

มหานารทกสฺสปชาดก ที่ ๘ จบ.

อรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย

มหานิบาต

๘. มหานารทกสสปาทกวรรณนา

(๕๔๕)

อนุ ราชชา วิเทหानนฺติ อิทํ
สตฺถา ลฺภฺจิวณฺยุยานเ วิหรนฺโต
อุรุเวลกสฺสปสฺส ทมนํ อารพฺภ กเถสิ.

ยทา हि สตฺถา ปวตฺติตปฺวธมฺม-
จกฺโก อุรุเวลกสฺสปาทโย ตโย ชฺฎฺฐิเล
ทเมตฺวา มคฺชราชสฺส ปฏฺฐิสฺสวํ
วิสชฺชาเปตฺตุํ ปฺราณชฺฎฺฐิสฺสพริวฺโต
ลฺภฺจิวณฺยุยานํ อคฺมาสิ, ตทา
ทฺวาทสนฺนุตาเย ปริสาย สทฺธิ
อาคฺนฺตฺวา ทสพฺลํ วณฺทิตฺวา
นิสินฺนสฺส มคฺชธฺมฺมโณ ปริสพฺภนฺตเร
พฺราหฺมณคฺนปตฺติกานํ ปริวิตกฺโก

๘. พรรณนามหานารทกสสป

ชาดก (๕๔๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในสวน
ตาลหนุ่ม ทรงปรารภการที่พระองค์
ทรงทรมานพระอุรุเวลกสสปะ ตรัส
พระธรรมเทศนานี้ว่า พระมหากษัตริย์
ทรงพระนามว่าอังคตี เป็นพระราชา
ของชนชาววิเทหรัฐ ดังนี้ เป็นต้น.

ความพิสดารว่า เมื่อพระศาสดา
ผู้มีพระธรรมจักรบวรอันพระองค์ให้เป็น
ไปแล้ว ทรงทรมานชฎิลทั้ง ๓ มีอุรุเวล-
กสสปะ เป็นต้นแล้ว ทรงแวดล้อมด้วย
ปูราณชฎิลพันองค์ ได้เสด็จไปยังสวนตาล
หนุ่ม เพื่อพระประสงค์จะเปลื้องคำปฏิญญา
ที่พระองค์ให้แก่พระเจ้าแผ่นดินมคธไว้,
พระเจ้าพิมพิสารเจ้าแผ่นดินมคธรัฐ พร้อมด้วย
ด้วยบริษัท ๑๒ นหุต เสด็จมาถวายบังคม
พระทศพลแล้ว ประทับนั่งอยู่ ครั้งนั้น
ความสงสัยได้เกิดขึ้น แก่พวกพราหมณ์

อุทปาที “กินฺนุ โข อรุเวลกสฺสโป
มหาสมณเณ พรหมจรรย์ จรติ อุทาหุ
มหาสมณเณ อรุเวลกสฺสโป”ติ.

อถ ภควา เตสํ เจตสา
เจโตปริวิตกุกปญฺญาย “กสฺสปสฺส มม
สนฺติเก ปพฺพชิตภาวํ ชานาเปสฺสสามิ”ติ
จันฺเตตฺวา อิมํ คาถมาห

“กิเมว ทิสฺวา อรุเวลวาสิ
ปหาสิ อคฺคิ กิสโกวทาโน
ปุจฺฉามิ ตํ กสฺสป เอตมตฺถํ
กถํ ปหีนํ ตว อคฺคิหุตฺตนุ”ติ.

เถโรปี ภควโต อธิปฺปายํ วิทิตฺวา
นิทานํ กเถตฺกามา อาม

“ฐเป จ สทฺเท จ อโถ รเส จ
กามิตฺถิโย จาภิวทฺตติ ยญฺญา
เอตํ มลนฺติ อปฺปิสฺสุ ญตฺวา
ตสฺมา น ยิฎฺฐเจ น หุตฺเต อรณฺชิ

และคฤหบดี ภายใบริษัทของพระเจ้า
แผ่นดินมคธว่า “อรุเวลกัสสปะประพฤติ
พรหมจรรย์ในพระมหาสมณโคดม หรือ
หนอ หรือว่าพระมหาสมณโคดมประพฤติ
พรหมจรรย์ ในอรุเวลกัสสปะ” ดังนี้.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรง
ทราบความสงสัย ของบริษัทเหล่านั้น
ด้วยเจโตปริยญาณของพระองค์ จึง
ทรงดำริว่า “เราจักยังบริษัทให้รู้ความที่
กัสสปะบวชแล้วในสำนักของเรา” จึงได้
ตรัสพระคาถานี้ว่า

“ดูกรกัสสปะ ผู้เคยอยู่อรุเวลประเทศ
ท่านเคยเป็นอาจารย์ สั่งสอนหมู่
ชฎิลผู้ผอม เพราะกำลังพรต
ท่านเห็นอะไร จึงละไฟที่เคยบูชา
แล้ว เราถามเนื้อความนั้นกับท่าน
อย่างไร ท่านจึงละการบูชาไฟ
ของท่านเสีย”.

แม้พระอรุเวลกัสสปะเถระ ทราบ
พุทธประสงค์ของพระผู้มีพระภาค ใคร่
จะแถลงเหตุ จึงกราบทูลว่า

“ยัญทั้งหลาย ย่อมกล่าวสรรเสริญ
รูป เสียง รส และหญิงที่น่าใคร่
ทั้งหลาย ข้าพระองค์รู้ว่า ของ
ที่น่ารักใคร่นั้นๆ เป็นมลทินเครื่อง

ทิสฺวา ปทํ สนฺตมฺนุปรีกั
 อภิณฺจันํ กามภเว อสฺตติ
 อนนฺตฺตเนยฺยํ อนนฺตฺตภาวึ
 ตสฺมา น ยิฏฺเฐ น หุเต อรณฺชิณฺ"ติ"^๑

อิมมา คาคา วตฺวา อตฺตโน
 สวากภาวึ ปกาสนตฺถึ ตถาคตสฺส
 ปาทปิฏฺเฐ สึลฺลํ จเปตฺวา "สฺตฺถา เม
 ภนฺเต ภควา สวากโหมสมฺ"ติ วตฺวา
 เอกตาลํ ทฺวิทาลํ ติตาลนฺตึ ยาว
 สตฺตตาลปฺปมาณํ สตฺตกฺขตฺตํ เวหาลํ
 อพฺภคฺคนตฺวา โอรุยฺห ตถาคตํ
 วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสีทึ. ตํ
 ปาฏิหาริยํ ทิสฺวา มหาชนโน "อโห
 มหานุภาโว พุทฺโธ, เอวํ ถามคต-
 ทิฏฺฐิโก นาม อตฺตานํ 'อรหา'ติ

เศร้าหมอง เหตุนั้นข้าพระองค์
 จึงไม่ยินดี ในการเช่นสรวงบูชา
 เพลิง ข้าพระองค์ได้เห็นธรรม
 อันระงับแล้ว ไม่มีกิเลสเครื่อง
 เศร้าหมอง อันเป็นเหตุให้เกิด
 ทุกข์ ไม่มีความกังวล ไม่ติดอยู่ใน
 กามภพ ไม่เป็นวิสัยที่จะนำมา
 ให้ผู้อื่นรู้ได้ ไม่แปรปรวนเป็น
 อย่างอื่น เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์
 จึงไม่ยินดีในการเช่นสรวง และไม่
 ยินดีในการบูชาเพลิง".

ครั้งพระอรุเวลกัศสปะกล่าวคาคานี้
 แล้วเพื่อประกาศความที่ตนเป็นพระสาวก
 จึงชบศีระชะลง ที่หลังพระบาทของพระ
 ตถาคต ทูลประกาศว่า "ข้าแต่พระผู้มี
 พระภาคผู้เจริญ พระองค์เป็นพระศาสดา
 ผู้สอนข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก
 ผู้ฟังคำสอนของพระองค์ แล้วได้เหาะ
 ขึ้นไปสู่อากาศ ๗ ครั้ง คือ ครั้งที่ ๑
 สูงชั่ว ๑ ลำตาล ครั้งที่ ๒ สูง ๒ ชั่ว
 ลำตาล ครั้งที่ ๓ สูง ๓ ชั่วลำตาล
 ต่อไปจนถึง ครั้งที่ ๗ สูง ๗ ชั่วลำตาล
 แล้วลงมาถวายบังคมพระตถาคต จึง
 นั่ง ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง. มหาชน

^๑ วินย. ๔/๕๗/๖๖.

มณฺเฑมาโน อรุเวลกสฺสโปปิ ทิฏฺฐิชาลํ
ภินฺนิตฺตวา ตถาคเตน ทมิโต"ติ สตุถุ
คุณกถณฺเฑว อกาสิ.

ตี สตุตฺวา ภควา "อนจฺจริยํ อุปาสกา
อิทานิ สพฺพญฺญุตญาณปฺปตฺเตน มยา
อิมสฺส ทมนํ, สุวาทํ ปุพฺเพ
สราคสโทสสโมหกาเลปิ นารโท นาม
พฺรหฺมา หุตฺวา อิมสฺส ทิฏฺฐิชาลํ
ภินฺนิตฺตวา อิมํ นิพฺพิเสวณํ อกาสิ"ติ
วตฺวา ตฺถุเห อโหสิ ตาย. ปริสาย
ยาจิตฺโต อตีตํ อหริ.

อตีเต วิเทหฺรญฺเจ มิถิลายํ องฺคตี
นาม ราชา รชฺชํ กาวเรสิ ธมฺมิโก
ธมฺมราชา. ตสฺส รุจา นาม ธีตา
อโหสิ อภิรฺฐปา ทสฺสนียา ปาสาทิกา
กปฺปสฺตสฺสพฺพตฺตติตฺตปฺปตฺตนา มหา-
ปฺญญา ตสฺส อคฺคฺคมเหสิยา กุจฺฉิมฺหิ
นิพฺพตฺตา. เสสา ปนฺสฺส โสฬฺสสฺสพฺพสา
อิตฺติโย วญฺจมา อเหสิ. ตสฺส สา
ธีตา ปียา มนาปา อโหสิ. โส

เห็นปาฏิหาริย์ดังนั้น จึงกล่าวสรรเสริญ
พระศาสดาว่า "โอ น้าอัศจรรย์ พระพุทธเจ้า
ทรงมีอำนาจมาก แม้พระอรุเวลกัสนปะ
ชื่อผู้มีทิวี่ถึงความดั่งแรงอย่างนี้ สำคัญ
ตนอยู่ว่าเป็นพระอรหันต์ พระตถาคต
ก็ยั้งทรงทำลายช่าย คือทิวี่ ทรงทรมาน
เสียได้".

พระผู้มีพระภาค ทรงสดับคํานั้นแล้ว
จึงตรัสว่า "ดูกรอุบาสกและอุบาสิกา
ทั้งหลาย การที่เราถึงพระสัพพัญญุตญาณ
ทรมานพระอรุเวลกัสนปะนี้ในบัดนี้ ไม่น่า
อัศจรรย์ ในครั้งก่อน เมื่อเรายังมีราคะ
โทสะและโมหะเป็นพหฺมชื่อนารทกัสนปะ
ก็ทำลายช่าย คือทิวี่ของเธอ ได้กระทำ
เธอให้หมดพยศ" ครั้นแล้วก็ทรงดูษณิภาพ
นึ่งอยู่ ผู้อันบริษัททูลอ่อนวอนแล้ว จึงทรง
นำอดีตนิทานมาแสดงต่อไปว่า.

ในกาลอันล่วงแล้ว มีพระราชาทรง
พระนามว่าอังคตฺติราช ครองราชสมบัติ
ในมิถิลานครวิเทหรัฐ พระองค์ทรงตั้งอยู่
ในธรรมเป็นพระธรรมราชา. พระองค์
ได้มีพระธิดา(องค์หนึ่ง) ทรงพระนามว่า
รุจाराชกุมารี มีพระรูปงดงาม น่าดู
น่าเลื่อมใส มีบุญญาธิการมาก ได้ทรง
ตั้งปณิธานปรารถนาไว้สิ้นแสนกัลป์ จึง
ได้มาบังเกิดในพระครรภ์ของพระอักรรมเหสี

ตสฺสา นานาปุปฺปฺปุเรหิ ปญฺจวีสติ
 ปุปฺปฺสมุคฺเคหิ สทฺธิ อนคฺฆมานิ
 อติสุขฺมานิ จ วตฺถานิ “อิเมหิ
 อตฺตานิ อลงฺกโรตฺตฺติ เทวสิกฺกํ เทวสิกฺกํ
 ปหิณฺนิ. ขาทนียสฺส โภชนียสฺส จ
 ปมาณํ นตฺถิ, อนนฺวตฺตมมาสฺส “ทานํ
 เทตฺตฺติ สหสฺสํ เปเสสิ.

ตสฺส โข ปน วิชโย สุนาโม
 อลาโตติ ตโย อมจฺจา อเหสฺสุ. โส
 โกมุทียา จตฺตมาสินียา ปจฺมฉณ
 วตฺตมานเน เทวนคเร วิย นคเร จ
 อนนฺเตปุเร จ อลงฺกเต สุนฺหาโต
 สุวิสิตฺโต สพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑลิต
 ภาตฺตสายนมาโส วิวฏฺฐีหปฺปชฺเชเร มหาตเล
 นิสินฺโน อมจฺจคณปรีวฺโต วิสุทฺถํ
 คณตลํ อภิลงฺขมานํ จนฺทมนฺฑลํ
 ทิสฺวา “อโห รมณียา วต โภ
 โทสินารตฺติ ภาย นุชฺชวชฺช รติยา

ของพระเจ้าอังคตติราช. ส่วนพระเทวีของ
 พระราชาที่เหลือ ๑๖,๐๐๐ นาง เป็น
 หญิงหมั้น (หามีพระโอรสพระธิดาไม่).
 พระราชกุมารีได้เป็นที่รัก ที่โปรดปราน
 ของพระราชามาก. พระองค์ทรงส่งผ้า
 เนื้อละเอียดยิ่งประมาณค่ามิได้ ไปให้
 แก่พระธิดาทุก ๆ วัน พร้อมด้วยผอบ
 อันบรรจเต็มไปด้วยดอกไม้ต่าง ๆ ๒๕
 ผอบ ด้วยมีพระราชประสงค์ว่า “ธิดา
 ของเรา จงประดับพระองค์ด้วยผ้าและ
 ดอกไม้เหล่านี้”. และของเสวยที่จัดไป
 พระราชทาน ก็หาประมาณมิได้ ทุก
 กิ่งเดือนได้ทรงจัดพระราชทรัพย์ ๑,๐๐๐
 ส่งไปพระราชทาน แก่พระธิดาโดยตรัส
 สั่งว่า “ส่วนนี้ลูกจงให้ทานเถิด”.

ส่วนพระเจ้าอังคตติราชนั้น มีอำมาตย์ ๓
 คน คือวิชัยอำมาตย์ ๑ สุนามอำมาตย์ ๑
 อลาตอำมาตย์ ๑. ในคืนวันเพ็ญกลาง
 เดือน ๑๒ ดอกโกมุทบานในเทศกาล
 มหรสพ เวลาปฐมยาม มหาชนพากัน
 ตบแต่งพระนครและภายในพระราชฐาน
 (งดงาม) ปานประหนึ่งเทพนคร พระเจ้า
 อังคตติราชเสด็จเสด็จจรจรงทรงลูบไล้พระองค์
 ทรงประดับเครื่องอลังการทั้งปวง เสวย
 พระกระยาหารเย็นเสร็จแล้ว เสด็จ
 ประทับนั่ง เหนือพระราชอาสน์อันใหญ่

อภिरเมยยามา"ติ อมจฺเจ ปุจฺฉิ.
 ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตุถา อาห

ในปราสาทมีสี่หับญชรอันเปิดแล้ว มีหมู่
 อำมาตย์แวดล้อมแล้ว ทอดพระเนตร
 เห็นจันทรมณฑลอันทรงกลมดก หมดราศี
 ลอยเด่นอยู่บนท้องฟ้า จึงตรัสถาม
 อำมาตย์ทั้งหลายว่า "ดูกรท่านผู้เจริญ
 โอ ราตรีอันบริสุทธิ์เช่นนี้ นารีนรมย์หนอ
 ในวันนี้พวกเรา จะพึงผลิตผลิตด้วยความ
 ความยินดีอะไรหนอแล". พระศาสดาเมื่อ
 จะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๑๕๓. "อหุ ราชา วิเทหานํ
 อํคฺติ นาม ชตฺติโย
 ปหฺตโยคฺโค ธนินา
 อนนฺตพลปฺริโส.

๑๑๕๓. "พระมหากษัตริย์ ทรงพระนาม
 ว่า อังคติ เป็นพระราชาของ
 ชนชาววิเทห์รัฐ ทรงมีราชยาน
 พระราชทรัพย์มากมาย ทรงมี
 พลนิกายเหลือที่จะนับ.

๑๑๕๔. โส จ ปณฺณรเส รตฺตี
 ปุริเม ยามे อนาคเต
 จาตุมาสา โกมุทียา
 อมจฺเจ สนนฺิปาตยิ.

๑๑๕๔. ก็คืนหนึ่ง ในวันเพ็ญเดือน ๑๒
 ดอกโกมุทบาน ในขณะที่ปฐมยาม
 ยังไม่มาถึง พระองค์ทรงประชุม
 เหล่าอำมาตย์.

๑๑๕๕. ปณฺทิตเต สุตสมฺปนฺเน
 มิตฺตํพฺเพ วิจกฺขณเ
 วิชยญฺจ สุนามญฺจ
 เสนาปิตํ อลาตกํ.

๑๑๕๕. ราชบัณฑิต ผู้เป็นพหูสูต
 เฉลียวฉลาด ผู้ทรงเคยรู้จัก ทั้ง
 อำมาตย์ผู้ใหญ่อีก ๓ นาย คือ
 วิชัยอำมาตย์ ๑ สุนามอำมาตย์
 ๑ อลาตอำมาตย์ ๑.

๑๑๕๖. ตมนุปุจฺฉิ เวเทเห
 ปจฺเจกํ พฺรุธ สํรุจํ

๑๑๕๖. แล้วตรัสถามตามลำดับว่า ท่าน
 ทั้งหลาย จงกล่าวไปตามความ

จาตุมาสา โภมุตทชชา
 ชุณห์ พุยปหตี ตม
 กายชช รติยา รตตี
 วิหเรมุ อิม อุตุน"ติ.

พอใจของตน ๆ ว่า ในวันเพ็ญ
 เดือน ๑๒ เป็นที่บ้านแห่ง
 ดอกโหมท เช่นนี้ พระจันทร์
 แจ่มกระจ่าง กำจัดมืด กลางคืน
 วันนี้เราทั้งหลาย พึงยังฤดูเช่นนี้
 ให้เป็นไปด้วยความยินดีอะไร".

ตตถ ปนุตโยคโคติ ปนุเตน
 หตติโยคาทีนา สมณุนาคโต. อนนุตพล-
 โบริโสติ อนนุตพลกาโย. อนาคเตติ
 ปริโยसान์ อสมปตเต, อนตีกุกนุเตติ
 อตฺเถ.

บรรดาบทเหล่านั้น คำว่า มีพระ
 ราชยานมากมาย ความว่า ประกอบ
 พร้อมแล้วด้วยราชยานพาหนะ มีช้าง
 เป็นต้นมากมาย. คำว่า มีผลนิกาย
 เหลือที่จะนับ ได้แก่ มีผลนิกายไม่มี
 ที่สิ้นสุด. คำว่า ยังไม่มาถึง ได้แก่
 ไม่ถึงที่สุด อธิบายว่า ยังไม่ก้าวล่วง.

จาตุมาสาติ จตุนัน วสุสิกมาसान์
 ปจฺฉิมทิวสภูตาย รตติยา. โภมุตียาติ
 ผุสฺลลกฺกมฺทาย. มิตปฺพุเพติ ปจฺฉมํ หลิตํ
 กตฺวา ปจฺฉา กถนสีเล. ตมนุปฺจฺฉิตติ
 ตนฺเตสุ तीสุ อมจฺเจสุ เอเกกํ อมจฺจ
 อนุปฺจฺฉิ.

คำว่า เพ็ญเดือน ๑๒ ได้แก่ ในราตรีอัน
 เป็นวันสุดท้ายของ ๔ เดือน ฤดูฝน. คำว่า
 ดอกโหมทบาน ได้แก่ ราตรีดอกโหมทบาน.
 คำว่า ทรงเคยรู้จัก ความว่า มีปรกติ
 หัวเราะก่อนแล้ว จึงตรัสเจรจาภายหลัง.
 คำว่า ตรัสถามตามลำดับ ความว่า
 ในบรรดาอำมาตย์ ๓ คนเหล่านั้น ตรัส
 ถามอำมาตย์คนหนึ่ง ๆ ตามลำดับ.

ปจฺเจกํ พุฏ สํจฺฉินฺติ สพฺเพปิ
 ตฺเมห อตฺตโน อตฺตโน อชฺฌมาสยานุรูปี
 กถํ อตฺตโน รุจี ปจฺเจกํ มยฺห
 กเถถ. โภมุตทชชาติ โภมูที อชฺช.

คำว่า ท่านทั้งหลายจงกล่าวตามความ
 พพอใจของตน ความว่า ท่านทั้งหลาย
 แม้ทั้งหมดจงกล่าวถ้อยคำตามอัธยาศัย
 ของตน ๆ แก่เราตามความชอบใจแห่งตน.

ชุนฺหฺนฺตฺติ ชุนฺหฺนฺตฺติ นิสฺสยภฺตฺติ
จฺนฺทมนฺทลฺลํ อพฺภุคฺคตฺติ.

คำว่า วันเพ็ญเดือน ๑๒ ได้แก่ วันนี้ เป็นวันดอกโกมุทบาน. คำว่า พระจันทร์ แจ่มกระจ่าง ความว่า จันทรมณฑล ลอยเด่นบนท้องฟ้า พวกมนุษย์ได้อาศัย แสงสว่าง(ของพระจันทร์).

พฺยปฺหตฺติ ตมนฺตฺติ เตน สพฺพํ
อนฺธการํ วิหตฺติ. อุตฺตฺตฺติ อชฺช รตฺตฺติ
อิมํ เอวรูปํ อุตฺตํ กาย รติยา
วิหเรยฺยามาติ.

คำว่า กำจัดมืด ได้แก่ แสงสว่างแห่ง ดวงจันทร์นั้น กำจัดความมืดทั้งปวงได้. คำว่า ยังฤดู พระราชาตรัสว่าในราตรี วันนี้ เราทั้งหลาย พึงยังฤดูมีรูปอย่างนี้ เช่นนี้ ให้เป็นไปด้วยความยินดีอะไร.

อถ อมจฺเจ ปุจฺฉิ. เต เตน
ปุจฺฉิตา อตฺตโน อตฺตโน อชฺฌมาสนฺยานุรูปิ
กถํ กถยีสฺสุ. ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต
สตุถา อาน

ครั้งนั้น พระเจ้าอังคตติราชาตรัสถามอำมาตย์ทั้งหลายแล้ว. พวกอำมาตย์ เหล่านั้นถูกพระราชาตรัสถามแล้ว ก็ กราบทูลถ้อยคำ ตามสมควรแก่อัธยาศัย ของตน ๆ. พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศ เนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๑๕๗. "ตโต เสนาปติ รมฺโถ
อลาโต เอตทพฺพวิ
หฺนฺจํ โยคฺคํ พลํ สพฺพํ
เสนํ สนนานฺหยาเมเส.

๑๑๕๗. "ลำดับนั้น อลาตเสนาบดีได้ กราบทูลแต่พระราชาว่า ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจักเตรียม จัดพลช้าง พลม้า พลเสนา ทุกเหล่า มีความห้าวหาญ.

๑๑๕๘. นิยุยาม เทว ยฺยุถาย
อนนฺตพลปฺริสา
เย เต วสํ น อายนฺตฺติ
วสํ อุนฺนิยามเส

๑๑๕๘. ซึ่งเป็นชาย มีกำลังนับประมาณ มิได้ออกรบ พวกใดยังไม่มาสู่ อำนาจ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก็จะทำมาสู่อำนาจ นี่เป็นความ

- เอสา มยหิ สกา ทิฏฺฐิ
 อชิตํ โอิชินามเส
 รมสฺส เทว ยุตฺถาย
 เอตํ จิตฺตมตํ มม.
๑๑๕๙. อลาตสฺส วโจ สุตฺวา
 สฺนาโม เอตทพฺรวิ
 สพฺเพ ตฺยหิ มหาราช
 อมิตฺตา วสมาคตา.
๑๑๖๐. นิภฺขิตฺตสฺส ตฺถา ปจฺจตฺตา^๑
 นิวาตมนฺวตฺตเร
 อุตฺตโม อสฺสโว อชฺช
 น ยุตฺถิ มม รุจฺจติ.
๑๑๖๑. อนฺนปानญฺจ ชฺชชญฺจ
 ชิปปิ อภิหรนฺตุ เต
 รมสฺส เทว กาเมหิ
 นจฺจคฺเตสฺส วาทิเต.^๒
๑๑๖๒. สฺนามสฺส วโจ สุตฺวา
 วิชโย เอตทพฺรวิ
- เห็นของข้าพระพุทธเจ้า เรา
 ทั้งหลายจะได้ชัยชนะ ผู้ที่เรายังไม่ชนะ ขอเดชะ ขอพระองค์
 จงทรงรีนรมย์ด้วยการรบ นี้เป็น
 เพียงความคิดของข้าพระพุทธเจ้า.
๑๑๕๙. สุนามอำมาตย์ ได้ฟังคำของ
 อลาตเสนาบดีแล้ว จึงกราบทูล
 ว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า พวกศัตรู
 ของพระองค์ทั้งหมด ได้มาสู่
 พระราชอำนาจของพระองค์แล้ว.
๑๑๖๐. พวกศัตรู ต่างพากันวางศัสตรา
 ยอมสวามิภักดิ์แล้วทั้งนั้น วันนี้
 เป็นวันสนุกสนาน เพลิดเพลินยิ่ง
 การรบข้าพระพุทธเจ้าไม่ชอบใจ.
๑๑๖๑. ชนทั้งหลาย จงรีบนำข้าว น้ำ
 และของควรเคี้ยวมา เพื่อถวาย
 พระองค์เถิด ขอเดชะ ขอพระองค์
 จงทรงรีนรมย์ด้วยกามคุณ และ
 ในการผ่อนรำชบร็อง การ
 ประโคมดนตรีเถิด พระเจ้าข้า.
๑๑๖๒. วิชัยอำมาตย์ ได้ฟังคำสุนาม-
 อำมาตย์แล้ว จึงกราบทูลว่า

^๑ ฉ. ปจฺจตฺตา.

^๒ ฉ. นจฺจคฺเต สฺวาทิเต.

สพฺเพ กามา มหาราช
 นิจุจํ อุกฺกุจิตา.

ข้าแต่มหาราชเจ้า กามคุณ
 ทุกอย่าง บำเรอพระองค์อยู่
 เป็นนิตยแล้วพระเจ้าข้า.

๑๑๖๓. น เหเต ทูลฺลภา เทว
 ตว กามะหิ โมทิตุํ
 สทาปี กามา ลพฺภานฺติ^๑
 เนตํ จิตฺตมตํ มม.

๑๑๖๓. ขอเดชะ เพราะกามคุณเหล่านั้น
 พระองค์ทรงหาได้ โดยไม่ยาก
 เลย การเปลิดเปลินด้วย
 กามคุณทั้งหลาย ของพระองค์
 ทรงปรารถนาได้ทุกเมื่อ การ
 ปรนรมย์นี้ไม่เป็นความคิด ของ
 ข้าพระองค์.

๑๑๖๔. สมณํ พฺราหฺมณํ วาปี
 อฺปาเสมุ พหุสฺสุตํ
 โย นชฺช วินเย กงฺขิ
 อตฺถธมฺมวิทฺธุ อีเส.

๑๑๖๔. วันนี้ เราทั้งหลายควรพากัน
 เข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์
 ผู้เป็นพหูสูตรผู้แจ้งอรรถธรรม ผู้
 แสวงหาคุณ ซึ่งท่านจะพึงกำจัด
 ความสงสัยของพวกเราได้ (จะ
 ดีกว่า).

๑๑๖๕. วิชยสฺส วโจ สุตฺวา
 ราชา องฺคติมพฺรวิ
 ยถา วิชโย ภณฺติ
 มยฺหํ เปตฺว รุจฺจติ.

๑๑๖๕. พระเจ้าอังคตติราชได้ทรงสดับคำ
 ของวิชัยอำมาตย์ ได้ตรัสว่า
 ตามที่วิชัยอำมาตย์พูดแล้วนั้น
 แม้เราก็ชอบใจ.

๑๑๖๖. สมณํ พฺราหฺมณํ วาปี
 อฺปาเสมุ พหุสฺสุตํ

๑๑๖๖. วันนี้ เราทั้งหลายควรพากัน
 เข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์

^๑ ฉ. สุลภา.

โย นชช วินเย กงขั
 อตถธมฺมวิทฺติ อเส.

ผู้เป็นพหูสูตรรู้แจ้งอรรถธรรม ผู้
 แสวงหาคุณ ซึ่งท่านจะพึงกำจัด
 ความสงสัยของพวกเราได้ (จะ
 ดีกว่า).

๑๑๖๗. สพฺเพว สนฺดา กโรถ มตี
 กํ อฺปเสมฺ พหุสฺสุตํ
 โย^๑ นชช วินเย กงขั
 อตถธมฺมวิทฺติ อเส.

๑๑๖๗. ท่านที่อยู่ที่นี่ทุกท่าน จงลงมติว่า
 วันนี้เราทั้งหลายควรจะเข้าไปหา
 ใครผู้เป็นบัณฑิต รู้แจ้งอรรถ
 ธรรมผู้แสวงหาคุณ ซึ่งท่านพึง
 กำจัด ความสงสัยของพวกเราได้.

๑๑๖๘. เวเทหฺสฺส วโจ สฺตฺวา
 อลาโต เอตทพฺุรวิ
 อตฺถายํ มิคทายสฺมึ
 อเจโล ธีรสมฺมโต.

๑๑๖๘. อลาตเสนาบดี ได้ฟังพระราช-
 ดำรัส ของพระเจ้าวิเทหราชแล้ว
 ได้กราบทูลว่า มือเหล็กที่โลก
 สมมติว่าเป็นนักปราชญ์ อยู่ใน
 มฤคทายวัน.

๑๑๖๙. कुณเณ กสฺสปโคตฺตทายํ
 สฺสูเต จิตฺตฺรกฺกึ คณเณ
 ตเทว ปยิริปาเสมฺ
 โส โน กงขั วิเนสฺสตี.

๑๑๖๙. อเจลกผู้นี้ชื่อคนกัศสพโคตร เป็น
 พหูสูตรพูดจาไพเราะ ผู้เป็น
 คณาจารย์ ขอเดชะเราทั้งหลาย
 ควรเข้าไปหาเธอ เธอจักกำจัด
 ความสงสัยของเราทั้งหลายได้.

๑๑๗๐. อลาตสฺส วโจ สฺตฺวา
 ราชา โจเทสิ สารถึ
 มิคทายํ คมิสฺสาม
 ยุตฺตํ ยานํ อิทฺธานยา"ตี.

๑๑๗๐. พระราชา ได้ทรงสดับคำของ
 อลาตเสนาบดีแล้ว ได้ตรัสสั่ง
 สารถึว่า เราจักไปยังมฤคทายวัน
 ท่านจงนำยานเทียมม้ามาที่นี่".

^๑ ส. ย. โภ.

ตตถ หนุจหนุติ ตฎจปญจ
 โยชิตามเสติ ยํ โน อชิตํ, ตํ
 ชินาม เอโส มม อชฺฌมาสโยติ.
 ราชา ตสฺส กถํ สุตฺวา เนว
 ปฏิกุโกสิ, นาภินนฺทิ.

เอตทพรวีติ ราชานํ อลาตสฺส วจัน
 อนภินนฺทนต์ํ อปฺปฏิกุโกสนต์ํ ทิสฺวา
 “นายํ ยุตฺตชฺฌมาสโย อหมสฺส
 จิตฺตํ คณฺหนฺโต กามคฺฌนาภีรตี
 วณฺณยิสฺสามี”ติ จินฺเตตฺวา เอตํ
 “สพฺเพ ตฺยฺหนฺ”ติ อาทิวจนมพรวี.

วิชโย เอตทพรวีติ ราชา
 สุนามสฺสปี วจัน สุตฺวา นาภินนฺทิ,
 น ปฏิกุโกสิ. ตโต วิชโย “อโย อิมสํ
 ทฺวินฺนํ วจัน สุตฺวา ตฺยฺหนฺนํ ยิว จิตฺ,
 ปณฺทิตา นาม ฌมฺมสฺสวณฺโสณฺทา
 โหนฺติ ฌมฺมสฺสวณฺมสฺส วณฺณยิสฺสามี”ติ
 จินฺเตตฺวา เอตํ “สพฺเพ กามา”ติ
 อาทิวจนมพรวี.

บรรดาคำทั้งหลายเหล่านั้น คำว่า มี
 ความห้าวหาญ ได้แก่ ยินดีแล้ว ร่าเริง
 แล้ว. คำว่า เราทั้งหลายจักได้ชัยชนะ
 ความว่า อลาตเสนาบดีกราบทูลว่า เรา
 ทั้งหลายจะได้ชนะ คนที่เรายังไม่ชนะ
 แล้ว นี่เป็นอัยยาศัยของข้าพระพุทธเจ้า.
 พระราชาทรงสดับถ้อยคำ ของอลาต
 เสนาบดีแล้ว ไม่ทรงคัดค้าน ไม่ทรงยินดี.

คำว่า สุนามอำมาตย์ได้กราบทูลคำนี้
 ความว่า สุนามอำมาตย์ได้เห็นพระราชา
 ไม่ทรงยินดี ไม่ทรงคัดค้าน ถ้อยคำของ
 อลาตอำมาตย์ จึงคิดว่า “พระราชาไม่
 ทรงมีพระอัยยาศัยในการรบ เราจักยึด
 พระราชหฤทัยพระองค์ จึงพรรณนาความ
 ยินดียิ่งในกามคุณ” ได้กราบทูลคำนี้ว่า
 “สพฺเพ ตฺยฺหนฺ” เป็นต้น (แปลว่า ข้าแต่
 พระมหाराช พวกศัตรูของพระองค์ทั้งหมด
 ได้มาสู่พระราชอำนาจของพระองค์แล้ว).

คำว่า วิชยอำมาตย์ได้กราบทูล
 ถ้อยคำนี้ ความว่า พระเจ้าอังคติราช
 ได้ทรงสดับถ้อยคำของสุนามอำมาตย์ไม่
 ทรงยินดี ไม่ทรงคัดค้านแล้ว. ลำดับนั้น
 วิชยอำมาตย์ จึงคิดว่า “พระราชา
 ได้ทรงสดับถ้อยคำของอำมาตย์ทั้งสอง
 เหล่านี้ ได้ประทับนั่งแล้ว ธรรมดาว่า
 บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้สนใจในการ

ตตถ ตวมุฏฐิตาติ ตว อุฏฐิตา.
โมทิตฺตุนฺติ ตว กาเมหิ โมทิตฺตํ
อภิมิตฺตํ อิจฺฉาย สติ น หิ เอเต
กามา ทูลลภา.

เนตฺติ จิตฺตมตฺตํ มมาติ เอตฺติ ตว
กาเมหิ อภิมนํ นาม มม จิตฺตมตฺตํ
น โหนฺติ, น เม เอตฺถ จิตฺตํ
ปกฺขนฺทติ.

โย นชฺชาติ โย โน อชฺช. อตฺถ-
ธมฺมวิทฺติ ปาลีถตฺถถญฺเจว ปาลีธมฺมถญฺ
ชานนฺโต. อีสฺติ อีสฺสิ เอสิตฺตฺตฺถ.

องฺคตฺติมพฺรวิติ องฺคตฺติ อพฺรวิ.
มยฺหํ เปตฺว รุจฺจตีติ มยฺหํปิ เอตฺตฺเยว

พึงธรรม เราจักพรรณนาการพึงธรรม
แก่พระองค์” ดังนี้ จึงกราบทูลคำนี้ว่า
“สพฺเพ กามา” ดังนี้เป็นต้น (แปลว่า ข้าแต่
มหाराชเจ้า กามคุณทุกอย่าง อันเขา
บำเรอพระองค์อยู่เป็นนิตย์แล้วพระเจ้าข้า).

คำว่า ตวมุฏฐิตา ในคานานั้น ตัดบท
เป็น ตว อุฏฐิตา แปลว่า การบำรุง
พระองค์. คำว่า เพื่อความเปลิดเพลิน
ความว่า เมื่อพระองค์มีความปรารถนา
จะเปลิดเพลิน คือจะรื่นรมย์ด้วยกามคุณ
ทั้งหลาย ความใคร่เหล่านั้น พระองค์
หาได้ไม่ยากเลย.

คำว่า นี้ไม่ใช่ความเห็นของข้าพระองค์
ความว่า ชื่อว่า ความรื่นรมย์ด้วยกาม
ทั้งหลายของพระองค์นี้ ย่อมไม่ใช่ความ
คิดของข้าพระองค์ คือความคิดของ
ข้าพระองค์ย่อมไม่เล่นไปในกามนี้.

คำว่า โย นชฺช ตัดบทเป็น โย โน
อชฺช แปลว่า วันนี้เราทั้งหลาย. คำว่า
ผู้รู้แจ้งอรรถและธรรม ได้แก่ ผู้รู้ซึ่ง
เนื้อความแห่งบาลี และธรรมแห่งบาลี.
คำว่า ผู้แสวงหา ได้แก่ ผู้แสวงหาคุณ
คือมีคุณอันตนแสวงหาแล้ว.

คำว่า พระเจ้าอังคตฺติราชตรัสแล้ว
ได้แก่ พระเจ้าอังคตฺติได้ตรัสแล้ว. คำว่า

รุจฺจติ. สพฺเพว สนฺตาทิ สพฺเพว
ตุเมห อธิ วิชฺชมานา มตี กโรถ
จินฺเตถ.

อลาโต เอตทพฺรวิติ ตํ รมฺโถ กถํ
สุตฺวา "อโย มม กุลฺปกิ โคณิ นาม
อาชีวกิ ราชฺยุยานิ วสฺติ, ตํ
ปสฺสิตฺวา ราชฺกุลฺปกิ กสิสฺสามิ"ติ
จินฺเตตฺวา เอตํ "อตฺถายนุ"ติ อาทิวจฺนํ
อพฺรวิ.

ธีรสมฺมโตติ ปณฺชิโตติ สมฺมโต.
กสฺสปโคตฺตายนฺติ กสฺสปโคตฺโต อโย.
สุโตติ พหุสฺสุโต. คณฺีติ คณฺสตุถา.
ใจเทสฺสิติ อาณาเปสิ.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตุถา อาห

ข้อนั้นแม้เราก็ชอบใจ ความว่า ข้อที่
วิชัยอำมาตย์พูดแล้วนั้นแหละ เราเอง
ก็ชอบใจ. คำว่า ท่านทั้งหมดที่มีอยู่
ความว่า ท่านทั้งหลายทั้งหมดที่มีอยู่ที่นี้
จงทำ คือจงคิดลงมติ.

คำว่า อลาตเสนาบดีได้กราบทูลคำนี้
ความว่า อลาตเสนาบดีได้ฟังพระดำรัสนั้น
ของพระราชาแล้ว คิดว่า "อาชีวก ชื่อว่า
คุณนี้ผู้เข้าไปสู่ตระกูลของเรา ย่อมอยู่ใน
พระราชอุทยาน เราจักสรรเสริญอาชีวกนั้น
แล้วจักทำให้เป็นผู้ไปสู่ราชตระกูล" จึงได้
กราบทูลคำนี้ว่า "อตฺถาย" เป็นต้น (แปลว่า
อาชีวก ที่โลกสมมติว่า เป็นนักปราชญ์
อยู่ที่มฤคทายวันนี่).

คำว่า ที่โลกสมมติว่าเป็นนักปราชญ์
ได้แก่ ชาวโลกสมมติว่าเป็นบัณฑิต.
คำว่า อาชีวกนี้เป็นกัสมฺสปโคตร ได้แก่
อเจลกอาชีวกนี้เป็นกัสมฺสปโคตร. คำว่า
เป็นผู้สดับแล้ว ได้แก่ เป็นพหูสูต (ผู้สดับ
มากแล้ว). คำว่า เป็นเจ้าคณะ ได้แก่
เป็นผู้สอนของคณะ. คำว่า ทักท้วง ได้แก่
ให้บังคับแล้ว.

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศ
เนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๑๗๑. "ตสุส ยานํ อโยเชสฺสุ
 ทนฺตํ ฐปฺปิยปกฺขรํ
 สุกฺกมฺภูษปริวารํ
 ปณฺฑรํ โทสิณา มุขํ.

๑๑๗๒. ตตฺตราสฺสุ กุมฺพาทยฺตฺตา
 จตฺตาโร สินฺธฺวา หยา
 อนิลฺลุปมสมฺบุปฺปาตา
 สฺทฺหนฺตา สฺวณฺณมาลีโน.

๑๑๗๓. เสตจฺจตฺตํ เสตฺรโก
 เสตฺสฺสา เสตฺวิชนี
 เวเทโห สหฺมจฺเจหิ
 นียํ จนฺโทว โสภติ.

๑๑๗๔. ตมนฺุยายีสุ พหฺโว
 อินฺุทฺทคฺคฺธฺรา^๑ พลี
 อสฺสปีฏจิกฺคฺตา วีรา
 นฺรา นรฺวราธิป.

๑๑๗๕. โส มุหฺตฺตํ ยายิตฺวา
 ยานา โอรุยฺห ขตฺติโย
 เวเทโห สหฺ มจฺเจหิ
 ปตฺติ คฺุณฺมุปาคมิ.

๑๑๗๑. "พวกนายสารถิ่ได้จัดพระราชยาน
 อันล้วนแล้วไปด้วยงา มีกระพอง
 เป็นเงิน จัดรถพระที่นั่งรอง
 ขาวผุดผ่องปราศจากมลทินโทษ
 มาถวายพระราชา.

๑๑๗๒. จัดสินธพอาชา มีสีดุดอกโกมุท
 ฝึเท้าวิ่งเรียบเร็วดังลมพัด มี
 ดอกไม้ทองประดับ มีในราชรถ
 นั้น เทียมด้วยม้าสินธพทั้ง ๔
 ตัว.

๑๑๗๓. ฉัตรราชรถและม้า ทั้งวิชนี้
 ก็ล้วนมีสีขาว พระเจ้าวิเทหราช
 พร้อมด้วยหมู่อำมาตย์ เสด็จออก
 ย่อมงดงามดังพระจันทร์.

๑๑๗๔. หมู่พลบริวาร ผู้กล้าหาญ ชีบน
 หลังม้า ถือหอกดาบตามเสด็จ
 พระเจ้าวิเทหราช ผู้ใหญ่ยิ่ง
 ประเสริฐกว่านรชน.

๑๑๗๕. พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นเสด็จ
 ถึงมฤคทายวันโดยครู่เดียว เสด็จ
 ลงจากราชยานแล้ว ทรงดำเนิน
 เข้าไปหาคุณาชีวกพร้อมด้วยหมู่
 อำมาตย์.

^๑ ส. อินุททคคธรา. ย. อิกุจิชคคธรา.

๑๑๗๖. เยปี ตตถ ตทา อาสุ
 พุราหุมนิพฺภา สมากตา
 น เต อปฺนยี ราชา
 อกตํ ภูมิมาคเต"ติ.

ตตถ ตสฺส ยานนฺติ ตสฺส
 รณฺโณ รถํ โยชยีสฺส ทนฺตฺนฺติ
 ทนฺตมยํ ภูมียปฺกฺขรณฺติ รชตปฺกฺขรํ.

สุกฺกมฺภฺยปริวารนฺติ ปริสุทฺธํ มฺภุจํ
 อมฺรํ รตฺตปริวารํ. โทสนา มฺขนฺติ
 วิคตโทสาย รตฺตติยา มฺขํ วย
 ปุณฺณจฺนฺทสทิสนฺติ อตฺถเ.

ตตฺตราสฺนฺติ ตตฺร รเถ อเหสุ. กุมฺทาติ
 กุมฺทวณฺณสทิสฺสา. สินฺธฺวาติ สินฺธฺว-
 ชาติกา สีมฺชวา. อนิรุปมสมฺบุปฺปาตาติ
 วาตเวคสทิสาวคา อสุสา.

เสตจฺจตฺตฺนฺติ ตสฺมี รเถ สมฺมุสาปิตํ
 จตฺตํปี เสตํ อโหสิ. เสตรโถติ โสปี

๑๑๗๖. ก็ในกาลนั้น มีพราหมณ์และ
 คฤหบดีมาประชุมกันอยู่ ใน
 พระราชอุทยานนั้น พระราชา
 ไม่ให้พราหมณ์ และคฤหบดี
 เหล่านั้นผู้มาสู่พื้นที่ลูกหนีไป".

บรรดาบททั้งหลายเหล่านั้น บทว่า
 พวกนายสารถิ ได้จัดราชรถมาถวาย
 แก่พระราชานั้น. คำว่า ล้วนแล้วด้วยงา
 ได้แก่ สำเร็จแล้วด้วยงา. คำว่า กระทบ
 เป็นเงิน ได้แก่ กระทบทำด้วยเงิน.

คำว่า รถพระที่นั่งรองขาว ความว่า
 รถพระที่นั่งรองบริสุทธ์เกลี้ยงเกลา ไม่
 หยาบ. คำว่า ผุดผ่องปราศจากมลทิน
 โทษ ความว่า ดูขาวผุดผ่อง ในราตรี
 มีมลทินโทษ ไปปราศแล้ว อธิบายว่า
 เช่นกับพระจันทร์ในวันเพ็ญ ฉะนั้น.

คำว่า ได้มีในราชรถนั้น ได้แก่ ความ-
 งามผุดผ่องทั้งหลายได้มีในรถนั้นแล้ว.
 คำว่า ดอกโกมุท ได้แก่ มีสีดุดอกโกมุท.
 คำว่า ม้าสินธพ ได้แก่ ม้าชาติสินธพ
 มีความวิ่งเร็ว (ดั่งลมพัด). คำว่า มีความ
 เร็วถึงพร้อมแล้วดูจลม ความว่า เป็น
 ม้าวิ่งเร็ว มีความเร็วเช่นกับลมพัด.

คำว่า จัตร ความว่า แม้พระกลดขาว
 ได้ยกขึ้นในราชรถนั้นแล้ว. คำว่า

รโถ เสเตเยว. **เสตสุสาติ** อสุสาปี
เสตา. **เสตวิชณีติ** วิชณีปี เสตา.

นียนุติ โส เตน รชตรถน คจฺจนฺโต
อมจฺจคณปริวุโต วิเทหราชา จนฺโท
วีย โสภติ.

นรา นรวาริพนฺติ นรวานํ
อธิปตี ราชาริราชํ. **โส มุหุตฺตว**
ยายิตฺวาติ โส ราชา มุหุตฺเตเนว
อุยฺยยานํ คนฺตฺวา.

ปตฺติ คุณมุปากมิตี ปตฺติโกว คุณํ
อาชีวกํ อุปากมิ. **เยปี** ตตฺถ ตทา
อาสุณฺติ เยปี ตสฺมี อุยฺยานเน ตทา
ปุเรตรํ คนฺตฺวา ตํ อาชีวกํ
ปริยุปาสมานาย นิสินฺนา อหฺลฺสุ.

น เต อปนยิตี อมุหากเมว โทโสเยว.
มยํ ปจฺฉา อาคมิมุหา. ตฺมุเห มา

ราชรถขาว ความว่า แม้ราชรถนั้น
ก็ขาวเหมือนกัน. คำว่า **ม้าขาว** ความว่า
ถึงม้าก็ขาว. คำว่า **วิชณีขาว** ความว่า
ทั้งพัดก็ขาวล้วน.

คำว่า **เสด็จออก** ความว่า พระเจ้า
วิเทหราชทรงแวดล้อมด้วยหมู่อำมาตย์
เสด็จด้วยราชรถเงินนั้น ย่อมงดงามดุจ
พระจันทร์เพ็ญ.

คำว่า **พระราชามียิ่งใหญ่ประเสริฐ**
กว่านรชน ความว่า พระราชามีประเสริฐ
กว่านรชนทั้งหลาย คือเป็นพระราชาธิราช
แห่งพระราชาทรงหลาย. คำว่า **พระราชานั้น**
เสด็จถึงโดยครู่เดียวนั้น เทียบ
ความว่า พระราชาวิเทหราชนั้น เสด็จไปสู่
พระราชอุทยานโดยครู่เดียวนั้นเทียบ.

คำว่า **เสด็จดำเนินเข้าไปหาคุณาชีวก**
ความว่า พระเจ้าอังคตติราชเสด็จดำเนิน
เข้าไปหาคุณาชีวก. คำว่า **ในกาลนั้น**
ที่ปามฤคทายวัน มีพวกพราหมณ์และ
คฤหบดีมาประชุมกัน. ความว่า ในกาล
นั้น ที่ในพระราชอุทยานนั้น มีพวก
พราหมณ์และคฤหบดีไปถึงก่อน ได้เข้า
ไปนั่งใกล้อาชีวกนั้นแล้ว.

คำว่า **พระราชามิให้พวกพราหมณ์**
และคฤหบดีเหล่านั้นหนีไป ความว่า

จลิตุถาติ เต พุราหุมนเณ จ อีพฺเณ จ
 รมฺโณเยว อตุถาย อกตํ อกโตกาสิ.

ภูมิมาคเตติ ภูมี อาคเต น
 อุตฺตสารถนํ กาทเรตฺวา อปฺนยิ. โส
 ตาย โอมิสฺสสภปริสาย ปริวฺโตว
 เอกมนฺตํ นิสฺสิทฺวา ปฏิสนฺถารมกาสิ.
 ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตุถา อาห

๑๑๗๗. "ตโต โส มุฑฺกกา ภิสฺสียา
 มุฑฺจิตฺตกสนฺจเต
 มุฑฺปจฺจตุถเต ราชา
 เอกมนฺตํ อูปาวิสิ.

๑๑๗๘. นิสฺซุชฺช ราชา สมฺไมทิ
 กถิ สารถนียิ ตโต
 กจฺจิ ยاپนียิ ฆนฺเต
 วาตานมวียตฺตตา.

๑๑๗๙. กจฺจิ อกสิธา วุตฺติ
 ลภสิ ปิณฺฑทียาปนํ

พระราชายังพราหมณ์ทั้งหลาย และ
 คฤหบดีทั้งหลายเหล่านั้น กระทำโอกาส
 เพื่อพระราชาดำรัสว่า เป็นความผิด
 ของพวกเราเอง พวกเรามาถึงภายหลัง
 ท่านทั้งหลายอย่าหวั่นไหวเลย ดังนี้.

คำว่า มาสู่พื้นที่ ความว่า เมื่อ
 พระราชาเสด็จมาถึงสถานที่แล้ว ไม่ทรง
 ทำให้พราหมณ์และคฤหบดีทำการวุ่นวาย
 หนีไป(ให้นั่งตามปรกติ). พระเจ้าอังคตี-
 ราช อันราชบริษัทผสมกับด้วยพราหมณ์
 และคฤหบดีแวดล้อมแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่
 ควรส่วนหนึ่งได้ทรงทำพระราชปฏิสันถาร
 (กับคณาชิวก). พระศาสดาเมื่อจะทรง
 ประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๑๗๗. "ลำดับนั้น พระเจ้าอังคตีราช
 เสด็จเข้าไปประทับนั่ง เหนือ
 อาสนะอันปูลาดด้วยพระยี่ภู่ อัน
 มีสัมผัสอ่อนนิ่ม ณ ส่วนข้างหนึ่ง.

๑๑๗๘. แต่่นั้น พระราชาได้ทรงปราศรัย
 ไต่ถาม สุขทุกข์ว่าผู้เป็นเจ้าของบายดี
 อยู่หรือ ยังอัตภาพให้เป็นไปอยู่
 หรือ ลมมิได้กำเริบเสียดแทง
 หรือ.

๑๑๗๙. ผู้เป็นเจ้าของชีวิตโดยไม่ผิดเคือง
 หรือ ได้บิณฑบาตพอเยียวยา

อปุปาพาโธ จสิ กจฺจิ
จกฺขุ น ปริหายติ.

ชีวิตให้เป็นไปอยู่หรือ ผู้เป็นเจ้าของ
มีอาหารน้อยหรือ จักขุมิได้เสื่อม
ไปจากปรกติหรือ.

๑๑๘๐. ตํ कुโณ ปฏิสมุเมทิ
เวเทหิ วินเย รติ
ยาปนียํ महाराช
सपुपमेतं तथुग्यं.

๑๑๘๐. คุณาชีวกทูลปราศรัยกับพระเจ้า
วิเทหราช ผู้ทรงยินดีในวินัยว่า
ข้าแต่มหाराชเจ้า อาตมภาพ
สบายดีทุก ๆ ประการ.

๑๑๘๑. กจฺจิ ตฺยหิปี เวเทห
ปจฺจนฺตา น พลียเร
กจฺจิ อโรคํ โยคนฺเต
กจฺจิ วหฺติ วาหฺนํ
กจฺจิ เต พฺยาธิโย นตฺถิ
สรีรสฺสฺสปตาปิยา.

๑๑๘๑. บ้านเมืองของพระองค์ สงบ
ราบคาบไม่กำเริบหรือ ช้างม้า
ของพระองค์ หาโรคมิได้หรือ
พาหนะ ยังพอเป็นไปได้ละหรือ
พยาธิไม่มีมาเบียดเบียน พระ-
สรีระของพระองค์แลหรือ.

๑๑๘๒. ปฏิสมุเมทิโต ราชา
ตโต ปุจฺฉิ อนนฺตรา
อตุถิ ฐมฺมญฺจ ฃายญฺจ
ฐมฺมกาโม รเถสโภ.

๑๑๘๒. เมื่อคุณาชีวก ทูลปราศรัยแล้ว
ลำดับนั้น พระราชาผู้เป็นจอมทัพ
ทรงใคร่ธรรม ได้ตรัสถามอรรถ
ธรรม และความรู้เหตุ.

๑๑๘๓. กถิ ฐมฺมญฺจเร มจฺใจ
มาตาปิตุสฺส กสฺสป
กถญฺจเร อากฺขิเย
ปฺตฺตทาเร กถญฺจเร.

๑๑๘๓. ดูกรท่านกัศสปะ นรชนพึง
ประพฤติธรรมในมารดา และ
บิดาอย่างไร พึงประพฤติธรรม
ในอาจารย์อย่างไร พึงประพฤติ
ในบุตรภรรยาอย่างไร.

๑๑๘๔. กถญฺจเรยฺย วุฑฺฒสฺส
กถิ สมนฺพฺราหฺมโณ

๑๑๘๔ พึงประพฤติธรรม ในอุฒบุคค
อย่างไร พึงประพฤติธรรมใน

กกญจ พลกายสุมี
กถิ ชนปเท จเร.

๑๑๘๕. กถิ ธรรมญจจิตฺวาน
เปจฺจ คจฺจนฺติ สุคติ
กถญฺเจเก อธฺมมฺภุจฺจา
ปตฺนฺติ นิรยํ อโร"ติ.

ตตฺถ มุทฺทา ภิสฺยาติ มุทฺทาย
สุขสมฺมฺสฺสาย ภิสฺยา. มุทฺจิตฺตก-
สฺนฺชเตติ สุขสมฺมฺสฺเส จิตฺตตฺถรณเ.
สมฺไมทิตฺติ อาชีวกนฺ สทฺธิ สมฺไมทนียํ
กถิ อกาสิ.

ตโตติ ตโต นิสฺชชฺนฺโต อนนฺตรเมว
สาราณียํ กถิ กเถสฺสิตฺติ อตฺถเ. กจฺจ
ยาปนียฺนฺติ กจฺจ โว ภนฺเต สรีริ
ปณฺีตปจฺจเยหิ ยาเปตุํ สกฺกา.

สมณะ และพราหมณ์อย่างไร
พึงประพฤติธรรม ในพลนิกาย
อย่างไร และพึงประพฤติธรรม
ในชนบทอย่างไร.

๑๑๘๕. ชนทั้งหลาย ประพฤติธรรม
อย่างไร ละโลกนี้ไปแล้ว จึงจะ
ไปสู่สุคติ ส่วนคนบางพวกผู้ไม่
ตั้งอยู่ในธรรม ไฉนจึงตกลงไป
ในนรกเบื้องต่ำ".

บรรดาบททั้งหลายเหล่านั้น บทว่า
ด้วยพระยี่ภู่อ่อนน้อม ความว่า พระเจ้า
อังกติราช ประทับนั่งเหนืออาสน์ปูลาด
ด้วยพระยี่ภู่มีสัมผัสอ่อนน้อมทรงสบาย.
คำว่า เครื่องปูลาดอันวิจิตรอ่อนน้อม
ความว่า เครื่องปูลาดอันวิจิตรมีสัมผัส
เป็นสุข. คำว่า ทรงเริ่มปราศรัยใต้ถาม
ความว่า พระเจ้าวิเทหราชทรงกระทำ
สัมไมทนียกถากับอาชีวกแล้ว.

คำว่า แต่นั้น อธิบายว่า พระราชาทรง
ปราศรัยถ้อยคำยังกันและกันให้ระลึกถึง
ไม่มีระหว่างแต่เวลาที่ทรงเสียดสละพบกับ
อาชีวกนั้น. คำว่า ยังอัตภาพให้เป็นไป
อยู่หรือ ความว่า ท่านผู้เจริญ ท่าน
สามารถจะยังสรีระให้เป็นไปด้วยปัจจัย
อันประณีตหรือ.

วาทานมวียตตตาดิ กจฺจि โว สรีเร
วายุธาตุโย สมปฺปวตฺตา. วาทานํ
วียตตตว นตฺถิ ตตฺถ ตตฺถ วคฺควคฺคา
หุตฺวา น พาธนฺตํติ อตฺถเ.

อกสิราติ นิตฺทุกฺขา. วุตฺตํติ
ชีวิตวุตฺติ. อปฺปาพาโรติ อิริยาปถ-
ภณฺชนเกน อาพาธเณ วิหริโต. จกฺขุติ
กจฺจิ โว จกฺขุอาทีนํ อินฺทริยานิ
น ปริหายนฺตํติ ปุจฺจิ. ปฏิสมฺไมทีติ
สมฺไมทนียกถาย ปฏิกฺกเถสิ.

ตตฺถ สพฺพเมตฺตนฺติ ยํ ตยา วุตฺตํ
“วาทานมวียตตตาดิ”ติ อาทิ, สพฺพนฺตํ
ตเถว. ตพฺพนฺตํติ ยํ ตยา
“อปฺปาพาโรวสิ กจฺจิ, จกฺขุ น
ปริหายตี”ติ วุตฺตํ, ตํปิ อุกฺกมํ ตเถว.

น พลฺลียเรติ นากิภวณฺติ น
กุปฺปนฺติ อนนฺตฺราติ ปฏิสนฺนถารโต

คำว่า ลมมิได้กำเริบเสียดแทงหรือ
ความว่า ธาตุลมในกายของท่านเป็นไป
พร้อมแล้วหรือ, ความเป็นผู้อันลมกำเริบ
เสียดแทงไม่มีหรือ อธิบายว่า ความเป็น
ผู้มีลมเป็นพวก ๆ ไม่เบียดเบียนในสรีระ
นั้น ๆ ของท่านหรือ.

คำว่า ไม่มีผิดเคือง ได้แก่ ไม่ลำบาก.
คำว่า เลี้ยงชีพ ได้แก่ ความเป็นไปแห่ง
ชีวิต. บทว่า มีอาพาธน้อย ความว่า
ผู้เป็นเจ้าของ เว้นแล้วจากอาพาธอันทำลาย
อิริยาบถของร่างกายมีการยืน เดิน นั่ง
นอน เป็นต้น. คำว่า จักขุ พระราชาตรัส
ถามว่า อินทรีย์ทั้งหลายมีจักขุเป็นต้น
ของผู้เป็นเจ้าของ ไม่เสื่อมทรามบ้างหรือ.
คำว่า ทูลปราศรัย ความว่า คุณาชีวก
ทูลตอบด้วยสัมไมทนียกถาแล้ว.

คำว่า คำนั้นทั้งหมด ในคานานั้น ท่าน
กล่าวคำได้ว่า “ลมมิได้กำเริบเสียดแทง
หรือ” เป็นอาทิ คำนั้นทั้งหมดก็เหมือนกัน
นั่นแหละ. คำว่า คำทั้งสองนั้น ความว่า
ท่านกล่าวคำได้ว่า “ท่านเป็นผู้มีอาพาธ
น้อยหรือ จักขุไม่เสื่อมไปจากปกติเดิม
หรือ” คำทั้งสองแม้นั้นก็เหมือนกันนั่นเอง.

คำว่า ไม่กำเริบหรือ ได้แก่ ไม่มี
ความเป็นผู้ยิ่ง คือไม่ก่อความกำเริบ.

อนนตรา ปณฺหิ ปุจฺฉิ.

ตตฺถ อตฺถํ ฐมฺมญฺจ ญาญฺจาทิ
ปาลีอตุตฺถญฺจ ปาลีฐมฺมญฺจ การณ-
ยตุตฺถญฺจ โส หิ "กถํ ฐมฺมญฺจเร"ติ
ปุจฺฉนฺโต มาตาปิตุอาทิสฺส ปฏิปตฺติทีปํ
ปาลีอตุตฺถญฺจ ปาลีฐมฺมญฺจ การณ-
ยตุตฺถญฺจ เม กเถถาติ อิมํ อตุตฺถญฺจ
ฐมฺมญฺจ ญาญฺจ ปุจฺฉิ.

ตตฺถ กถญฺเจเก อฐมฺมญฺจาทิ เอกจฺเจ
อฐมฺเม จิตฺตา กถํ นิรยญฺเจว อโธสิรา
อุทฺธปาทา อปาเย จ ปตฺนุตีติ.

ตี ปน ปณฺหิ สพุพฺพญฺญพุทฺธ-
ปัจเจกพุทฺธสาวกมหาโพธิสฺสเตสฺส ปุริมสฺส
ปุริมสฺส อลาภาน ปุจฺฉิมิ ปุจฺฉิมิ
ปุจฺฉิตพุพฺพตฺตํ มหเสกฺขปณฺหิ ราชา
กิณฺจิ ปณฺหิ อชานนฺตํ นคฺคโกคฺคํ
นิสฺสิริกํ อนฺธพาลํ อาชีวกํ ปุจฺฉิ.

คำว่า ไม่มีระหว่าง ความว่า พระราชา
ตรัสถามปัญหาไม่มีระหว่าง แต่การทรง
ปฏิสันถาร.

ในคานานั้น คำว่า อรรถ ธรรมและเหตุ
ความว่า พระเจ้าอังคตราชตรัสถาม
อรรถแห่งบาลี ธรรมแห่งบาลี และการ
ประกอบเหตุ ก็เมื่อพระราชาจะตรัสถาม
ว่า "ฟังปฏิบัติธรรมอย่างไรเป็นต้น" จึง
ตรัสถามอรรถธรรมและเหตุนี้ว่า ผู้เป็นเจ้าของ
จงกล่าวอรรถและบาลีธรรมแห่งบาลี และ
การประกอบเหตุแก่ข้าพเจ้า ดังนี้.

คำว่า โฉนบุคคลบางพวกผู้ไม่ตั้งอยู่ใน
ธรรม ความว่า พระราชาตรัสถามว่า
คนบางพวกผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม โฉนจึงมี
ศีระลงเบื้องต่ำตกไปในนรก และมีเท้า
ในเบื้องบนตกลงไปในอบายแล้ว.

ก็ปัญหาที่พระเจ้าอังคตราช ตรัสถาม
นั้น เป็นปัญหาถามผู้มีศักดาใหญ่ ควร
ถามพระสัมพันธุญฺญพุทฺธเจ้า เมื่อไม่ได้
พระสัมพันธุญฺญพุทฺธเจ้า ควรถามพระปัจเจก-
พุทฺธเจ้า เมื่อไม่ได้พระปัจเจกพุทฺธเจ้า
ควรถามสาวกของพระพุทฺธเจ้า เมื่อไม่ได้
สาวกของพระพุทฺธเจ้า ควรถามพระ
มหาโพธิสฺสตร์ ถ้าไม่ได้ถามองค์ก่อน ๆ
ก็ควรถามองค์ทีหลัง ๆ แต่พระราชา

ไส เอวํ ปุจฺฉิตฺโต ปุจฺฉานุรูปิ
 พุยากรณํ อทิสฺสุวา จรฺนุตํ โคนิ
 ทณฺฑเทน ปหฺรณฺโต วยิ ฆตฺตวฑฺฒิกาย
 กจฺวรํ ชิปปฺนฺโต "สุณฺ มหाराชา"ติ
 โยกาสิ กเวตฺตวา อตฺตโน มิจฺฉาวาทิ
 ปฏฺจเปสิ. ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา
 อาห

๑๑๘๖. "เวเทหฺสฺส วโจ สฺสุวา
 กสฺสโป เอตทพฺรวิ
 สฺสุนฺนิ เม มหाराช
 สจฺจํ อวิตถํ ปทํ.

๑๑๘๗. นตฺถิ ธมฺมจฺริตฺสฺส
 ผลํ กลฺยาณปาปกํ
 นตฺถิ เทว ปฺรโลโก
 โโก ตโต หิ อิทฺธาตโต.

๑๑๘๘. นตฺถิ เทว ปิตโร วา
 กุโต มาตา กุโต ปิตา
 นตฺถิ อาจฺริโย นาม
 อทฺนตํ โโก ทเมสฺสติ.

ตรัสถามคุณาชีวกผู้เปลือยกาย หาสิริมิได้
 เป็นอันธพาลผู้ไม่รู้ข้อปัญหาอะไรเลย.

คุณาชีวก ถูกพระราชตรัสถาม
 อย่างนั้น ไม่เห็นคำพยากรณ์อันสมควรกับ
 พระราชปุจฉาเหมือนคนตีโคกำลังเดิน
 ด้วยท่อนไม้ หรือเหมือนชดชยะทิ้งไป
 ด้วยจวก จึงทำโอกาสว่า "ข้าแต่มหाराชเจ้า
 ขอพระองค์จงทรงสดับ" ดังนี้ แล้วเริ่ม
 กล่าวลัทธิอันผิดของตน. พระศาสดา
 เมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัส
 พระคาถาว่า

๑๑๘๖. "คุณาชีวกกัศสปโคตร ได้ฟัง
 พระดำรัส ของพระเจ้าวิเทหราช
 แล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่
 มหाराชเจ้า ขอพระองค์ทรง
 สดับคำที่แท้จริงของข้าพระองค์.

๑๑๘๗. ผลแห่งธรรมที่ประพฤติแล้ว เป็น
 บุญเป็นบาปไม่มี ขอเดชะปรโลก
 ไม่มี ใครเล่าจากโลกนั้น มาใน
 โลกนี้.

๑๑๘๘. ขอเดชะ ปู่ ย่า ตา ยาย ไม่มี
 มารดาบิดาจะมีแต่ที่ไหน ขึ้น
 ชื่อว่าอาจารย์ไม่มี ใครจักฝึก
 ผู้ที่ฝึกไม่ได้.

๑๑๘๙. สมตฺลยานิ ภูตานิ
 นตฺถิ เขมฺมสาปจายิกา
 นตฺถิ พลํ วิริยํ วา
 กุโต อญฺ्ञานเปริโส
 นียตานิ หิ ภูตานิ
 ยถา โคฏวิโส ตถา.

๑๑๙๐. ลทฺถเยยฺยํ ลภเต มจฺจุใจ
 ตตฺถ ทานผลํ กุโต
 นตฺถิ ทานผลํ เทว
 อวโส เทว วิริโย.

๑๑๙๑. พาเลหิ ทานํ ปณฺณตฺตํ
 ปณฺชิตฺเตหิ ปฏิจฺฉิต्तํ
 อวสา เทนฺติ ธีรานํ
 พาลา ปณฺชิตฺตมานิโน"ติ.

ตตฺถ อธิวาทิตฺติ ตโต ปรโลกโต
 อธิวาทิตฺติ นาม นตฺถิ. ปิตโรติ
 อญฺญกอยฺยิกาทโย นตฺถิ, เตสฺ อสนฺนเตสฺ
 กุโต มาตา กุโต ปิตา.

ยถา โคฏวิโส ตถาติ โคฏวิโส วุจฺจติ
 นาวาย ปจฺฉิมพฺนฺธา นาวา, ยถา
 ขุทฺทกนาวา มหานาวาย ปจฺฉิมพฺนฺธา
 มหานาวเมว อญฺญจฺฉติ, ตถา อิเม

๑๑๘๙. สัตว์เสมอกันหมด ผู้ประพฤติ
 อ่อนน้อม ต่อท่านผู้เจริญไม่มี
 กำลัง หรือความเพียรไม่มี บุรุษ
 ผู้มีความหมั่น จักได้รับผลแต่ที่
 ไหน สัตว์เกิดตามกันมาเหมือน
 เรือน้อยห้อยท้ายเรือใหญ่.

๑๑๙๐. ขอเดชะ สัตว์ยอมได้สิ่งที่ควรได้
 ในชั้นนั้น ผลทานจักมีแต่ที่ไหน
 ผลทานไม่มี ความเพียร ไม่มี
 อำนาจ.

๑๑๙๑. ทาน คนโง่บัญญัติไว้ คนฉลาด
 รับทาน คนโง่สำคัญตัวว่าฉลาด
 ผู้ไม่มีอำนาจยอมให้ทาน แก่
 นักปราชญ์ทั้งหลาย".

บรรดาบทเหล่านั้น คำว่า มาแล้ว
 ในโลกนี้ ความว่า ขึ้นชื่อว่าสัตว์จาก
 ปรโลกนั้นมาในโลกนี้ยอมไม่มี. คำว่า
 ปู่ ย่า ตา ยาย ความว่า ปู่ ย่า ตา
 ยาย เป็นต้นไม่มี เมื่อ ปู่ ย่า ตา
 ยาย เป็นต้น ไม่มีแล้ว มารดาบิดาจักมี
 แต่ที่ไหน.

คำว่า เหมือนเรือน้อยห้อยท้ายเรือใหญ่
 ความว่า เรือ(น้อย) ที่ผูกห้อยท้ายเรือ
 (ใหญ่) ท่านเรียกว่า โคฏวิโส คุณาชีวก
 กล่าววว่า เรือน้อยที่ผูกห้อยท้ายเรือใหญ่

สตตา จูฬาสีติ กปุเป นียตเมว
อนุคจุนุตติ วทติ.

ยอมไปตามเรือใหญ่ ชั้นใด สัตว์ทั้งหลาย
เหล่านี้ ย่อมไปตามแน่นอนในกัลป์ที่ ๘๔
ชั้นนั้น.

อวโส เทว วิริยติ เอว ทานผล
อสติ โยโกจิ พาลิ ทานํ เทติ
นาม, โส อวโส อวิริโย น
อตฺตโน วเสน พเลน ทานํ เทติ,
ทานผลํ ปน อตฺถิติ สญฺญา
อญฺเณสํ อนุทพาลานํ สทฺทหิตฺวา
เทตฺติ ทีเปติ.

คำว่า ขอเดชะ ความเพียรไม่มีอำนาจ
ความว่า คุณาซึ่งยกยอมแสดงว่า เมื่อผล
ทานไม่มีอย่างนี้ คนพาลคนใดคนหนึ่ง
ซึ่งว่าย่อมให้ทาน คนไม่มีความเพียร
ไม่มีอำนาจนั้น ย่อมไม่ให้ทานด้วย
อำนาจด้วยกำลังของตน แต่ยอมให้
เพราะเชื่ออำนาจพาลเหล่านี้ ด้วยสำคัญ
ว่า ผลทานนี้มีอยู่ ดังนี้.

พาลี ทานํ ปญฺจตฺตฺนุติ "ทานํ
ทาทพฺพนุ"ติ อนุทพาลี ปญฺจตฺตํ
อญฺญวาทํ ตํ ทานํ พาลาเยว
เทนฺติ. ปญฺชิตา ปฏิกุคฺคฺนุหฺนฺตฺติ.

บทว่า ทานคนโง่บัญญัติไว้ ความว่า
คนมีตคนโง่ทั้งหลาย บัญญัติ คืออนุญาต
ว่า "ทานอันคนควรให้" คนโง่ทั้งหลาย
เท่านั้น ย่อมให้ทาน คนฉลาดทั้งหลาย
ย่อมรับทาน.

เอว ทานสฺส นิปฺผลตํ วนฺณเณตฺวา
อิทานิ ปาปสฺส นิปฺผลภาวํ วนฺณเณตฺ
อาห

ครั้งคุณาซึ่งก พรรณนาทาน
ไม่มีผลอย่างนี้แล้ว บัดนี้ จะพรรณนา
บาปไม่มีผลต่อไป จึงกราบทูลว่า

๑๑๙๒. สติเม สสฺสตา กายา
อจฺเจชฺชา อวิโกปีโน
เตโช ปจฺวี อาโป จ
วาโย สุขทฺกฺขณฺจิเม
ชีเว จ สติเม กายา
เยสํ เณตฺตา น วิชฺชติ.

๑๑๙๒. รูปร่างอันเป็นที่รวม ดิน น้ำ
ไฟ ลม สุข ทุกข์ และชีวิต ๗
ประการนี้ เป็นของเที่ยง ไม่
ขาดสูญ ไม่กำเริบ รูปร่าง ๗
ประการเหล่านี้ ของสัตว์เหล่าใด
ซึ่งว่าขาด ย่อมไม่มี.

๑๑๙๓. นตฺถิ หนตฺวา ว เจตฺตา วา
 หนฺนเว วาปี โภจัน
 อนุตฺเรเยว^๑ กายานํ
 สตุถฺยานิ วิตฺติวตฺตเร.
๑๑๙๔. โย จายี^๒ สิริมาทาย
 ปเรสํ นิสิตาสินา
 น โส จินฺนทฺติ เต กาเย
 ตตฺถ ปาปผลํ กุโต.
๑๑๙๕. จุลฺลาสีตีมหากปฺเป
 สพฺเพ สุขุณฺณฺติ สํสรํ
 อนาคตํ ตมฺหิ กาลे
 สญฺญโตปี น สุขุณฺณฺติ.
๑๑๙๖. จริตฺวาปี พฺหุ ภาทํ
 เหนว สุขุณฺณฺติ อนาคต
 ปาปญฺเจปี พฺหุ กตฺวา
 ตํ ขณํ นาติวตฺตเร.
๑๑๙๗. อนุปฺพุเพน โน สฺหฺติ
 กปฺปานํ จุลฺลาสีตียา
 นิยตี นาติวตฺตตาม
 เวลฺลนฺตมิว สาคโร"ติ.
๑๑๙๓. ผู้ถูกฆ่าหรือถูกตัดหรือเบียดเบียน
 ใครๆ ย่อมไม่มี ศัสตราทั้งหลาย
 พึงเป็นไปในระหว่างรูปกาย ๗
 ประการนี้.
๑๑๙๔. ผู้ใดตัดศีรษะของผู้อื่น ด้วยดาบ
 อันคม ผู้นั้นไม่ชื่อว่าตัดร่างกาย
 เหล่านั้น ในการทำเช่นนั้น ผล
 บาปจะมีแต่ที่ไหน.
๑๑๙๕. สัตว์ทุกจำพวก ท่องเที่ยวอยู่ใน
 วัฏสงสาร ๘๔ มหากัลป์ เมื่อ
 ยังไม่มาถึงกาลนั้น แม้จะสำรวม
 แล้วก็บริสุทธิไม่ได้.
๑๑๙๖. เมื่อยังไม่ถึงกาลนั้น แม้ประพฤติ
 ความดีมามาก ก็บริสุทธิไม่ได้
 ถ้าแม้ทำบาปมามากมาย ก็ไม่
 ล่วงขณะนั้นไปได้.
๑๑๙๗. ในวาทะของเราทั้งหลาย ความ
 บริสุทธีย่อมมีได้โดยลำดับ เมื่อ
 ถึง ๘๔ กัลป์ พวกเราย่อมไม่
 ล่วงเลยเขต อันแน่นอนนั้นไป
 เหมือนคลื่นไม่เลยฝั่งไปฉะนั้น".

^๑ ฉ. อนุตฺเรเนว.

^๒ ฉ. จาปี.

ตตถ กายาติ สมุหา. อวิโก-
ปิโนติ วิโกเปตํ น สกุกา. ชีโว
จาติ ชีโว จ. ชีโว จาติปิ ปาโจ,
ออยเมว อตฺถ. สตุติเม กายาติ
อิม สตุตกายา.

หณฺณเร วาปี โภจินฺนุติ โย
หณฺณเร, โสปี โภจันํ นตฺถเว.
สตุฏาณิ วิตฺตวตฺตเรติ อิมสํ สตุตฺตุนํ
กายานํ อนฺตเรเยว สตุฏาณิ จรฺนุตานิ
ฉินฺนุทิตุํ น สกุกอนฺนุติ.

สิรมาทายาติ ปเรสํ สีสํ คเหตุวา.
นิสิตาสินาติ นิสิตเณ อสินา ฉินฺนุทิตฺติ
วุจฺจติ, โสปี เต กายเณ น ฉินฺนุทิต
ปจฺวี ปจฺวิเมว อุเปติ, อาปาทโย
อาปาทิกเก สุขทุกฺขชีวา อากาสํ
ปกฺขนฺนุทิตฺติ ทสฺเสติ.

สัสมฺนุติ มหาราช อิม สตุตา
อิมํ ปจฺวี เอกมัสซลํ กตฺวาปี

บรรดาบททั้งหลายเหล่านั้น คำว่า
กาย ได้แก่ เป็นที่รวม. คำว่า ไม่กำเริบ
ได้แก่ ไม่สามารถจะกำเริบ. คำว่า และ
ชีวิต ได้แก่ ความเป็นอยู่. บาลีว่า
ชีโว จ ดังนี้บ้าง นี้แหละเป็นคำอธิบาย.
คำว่า รูปกาย ๗ นี้ ได้แก่ รูปกาย
ทั้ง ๗ เหล่านี้.

คำว่า แม้หรือพึงเบียดเบียนใคร ๆ
ความว่า ผู้ถูกเบียดเบียนใด, การ
เบียดเบียนใคร ๆ นั้นไม่มีเลย. คำว่า
คัสตราทั้งหลาย เทียบไปในระหว่าง
รูปกาย ๗ ประการเหล่านี้ คัสตรา
ทั้งหลาย เทียบไปอยู่ในระหว่างรูปกาย
ทั้ง ๗ เหล่านี้ ย่อมไม่อาจตัด (รูปกาย
ทั้ง ๗) ได้.

คำว่า ผู้ใดตัดศีรษะ ได้แก่ ผู้ใดถือเอา
ศีรษะของคนผู้อื่นมา. คำว่า ด้วยดาบ
อันคม คุณาชีวกกล่าววว่า ผู้ใดตัดศีรษะ
ผู้อื่นด้วยดาบอันคม แม้ผู้นั้นก็ไม่ชื่อว่า
ตัดรูปกายเหล่านั้น ธาตุดินก็เข้าถึงธาตุ
ดินไป ธาตุน้ำเป็นต้นก็เข้าถึงธาตุน้ำ
เป็นต้นไป สุขทุกข์และชีวิตทั้งหลาย
ย่อมลอยไปสู่อากาศ.

คำว่า การท่องเที่ยว ความว่า
ข้าแต่มหาราชเจ้า สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้

เอตตเก กปุเป สัสนตาปี สุขุณนุติ
อณฺฏตฺร หิ สัสรา สตุเต โสเชตุ
สมตฺถเ นาม นตฺถิ, สพฺเพ สัสาเรเนว
สุขุณนุติ.

อนาคเต ตมฺหิ กาเลติ ยถาวุตฺเต ปน
เอกสมฺมึ กาเล อนาคเต อปฺปตฺเต
อนุตฺรา สสณฺณโตปี ปริสุทฺธสีโลปี น
สุขุณนุติ. ตํ ขณฺนุติ ตํ วุตฺตปฺปการี
กาลํ.

อนุปฺพุเพน โน สุทฺธิติ อมฺหากํ
วาเท อนุปฺพุเพน สุทฺธิ. สพฺเพสํปี
อมฺหากํ อนุปฺพุเพน สุทฺธิตีปี อตฺถเ
ตํ เวลนฺติ ตํ วุตฺตปฺปการี กาลํ.

อิติ โส อฺจุเชทฺวาโท อตฺตโน
ถาเมน สกฺวาหํ นิปฺพาเทนฺโต
นิปฺปเทสโต กเถสิ.

แม้กระทำแผ่นดินนี้ ให้เป็นอ่างแห่งเนื้อ
อันเดียวกัน แล้วท่องเที่ยวไปสิ้นก็มี
ประมาณเท่านั้น ก็ยอมบริสุทธิได้ เพราะ
เว้นจากสังสารวัฏ(การท่องเที่ยวไป)ชื่อว่า
สามารถจะยังสัตว์ทั้งหลายให้บริสุทธิได้
ไม่มี, สัตว์ทั้งหมดบริสุทธิได้ เพราะ
สังสารวัฏเท่านั้น.

คำว่า เมื่อเวลานั้นยังไม่มาถึง ความว่า
แต่เมื่อกาลหนึ่งตามที่กล่าวแล้ว ยังมา
ไม่ถึง คือยังไม่ถึงแล้ว บุคคลจะเป็นผู้
สำรวจดีแล้ว หรือจะเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ
ในระหว่าง ก็ไม่ชื่อว่าบริสุทธิ. คำว่า
กาลนั้น ความว่า(ไม่ล่วง)กาลนั้นไป คือ
มีประการดังที่ข้าพระองค์กราบทูลแล้ว.

คำว่า ในวาทะของเราทั้งหลาย ความ
บริสุทธิ ย่อมมีโดยลำดับ ความว่า ใน
วาทะของเราทั้งหลาย ความบริสุทธิ
ย่อมมีโดยลำดับ อธิบายว่า แม้ความ
บริสุทธิของเราทั้งหลายแม้ทั้งหมด ก็มี
โดยลำดับ. คำว่า ล่วงเวลานั้น ได้แก่
ล่วงเวลานั้น คือมีประการดังเรากล่าว
แล้ว.

คุณาชีวกมีวาทะชาตสุญฺญ เมื่อจะ
ยังวาทะของตนให้สำเร็จตามกำลังของตน
จึงกราบทูลโดยหาหลักฐานมิได้.

๑๑๙๘. "กฤษปสฺส วโจ สุตฺวา
 อลาโต เอตทพฺรวิ
 ยถา ภาทฺนฺโต ภณฺติ
 มยฺหเมตฺว รุจฺจติ.

๑๑๙๙. อหํปี ปุริมํ ชาตี
 สเร สํสริตฺตโน
 ปิงฺคโล นามหํ อาสี
 ลฺหฺโท โคฆาตโก ปุเร.

๑๒๐๐. พาราณสียํ ผีตายํ
 พุํ ปาปี กตํ มยา
 พฺหุ มยา หตา ปาณา
 มหีสา สุกฺรา อชา.

๑๒๐๑. ตโต จุตานํ อธิ ชาโต
 อิทฺเธ เสนาปติกุเล
 นตฺถิ นฺน ผลํ ปาเป^๑
 โยหํ^๒ น นิริยํ คโตติ.

ตตฺถ อลาโต เอตทพฺรวิตี โส
 กิริ ปุพฺเพ กฤษปทสพลสฺส กาเล
 เจติเย อโนชปฺปฺพทาเมน ปุชฺชํ กตฺวา
 มรณสมเย อญฺเณน กมุเมน ยถาญฺภาวํ

๑๑๙๘. "อลาตเสนาบดี ได้ฟังคำของ
 คุณาชีวกกัศสปโคตรแล้ว ได้
 กล่าวคำนี้ว่า ท่านผู้เจริญได้
 กล่าวคำฉันใด ข้าพเจ้าชอบใจ
 คำนั้น ฉันนั้น.

๑๑๙๙. แม้ข้าพเจ้า ระลึกชาติหนหลัง
 ของตนได้ชาติหนึ่ง คือในชาติ
 ก่อน ข้าพเจ้าเกิดเป็นพราณ
 ชมาโค ชื่อปิงคละ.

๑๒๐๐. ข้าพเจ้า ได้ทำบาปกรรมไว้เป็น
 อันมาก ในเมืองพาราณสีอัน
 เป็นเมืองมั่งคั่ง ข้าพเจ้าฆ่าสัตว์
 มีชีวิต คือกระบือ สุกรและแพะ
 เป็นอันมาก.

๑๒๐๑. ข้าพเจ้าจุติจากชาตินั้นแล้ว มา
 เกิดในตระกูลเสนาบดี อันมั่งคั่ง
 สมบูรณ์นี้ บาปไม่มีผลแน่
 ข้าพเจ้าจึงไม่ไปสุนรก.

บรรดาบททั้งหลายเหล่านั้น คำว่า
 อลาตเสนาบดีได้กล่าวคำนี้ว่า ความว่า
 ดังได้สดับมาครั้งก่อน ในกาลแห่งศาสนา
 พระกัศสปทศพล สัมมาสัมพุทธเจ้า

^๑ ฉ. ปาปี.
^๒ ส. ญ. โสหํ.

ชิตโต สัสสาเร สัสสรนุโต เอกสุส
 ปาปกมมสุส นิสฺสนุเทน โคฆาตกกุเล
 นิพฺพตฺติตฺตฺวา พหุ ปาปํ อกาสิ
 อถสุส มรณกาลे ภสฺมาปฏิจฺจนฺโน
 วีย อคฺคิ เอตฺตํ กาลํ จิตํ ตํ
 ปุณฺณกมฺมํ โโอกาสมกาสิ.

โส ตสฺसानุภาเวน อธิ นิพฺพตฺติตฺตฺวา
 ตํ วิภูตี ปตฺโต, ชาตี สรฺนุโต
 ปน อตีตานนฺตรโต ปรี สริตุํ
 อสกุโณโต “โคฆาตกกมฺมํ กตฺวา
 อธิ นิพฺพตฺโตสฺมี”ติ สญฺญา ย ตสฺส
 วาหํ อฺปตฺตมฺเภนฺโต “อิหํ ยถา
 ภาทฺตฺนุโต”นิ อาทิวจฺนมพฺรวิ.

ตตฺถ สเร สัสริตฺตโนติ อตฺตโน สัสริตํ
 สรามิ. เสนาปติกุเลติ เสนาปติกุลมฺหิ
 ชาโต.

อลาตเสนาบดีได้ทำการบูชาเจดีย์ด้วย
 พวงดอกอังกาบ ในเวลาตายถูกกรรมอื่น
 ชัดไปแล้วตามอาณูภาพกรรม พาเขา
 ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ ด้วยผลแห่ง
 กรรมอันหนึ่ง เขาจึงมาเกิดในตระกูลของ
 นายโคฆาต ได้ทำบาปกรรมไว้มาก.
 ต่อมา เมื่อเขาตายจากชาตินายโค-
 ฆาตกรรมเป็นบุญที่เขาทำการบูชาเจดีย์
 นั้น ตั้งรออยู่ตลอดกาลมีประมาณเท่านั้น
 จึงให้โอกาส เหมือนเก้าปากปิดไฟไว้
 ฉะนั้น.

เขาจึงมาเกิดในตระกูลเสนาบดีนี้ ด้วย
 อาณูภาพแห่งบุญนั้น ถึงความมียศศักดิ์
 นั้นแล้ว แต่เขาระลึกอดีตได้เพียงชาติเดียว
 ไม่สามารถจะระลึกชาติต่อไปจากอดีตชาติ
 นั้นได้ จึงสนับสนุนวาทะของคุณาชิวก
 ด้วยสำคัญว่า “เราทำกรรมฆ่าโค จึง
 เป็นผู้บังเกิดในตระกูลเสนาบดีนี้” ดังนี้
 อลาตเสนาบดีได้กล่าวคำเป็นต้นว่า “ท่าน
 ผู้เจริญกล่าวคำนี้ฉันใด” นี้.

คำว่า ข้าพเจ้าระลึกการท่องเที่ยวไป
 ของตน ในคานานั้น ได้แก่ ข้าพเจ้าย่อม
 ระลึกการท่องเที่ยวไปของตนได้. คำว่า
 ในตระกูลเสนาบดี ได้แก่ ข้าพเจ้า
 เป็นผู้เกิดในตระกูลเสนาบดี.

๑๒๐๒. "อเนตถ วิชโก นาม
 ทาโส อัสสิ ปฏฐชรี
 อุโปสถิ อุปวสนุโต
 คุณสนุติกุปาคมิ.

๑๒๐๓. กสฺสปสฺส วโจ สุตฺวา
 อลาตสฺส จ ภาสิตี
 ปสฺสสนุโต มหุ อุนฺหิ
 รุหิ อสฺสุนิ วตฺตยิ"ติ.

ตตฺถ อเนตฺถาติ อถ เอติสฺส
 มิถิลายิ. ปฏฐชรีติ ทลิตฺทโท กปโณ.
 คุณสนุติกุปาคมิติ คุณสฺส สนุติกั
 อุปาคมิ. กิณฺุจิเทว การณิ โสสฺสามิตี
 อุปกโตติ เวทิตพฺโพ.

๑๒๐๔. "ตมฺนุปฺจุฉิ เวเทเห
 กิมตฺถิ สมฺม โรทสิ
 กิณฺุเต สุตฺติ วา ทิฏฺฐัง วา
 กิ มํ เวเทสิ เวทนนุ"ติ.

ตตฺถ กิ มํ เวเทสิ เวทนนฺติ
 "กิณฺุนาม ตฺวํ กายิกิ วา เจตสิกิ
 วา เวทนํ ปตฺโต ยิ เอวํ โรทนนฺโต
 มํ เวเทสิ ชานาเปสิ, อุตฺตานเมว นํ

๑๒๐๒. "ครั้งนั้นในมิตถิลานคร มีคนเข็ญใจ
 เป็นทาสเขาคนหนึ่ง ชื่อวิชกะ
 รักษาอุโบสถศีล ได้เข้าไปยัง
 สำนักของคณาชีวก.

๑๒๐๓. ได้ฟังคำของกัศสพคณาชีวกและ
 อลาตเสนาบดีกล่าวกันอยู่ ถอน
 หายใจ ลมร้อนออกมาเนื่อง ๆ
 ร้องให้น้ำตาไหล".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ครั้งนั้น
 ในมิตถิลาครนั้น ความว่า ครั้งนั้น ใน
 กรุงมิตถิลาครนั้น. คำว่า มีคนเข็ญใจ
 ได้แก่ คนยากจน คือคนกำพร้า. คำว่า
 เข้าไปสำนักคณาชีวก ได้แก่ เขาเข้าไป
 ยังสำนักแห่งคณาชีวก. บัณฑิตพึงทราบ
 ว่า วิชกะเข้าไปด้วยหมายใจว่า เราจัก
 ฟังเหตุการณ์อะไร.

๑๒๐๔. "พระเจ้าวิเทหะ ได้ตรัสถามวิชกะ
 นั้นว่า สหายเอ๋ย เจ้าร้องไห้
 ทำไม เจ้าได้ฟัง ได้เห็นอะไรมา
 หรือ เจ้าได้รับทุกขเวทนาอะไร
 จงบอกให้เราทราบ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เจ้าได้
 รับทุกขเวทนาอะไรจงบอกให้เราทราบ
 ความว่า พระราชาตรัสถามว่า "ท่านถึง
 ทุกขเวทนาทางกายหรือทางจิต ชื่ออะไร

กตวา มยฺหิ อาจิคุขาหิ"ติ.

๑๒๐๕. "เวเทหสุส วโจ สุตฺวา
 วิชโก เอตทพฺรวิ
 นตฺถิ เม เวทนา ทุกฺขา
 มหาราช สุณฺเหหิ เม.

๑๒๐๖. อหิปี ปุริมฺ ชาติ
 สรามิ สุขมตฺตโน
 สาเกตาหิ ปุเร อาสี
 ภาวเสฏฺฐี คุณฺเรวโต.

๑๒๐๗. สมฺมโต พฺราหฺมณิพฺภานํ
 สํวิภาครโต สุจิ
 น จาปี ปาปกํ กมฺมํ
 สรามิ กตมตฺตโน.

๑๒๐๘. ตโต จุตานํ เวเทห
 อิตฺ ชาโต ทฺริตฺถิยา
 คพฺภมฺหิ กุมฺภทาสียา
 ยโต ชาโต สุกฺคโต.

จึงร้องให้อย่างนี้ จึงบอกให้เราทราบ
 เจ้าจงทำเรื่องนั้นให้ง่ายบอกแก่เราเถิด".

๑๒๐๕. "วิชกะได้ฟังพระดำรัสของพระเจ้า
 วิเทหะแล้ว ได้กราบทูลว่า
 ทุกขเวทนาของข้าพระองค์ ไม่มี
 เลย ข้าแต่มหาราช ขอพระองค์
 โปรดได้ฟังคำของข้าพระองค์.

๑๒๐๖. แม้ข้าพระองค์ยังระลึกถึงความสุข
 สบายของตนในชาติก่อนได้ คือ
 ข้าพระองค์ในชาติก่อน เกิดเป็น
 ภาวเศรษฐี ยินดีในคุณธรรม
 อยู่ในเมืองสาเกต.

๑๒๐๗. ข้าพระพุทธเจ้า อบรมตนดีแล้ว,
 ยินดีในการจำแนกทาน แก่
 พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย มี
 การงานอันสะอาด ข้าพระพุทธ-
 เจ้า ระลึกถึงบาปกรรมของตน
 ที่ทำแล้วไม่ได้เลย.

๑๒๐๘. ข้าแต่พระเจ้าวิเทหะ ข้าพระ-
 พุทธเจ้าจติจากนั้นแล้ว มาเกิด
 ในครรภ์ของนางกุมภทาสี หญิง
 ยากจนในมิลินทนครนี้ ตั้งแต่
 เกิดแล้ว ก็ถึงความยากจนเรื่อย
 มา.

๑๒๐๙. เขวมปี ทุคฺคโต สนฺโต
สมจริยมธิฎฺฐิตโต
อุปฺทตฺตมภาคิ ภาตฺตสฺส
ททามิ โย เม อิจฺฉติ.

๑๒๑๐. จาตุทฺทสิ ปณฺจทสิ
สทา อุปฺวสามหิ
น จาปี ปาณฺเห หีสามิ
เถยฺยณฺจาปี วิวชฺชยิ.

๑๒๑๑. สพฺพเมว หิ นฺุเนตฺติ
สุจฺฉินฺุณฺิ ภาวติ นิปฺผลํ
นिरตฺถํ มณฺุณฺิทํ สึลํ
อลาโต ภาสตี ยถา.

๑๒๑๒. กสิเมว นฺุณฺ คณฺุหามิ
อสิปฺโป ฐตฺตโก ยถา
กตฺติ อลาโต คณฺุหาติ
กิตฺวา สิฏฺฐิตโต ยถา.

๑๒๑๓. ทวาริ นปฺปฏิปฺสฺสามิ
เยน คจฺฉามิ สุกฺคตี
ตสฺมา ราช ปโรทามิ
สุตฺวา กสฺสปภาสิตนฺุติ.

๑๒๐๙. แม้ข้าพระพุทธเจ้ามีความยากจน
แล้วอย่างนี้ ก็ตั้งมั่นอยู่ในความ
ประพฤติชอบ ได้ให้อาหาร
กึ่งหนึ่งแก่ท่านที่ปรารถนา.

๑๒๑๐. ข้าพระพุทธเจ้า ได้รักษา
อุโบสถศีลวันที่ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ
ทุกเมื่อ ไม่ได้เบียดเบียนสัตว์
และไม่ได้ลักทรัพย์เลย.

๑๒๑๑. กรรมทั้งหมด ที่ข้าพระพุทธเจ้า
ประพฤติดีแล้วนั้น ไร้ผลเป็นแน่
ศีลนี้เห็นจะไร้ผล เหมือนอลาต-
เสนาบดีกล่าว.

๑๒๑๒. ข้าพระพุทธเจ้า ถือเอาแต่ความ
ปราศัยไว้แน่ เหมือนนักเลง
ผู้มีได้ฝึกเป็นแน่จะนั้น ส่วน
อลาตเสนาบดี ย่อมถือเอาชัยชนะ
ไว้ ดังนักเลง ผู้ศึกษาชำนาญ
การพนัน ฉะนั้น.

๑๒๑๓. ข้าพระพุทธเจ้า ย่อมไม่เห็นประตุ
อันเป็นเหตุไปสู่สุคติเลย ข้าแต่
พระราชา เพราะเหตุนั้น
ข้าพระพุทธเจ้า ได้ฟังคำของ
กัศสปคุณาชีวกแล้ว จึงร้องให้".

ตตถ ภาวเสฏฐิติ เอวํ นามโก
อสีติโกฏฐิวิภาโว เสฏฐี. **คุณรโตติ**
คุณมฺหิ รโต. **สมมโตติ** สมภาวิโต.

สุจิตติ สุจิตมฺโม. **อิธ** **ชาโต** **ทฺริต-**
ถิยาติ อิมสุมิ มิตฺถนคเร ทฺริตถิยา
ทลิตฺททาย กปณาย กุมภทาสียา
กฺุจฺฉิมฺหิ ชาโตสุมิ. โส กิร ปุพฺเพ
กสฺสสปฺพุทฺธกเล อรวฺญเณ นฺนุจฺ
พลิตฺททํ คเวสฺมาโน เอเกน
มคฺคฺคฺมฺเพฺหฺน ภิกฺขุณา มคฺคํ ปุญฺโຈ
ตฺถนฺหิ หุตฺวา ปุณฺ เตน ปุจฺฉิตฺโต
กฺุชฺฉิตฺวา “สมณทาสา นามเต
มฺุขรา โหนฺติ ทาเสน ตยา
ภวิตฺพุพฺพฺติ, อติมฺุขราสี”ติ อาห. ตํ
กมฺมํ ตทา วิปากํ อทฺตฺวา
ภสฺสมจฺฉนฺโน วิย ปาวโก จิตฺ.
มรณสมเย อญฺญํ กมฺมํ อฺุปฺปฺภาสิ.

โส ยถา กมฺมํ สํสาเร สํสรนฺโต
เอกสฺส กุสลกมฺมสฺส ผลเนน สาเกต
วฺุตฺตปฺปกาโร เสฏฐี หุตฺวา ทานาทีน

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า เป็น
ภาวเสฏฐี ความว่า เศรษฐีผู้มีชื่อ
อย่างนั้น(เพราะ)มีสมบัติ ๘๐ โกฏฐิ. คำว่า
ยินดีในคุณธรรม ความว่า ข้าพระพุทธเจ้า
ยินดีแล้วในคุณ. คำว่า **ข้าพระพุทธเจ้า**
อบรมตนดีแล้ว ได้แก่ มีการอบรม
พร้อมแล้ว.

คำว่า **มีการงานสะอาด** ได้แก่ มีกรรม
ขาวสะอาด. คำว่า **เกิดแล้วในครรภ**
หญิงผู้ยากจนในมิตถานครนี้ ความว่า
นายวิชกะนั้น เกิดแล้วในท้องกุมภทาสี
ผู้ขัดสน เขียวใจ กำพรว้า ในมิตถานครนี้.
ดังได้สดับมา ในครั้งก่อน ในกาลแห่ง
ศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า
นายวิชกะตามแสวงหาโคผู้มีกำลัง หาย
ไปในป่า มีภิกษุหลงทางรูปหนึ่งมาถาม
หนทาง เธอเป็นผู้หนึ่งเสีย เมื่อภิกษุนั้น
มาถามอีก เธอก็โกรธกล่าววว่า “ขึ้นชื่อว่า
สมณะชี้เข้าเหล่านี้ ช่างพูดทำนพียงเป็น
ชี้เข้าเขา จึงปากจืดนัก”. กรรมนั้นไม่ให้ผล
ในกาลนั้น พักรออยู่ เหมือนไฟมีเต้า
ปกปิดอยู่ฉะนั้น. ถึงเวลานายวิชกะตายลง
กรรมนั้นก็ปรากฏให้ผล.

เขาจึงท่องเที่ยวอยู่ในวัฏสงสารตามกำลัง
ของกรรม ด้วยผลกุศลกรรมอันหนึ่ง
นำเขามาเกิดเป็นเศรษฐีในเมืองสาเกตมี

ปุลฺลณานิ อกาสิ. ตํ ปนสฺส กมฺมํ
 ปจฺฉวียํ นิหิตนินฺธิ วีย จิตฺตํ โยกาสิ
 ลภิตฺวา วิปากํ ทสฺสเสติ. ยํ ปน เตน
 มคฺคคฺมฺพหํ ภิกฺขุํ อกฺโกสฺสนฺเตน กตํ
 ปาปกมฺมํ ตมสฺส ตสฺมี อตฺตภาเว
 วิปากํ อทาสี. โส อชานนฺโต "อิตรสฺส
 กลฺยาณกมฺมสฺส ฝเลน กุมฺภทาสียา
 กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺโตสฺมี"ติ สญฺญาเย
 เอวมาห.

ยโต ชาโต สฺสทฺตคฺคโตติ "สฺวาทํ
 ชาตกาลโต ปฏฺจาย อติทฺตคฺคโต"ติ
 ทีเปติ.

สมจฺริยมธฺกฺจโตติ สมจฺริยายเมว
 ปติฏฺจโตมฺหิ. นฺนเตนฺนติ เอกํเสเนตํ.
 มณฺณทํ สีลนฺติ เทว อิทํ สีลํ
 นาม นีรตฺถกํ มณฺณเ.

อลาโตติ ยถา อยํ อลาตเสนาปติ
 "มยา ปุริมภเว พหุํ ปาณาติปาต-
 ปาปกมฺมํ กตฺวา เสนาปติฏฺจจัน
 ลทฺธนฺ"ติ ภาสติ, เตน การณฺณนาหํ
 นีรตฺถกํ สีลนฺติ มณฺณวามิ.

ประการดังกล่าวแล้ว ได้ทำบุญทั้งหลาย
 มีทานเป็นต้น. แต่กรรมของเขานั้น ตั้งรอ
 อยู่ เหมือนขุมทรัพย์ที่ฝังไว้ในแผ่นดิน
 ได้โอกาสแล้วจึงแสดงผล. แต่กรรมเป็น
 บาปที่เขาทำภิกษุผู้หลงทางนั้น, กรรมนั้น
 ให้ผลในอัตภาพนี้. เขาไม่รู้จึงสำคัญว่า
 "เราเกิดในท้องของนางกุมภทาสี เพราะ
 ผลแห่งกรรมดินอกนี้" เขาจึงกราบทูล
 พระเจ้าอังคติอย่างนี้.

คำว่า ตั้งแต่เกิดก็ถึงความยากจน
 ความว่า วิชกะทูลชี้แจงว่า "ข้าพระพุทธเจ้า
 จำเดิมแต่เกิดมาถึงความลำบากยิ่ง".

คำว่า ตั้งมั่นอยู่ในความประพฤติ
 ชอบ ได้แก่ ข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตั้งมั่น
 อยู่แล้วด้วยความประพฤติชอบ. คำว่า
 กรรมนั้นที่ข้าพเจ้าประพฤติดีแล้วไร้ผล
 เป็นแน่ ความว่า (กรรมที่ข้าพระพุทธเจ้า
 ประพฤติชอบแล้วนั้น) ไร้ผลโดยส่วนตัว.
 คำว่า ชะรอยว่าศีลนี้ ความว่า ขอเดชะ
 ชั้นชื่อว่าศีลนี้ ชะรอยจะไร้ประโยชน์.

คำว่า อลาตเสนาบดี ความว่า อลาต-
 เสนาบดีนี้ ย่อมกล่าววว่า "ในภพก่อน
 ข้าพเจ้ากระทำบาปกรรมคือปาณาติบาต
 ไว้เป็นอันมาก จึงได้ตำแหน่งเสนาบดี
 ชั้นใด", เพราะเหตุนี้ข้าพระพุทธเจ้า
 จึงสำคัญว่า ศีล ไร้ประโยชน์.

กลิเมวาติ ยถา อสิปโป อสิกฺขิตโต
อกฺขรุตฺโต ปราชยคฺคาหิ คณฺหติ,
ตถา นฺน คณฺหามิ, ปริมภเว อตฺตโน
สาปเตยฺยํ นาเสตฺวา อิทานิ ทฺกฺขํ
อนฺภวามิ.

กสฺสปภาสิตนฺติ “กสฺสปโคตฺตสฺส
อเจลกสฺส ภาสิตํ สุตฺวา”ติ วทติ.

๑๒๑๔. “วิชกสฺส วโจ สุตฺวา
ราชาองฺคติมพฺรวิ
นตฺถิ ทฺวารํ สุกฺคิตฺยา
นียตํ กงฺข วิชก.

๑๒๑๕. สฺขํ วา ยถิ ทฺกฺขํ
นียตํ กิร ลพฺภติ
สํสอารสฺสทฺธิ สพฺเพสํ
มา ตฺริโต อนาคเต.

๑๒๑๖. อหฺมปี ปุพฺเพ กลฺยาโณ
พฺราหฺมณฺิพฺเภสฺส ปาวญฺเญ
ไวหารมนุสฺสาสนฺโต
รติหิโน ตทนฺตฺรา”ติ.

คำว่า ความปราชัยฝ่ายเดียว ความว่า
ข้าพระพุทธเจ้าเหมือนนักร้องที่ไม่มีศิลปะ
ไม่ได้ศึกษา กำแต่ความปราชัยไว้ ยัง
สมบัติของตนในภาพก่อนให้ถึงความพินาศ
บัดนี้ยอมเสวยทุกข์.

คำว่า คำกล่าวของกัสนปคณาชิวก
ความว่า วิชกะกล่าวว่า “ข้าพระพุทธเจ้า
ฟังคำพูดของกัสนปโคตร ผู้เปลือยกาย
แล้ว” ดังนี้.

๑๒๑๔. “พระเจ้าอังคตี ทรงสดับคำของ
วิชกะแล้ว ตรัสว่า ประตุสุคฺคิตฺ
ไม่มี ยังสงสัยแน่นอนอีกหรือ
วิชกะ.

๑๒๑๕. ได้ยินว่าสุขหรือทุกข์ สัตว์ย่อมได้
เองแน่นอน สัตว์ทั้งปวงบริสุทธิ์
ได้ด้วยการเวียนเกิด เวียนตาย
เมื่อยังไม่ถึงเวลาอย่าพึงด่วนไป
เลย.

๑๒๑๖. เมื่อก่อน แม้เราก็เป็นผู้ทำความดี
ขวนขวายในพรหมณ์ และ
คฤหบดีทั้งหลาย ได้พร้าสอน
ชี้แจงความดีความชั่ว แก่
ประชาชนอยู่เนืองๆ จึงเสื่อมเสีย
ความเจริญไปในระหว่างนั้น”.

ตตถ ราชอาณาจักรคติมพรวีติ ปจรมเมว
 อิตเรสั ทวินัน ปจจา วิชกสสุชาติ
 ตินุณั วจัน สุตวา ทพหิ มิจุฉาทิฏฐี
 คเหตุวา เอตติ นตติ ทวารนุติ
 อาทิวจนมพรวี.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **พระเจ้าอังคติ**
ได้ตรัสแล้ว ความว่า พระเจ้าอังคติทรง
 สดับคำของ ๓ คน คือเบื้องต้นนั่นเอง
 ของ ๒ คน นอกนี้ ต่อมาภายหลังของ
 ทาสวิชกะ ทรงยึดถือมิจุฉาทิฐิหนักแน่น
 แล้ว จึงได้ตรัสคำเป็นต้นนี้ว่า ประตุแห่ง
 สுகติ ไม่มี.

นียดิ กงชาติ สมม วิชก นียดเมว
 โอโลเกหิ จุลลาสิติมหากปุปปมาโน
 กาไลเยว หิ สตุเต โสเรติ มา ตวั
 อติตริโตติ อธิปุปาเยเนวมาห.

คำว่า **ยังสงสัยแน่นนอนหรือ** ความว่า
 ดูกรชีวกะผู้สหาย ท่านจงแลดูให้แน่นนอน
 เพราะกาลมีประมาณ ๘๔ มหากัลป์
 จะทำให้สัตว์บริสุทธิได้ พระเจ้าอังคติ
 ได้ตรัสอย่างนี้ ด้วยประสงค์ว่า ท่านอย่า
 รีบด่วนไปเลย ดังนี้.

อนาคเตติ ตสุมิ กाले อปุตเตว
 อนุตตรา เทวโลกิ คจฉามีติ มา ตริโต.
 ปาวโกติ พุราหุมนเนสสุ จ คหปติเกสุ
 จ เตสั กายเวยยาวจจทานาทิกรณน
 ปาวโก อโหสิ.

คำว่า **เมื่อเวลายังไม่มาถึง** ความว่า
 เมื่อยังไม่ถึงเวลานั้นนั่นแล ท่านอย่า
 ด่วนไปด้วยสำคัญว่า เราจะไปสู่เทวโลก
 ในระหว่าง. คำว่า **ความขวนขวาย**
 ความว่า ความขวนขวายได้มีแล้ว แก่
 ชนเหล่านั้น ด้วยเหตุแห่งการให้ทาน
 เป็นต้น อันเป็นการขวนขวายทางกาย
 ในพรหมณ์ทั้งหลาย และในคฤหบดี
 ทั้งหลาย.

โวหารนุติ วินิจฉยภูจจาเน นิสิติตวา
 ราชกิจจโวหาริ अनुसासनुโตव. **รติหิโน**

คำว่า **ผู้มีโวหาร** ความว่า ประทับนั่ง
 แล้ว ในสถานที่วินิจฉัยทรงอนุศาสน์
 ราชกิจ ความดีความชอบ. คำว่า

ตทนต์ราติ เอตตัง กาลัง กามคุณ-
รติยา ปริฮีโนติ.

เอวญจ ปน วตฺวา "ภนฺเต
กสฺสป มยฺ เอตตัง กาลัง ปมชฺชิมฺหา,
อิทานิ ปน อเมหิ อัจริโย
ลทฺโธ, อิตฺ ปญฺจาย กามคุณรติเมว
อนฺภวิสฺสาม, ตฺมฺหากัง สนฺติเก อิตฺปิ
อฺตฺตริ ฐมฺมสฺสวณฺปิ โน ปปญฺโจ
ติฏฺฐถ ตฺเมห มยฺ คมิสฺสามา"ติ
อาปุจฺจนฺโต อุปทฺตฺมคฺคาถมาห

๑๒๑๗. "ปุณฺปิ ภนฺเต ทภฺเชมฺ
สงฺคฺติ เจ ภวิสฺสตี"ติ.

ตตฺถ สงฺคฺติ เจติ เอกภฺจฺจาเน
โน สฺมาคโม ภวิสฺสตี, โน เจ
อสฺติ ปุณฺณผลเก ก็ ตยา ทิฏฺฐเณนาติ.

เสื่อมเสียความเจริญไปในระหว่าง
นั้น ความว่า เสื่อมเสียจากความยินดี
ในกามคุณตลอดกาลมีประมาณเท่านี้.

ก็แลครั้นพระเจ้าอังคิตตรัสอย่างนี้
แล้ว ก็ตรัสลาคุณาชีวกว่า "ดูกรท่าน
กสฺสปโคตรผู้เจริญ พวกข้าพเจ้าทั้งหลาย
เป็นผู้ประมาทแล้วสิ้นกาล มีประมาณ
เท่านี้ แต่บัดนี้พวกข้าพเจ้าได้อาจารย์
แล้ว จำเดิมแต่กาลนี้ไป พวกข้าพเจ้าจัก
ตามเสวยความยินดีในกามคุณเท่านั้น
แม้การพึงธรรมให้ยิ่งขึ้นไป แม้แต่กาลนี้
ในสำนักของท่าน ก็จะเป็นการเน้นเข้า
เปล่าของพวกเรา ท่านทั้งหลายจงอยู่เถิด
ข้าพเจ้าทั้งหลาย จักไปละ" ได้ตรัสถึง
คาถาว่า

๑๒๑๗. "ท่านผู้เจริญ ถ้าการสมาคมจักมี
(ผล)เราทั้งหลาย จักได้พบกัน
อีก".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ถ้าการ
สมาคมจักมี ความว่า ถ้าการประชุม
ของเราทั้งหลาย จักมีในสถานที่เดียวกัน,
เราทั้งหลายจะพบกัน, เมื่อผลบุญไม่มี
จะมีประโยชน์อะไรด้วยการพบท่าน.

อิทํ วตฺวาน เวเทโ
ปจฺจคา สนฺนิเวสนนฺติ.

พระเจ้าวิเทหะ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว
ก็เสด็จกลับไปสู่พระราชนิเวศน์
ของพระองค์.

ตตฺถ สนฺนิเวสนนฺติ ภิกฺขเว อิทํ
วจนํ วิเทหราชา วตฺวา รถํ อภิรฺยุห
อตฺตโน นิเวสนํ จนฺตกปาสาทตลเมว
ปฏิกฺโข.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พระ-
ราชนิเวศน์ของพระองค์ ความว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าวิเทหะครั้นตรัส
พระดำรัสนี้แล้ว ก็เสด็จขึ้นสู่ราชรถเสด็จ
กลับสู่ท้องพระโรง แห่งจันทกปราสาท
อันเป็นพระราชนิเวศน์ของพระองค์.

ราชา ปจฺมํ คุณฺสุสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา
ตํ วนฺทิตฺวา ปณฺหํ ปุจฺฉิ อาคจฺจนฺโต
จ ปน อวนฺทิตฺวาว อาคโข. คุณฺโณ
อคุณฺตาย วนฺทนฺปี นาลตฺถ, ปิณฺฑาทิกํ
สกุการํ กิเมว ลจฺจติ. ราชาปี ตํ
รตฺตี วิติเนามตฺวา ปน ทิวเส อมจฺเจ
สนฺนิปาเตตฺวา. “ตฺเมห กามคุณฺเมว
อุปฏฺฐเปถ, อหํ อิโต ปฏฺฐาย
กามคุณฺสุขเมว อณฺุภวิสฺสามิ น เม
อณฺุณานิ กิจฺจานิ อารโจะตพฺพานิ,
วินิจฺฉยกิจฺจํ อสุโก จ อสุโก จ
กโรตฺย”ติ วตฺวา กามรติมตฺโตว อโหสิ.

พระราชชา เสด็จมาถึงสำนักคณาชิวก
ทรงนมัสการคณาชิวกก่อน จึงได้ตรัส
ถามปัญหา แต่เมื่อเสด็จกลับ หาได้ทรง
นมัสการไม่. คณาชิวกไม่ได้รับแม้การไหว้
เพราะความเป็นผู้ไม่มีคุณ เหตุไฉนจะได้
รับพระราชทานสักการะ มีบิณฑบาต
เป็นต้น. ส่วนพระราชายังราตรีนั้น ให้
ล่องไปแล้ว ในวันรุ่งขึ้นจึงให้อำมาตย์
ประชุมกันอีกตรัสว่า “พวกท่านจงบำเรอ
กามคุณกันเถิด จ้าเต็มแต่วันนี้ไป เราจัก
เสวยความสุขในกามคุณเท่านั้น อย่าฟัง
รายงานกิจการอื่นให้เราทราบเลย คนโน้น
และคนโน้น จงทำการวินิจฉัยเถิด” ได้ทรง
เพลิดเพลิมัวเมาในกามคุณแล้ว.

ตมตฺถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศ
เนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

๑๒๑๘. "ตโต รตฺยา วิวสเน
 อฺปฺภฺจฺจํ มฺหิ อํคฺติ
 อมจฺเจ สนนฺิปาเตตฺวา
 อิทํ วจฺนฺมพฺรวิ

๑๒๑๙. จนฺทเก เม วิมานสมฺมึ
 สทา กามे วิเชนฺตุ เม
 มา มุปากจฺจุ^๑ อตฺเตสุ
 คฺยฺหปฺปกาสีเยสุ จ.

๑๒๒๐. วิชโย จ สุณฺาโม จ
 เสนาปติอลาตโก
 เอเต อตฺเต นิสฺสีทนฺตุ
 โวหารกฺุสลา ตโย.

๑๒๒๑. อิทํ วตฺวาน เวเทเห
 กามฺเว พหุ มนฺุณถ
 น จาปี พฺราหฺมณฺิพฺเพสุ
 อตฺเต กิสฺสมิณฺุจิปาวงฺุ^๒ติ.

ตตฺถ อฺปฺภฺจฺจํ มฺหิ อตฺตโน
 อฺปฺภฺจฺจํ มฺหิ. จนฺทเก เมติ มม
 สนนฺิปาเต. วิเชนฺตุ เมติ

๑๒๑๘. "ตั้งแต่รุ่งสว่าง พระเจ้าอังคติ
 รับสั่งให้ประชุมเหล่าอำมาตย์
 ในที่ประทับสำราญพระองค์แล้ว
 ตรัสคำนี้ว่า

๑๒๑๙. พวกท่าน จงจัดกามคุณเพื่อเรา
 ไว้ในฉันทกวิมานปราสาท ของ
 เราทุกเมื่อ เมื่อชำระราชการลับ
 และเปิดเผยเกิดขึ้น ใครอย่าเข้าไปหาเรา.

๑๒๒๐. อำมาตย์ผู้ฉลาด ในราชกิจ ๓
 นาย คือวิชัยอำมาตย์ ๑ สุณาม
 อำมาตย์ ๑ อลาตเสนาบดี ๑
 จงนั่ง พิจารณาชำระราชการ
 เหล่านั้น.

๑๒๒๑. พระเจ้าวิเทหะ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว
 จึงตรัสว่า ท่านทั้งหลาย จงใส่ใจ
 ในกามคุณให้มาก ไม่ต้อง
 ขวนขวายในพราหมณ์ คฤหบดี
 และกรงานอะไร ๆ เลย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ที่ประทับ
 สำราญพระองค์ ความว่า ในสถานที่
 ประทับสำราญของพระองค์. คำว่า ใน

^๑ ฉ. ท. มา อฺปคจฺจุ.

^๒ ฉ. ท. พฺยารงฺุ.

นิจุจំ มยหฺม กามะ สํวิทหนฺต
อุปฏฺจเปนฺต.

จันทกปราสาทของเรา ความว่า ใน
จันทกวิมานปราสาท อันเป็นของมีอยู่
แห่งเรา. คำว่า **จงจัดไว้เพื่อเรา** ความว่า
พวกท่านจงจัดแจง คือเข้าไปตั้งไว้ซึ่ง
กามคุณทั้งหลาย เพื่อเราเป็นนิตย์.

คฺยฺหฺนุปกาสิเยสุติ คฺยฺเยหฺสุปิ ปกาสิเยสุปิ
อตฺเตสุ อุปฺนุเนสุ มํ เกจิ มา
อุปคฺจฺจํ. อตฺเตติ อตฺตการณวินิจฺจยญฺ
จฺจาเน. **นิสฺสิทฺตฺติ** มยา กตฺตพฺพกิจฺจสุส
กรณตฺถํ เสสามจฺเจหิ สทฺธิ นิสฺสิทฺตฺ.

คำว่า **เมื่อข้อราชการลับและเปิดเผย**
ความว่า เมื่อข้อราชการทั้งหลาย ทั้งลับ
ทั้งเปิดเผยขึ้นแล้วใครๆ อย่าเข้ามาหาเรา.
คำว่า **ข้ออรรถคดี** (เกิดขึ้น) ความว่า
พวกท่านจงนั่งกับพวกอำมาตย์ที่เหลือ
เพื่อเหตุแห่งราชกิจอันเราพึงทำ.

๑๒๒๒. ตโต เทวสตุตฺรตฺตสุส
เวเทหฺสสุตฺรชา ปิยา
ราชกณฺญา รุจา^๑ นาม
ธาติมาตรมพฺรวิ

๑๒๒๒. ตั้งแต่นั้นมา จนถึงวันที่ ๑๔
ราชกัญญาพระนามว่ารุจา ผู้เป็น
พระราชธิดาที่โปรดปราน ของ
พระเจ้าวิเทหะ ได้ตรัสกับ
พระพี่เลี้ยงนางนมว่า

๑๒๒๓. อลงฺกโรถ มํ ชิปปิ
สชฺชโย จ อลงฺกโรนฺตฺ เม
สุเว ปณฺณรโส ทิพฺพูย
คฺจฺจํ ปิตฺสุส สนฺติเก.

๑๒๒๓. ขอท่านทั้งหลาย ช่วยประดับให้
ฉันด้วย และหญิงสหายทั้งหลาย
ของเรา ก็จงให้ประดับพรั่งนี้
๑๕ คำ เป็นวันทิพย์ ฉันจะไป
เฝ้าพระชนกนาถ.

๑๒๒๔. ตสุสา มาลฺยํ อภิหฺริสุ
จนฺทนญฺจ มหารหฺ

๑๒๒๔. พระพี่เลี้ยงทั้งหลาย ได้จัดมาลัย
แก่นฉันท์ แก้วมณี สังข์

^๑ ส. ย. รุชา.

มณีสงฆมุตตารตนั
 นานารตเต ๑ อมพเร.

แก้วมุกดา และผ้าต่าง ๆ สี อัน
 มีค่ามาก มาถวายแก่พระนาง
 รุจाराชกัณญา.

๑๒๒๕. ตณฺจ โสวณฺณมเย ปิเจะ
 นิสินฺนํ พหุกิตฺติโย
 ปริกิริย อโสภิสฺสุ
 รุจํ รุจิริวณฺณินินฺติ.

๑๒๒๕. หญิงทั้งหลายเป็นอันมากแวดล้อม
 พระนางรุจाराชิดา ผู้มีพระ
 จิวรรณอันงามผุดผ่อง ประทับ
 นั่งอยู่บนตั้งทอง งามโสภา
 รากับนางเทพกัณญา.

ตตฺถ ตโตติ ตโต รณฺโณ กามปงฺเก
 ลคฺคทิวสโต ปฏฺจาย. เทวสตุต-
 รตฺตสฺสชาติ จุฑฺทสเม ทิวเส.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า แต่นั้น ความว่า
 ตั้งแต่วันที่พระราชบิดาอยู่ในเปือกตม คือ
 กามนั้น คำว่า ๗ ราตรี ๒ ครั้ง คือ
 วันที่ ๑๔ (รวมเป็น ๑๔ วัน).

ชาติมาตรมพรวฺติ ปิตุ สนฺติกั
 คนฺตุกามา หุตฺวา ชาติมาตโร อาห
 สภา กิร จาตุฑฺทเส นานาวณฺณานิ ๑
 วตฺถานิ นิวาเสตฺวา ปณฺจกุมาริสฺสตาหิ
 ปริวฺตา ชาติคณฺโณ อาทาย มหนฺเตน
 สิริวิลาเสน อตฺตโน สตฺตมฺภิกกา
 รติวฑฺฒนปาสาทา โอรุยฺห ปิตุ
 ทสฺสนตฺถํ จนฺทกปาสาทํ คจฺจติ.

คำว่า ได้ตรัสกะพระพี่เลี้ยงนางนมแล้ว
 ความว่า พระนางรุจाराชกัณญาได้ตรัส
 กะพระพี่เลี้ยงนางนมทั้งหลายว่า เราจะ
 ใครไปเฝ้าพระราชบิดา ดังได้สดับมาว่า
 พระนางรุจานั้น ในวันที่ ๑๔ ทรงนุ่งห่ม
 ผ้าสีต่าง ๆ แวดล้อมด้วยนางกุมารี ๕๐๐
 พาหมู่พระพี่เลี้ยงลงจากปราสาทอันน่า
 เจริญยินดี ๗ ชั้นของตนด้วยสิริวิลาส
 อันใหญ่ ได้เสด็จไปสู่จันทกปราสาท
 เพื่อจะเฝ้าพระราชบิดา.

อถ นํ ปิตา ทิสฺวา ตฺถุจฺจมานโส
 มหาสกุการํ กาเรตฺวา อฺยุโยเชนฺโต
 "อมฺม ทานํ เทหิ"ติ สหสฺสํ ทตฺวา

ลำดับนั้น พระราชบิดาทอดพระเนตร
 เห็นพระธิดาก็มีพระราชหฤทัยยินดี ให้
 จัดทำมหาสังการะต้อนรับพระธิดา เมื่อ

อุยโยเชสิ. สา อตฺตโน นิเวสนํ
คนตุวา ปุนทิวเส อุโปสถิกา หุตฺวา
กปณทฺธิกวนิพฺพกยาจกานํ มหาทานํ
เทติ.

รณฺญา กิรฺรสุสา เอโก ชนฺปโท ทินฺโน.
ตโต อาเยน สพฺพกิจฺจานิ กโรติ.
ตทา ปน "รณฺญา กิรฺร คุณาชีวกํ
นิสฺสาย มิจฺจาทสฺสนํ คหิตนุ"ติ
สกลนฺคเร เอกโกลาหลมโหสิ. ตํ รุจาย
ธาติโย สุตฺวา ราชธิตาย อาโรจยีสฺสุ
"อฺยเย ปิตฺรา กิรฺร เต อาชีวกสฺส กถํ
สุตฺวา มิจฺจาทสฺสนํ คหิตํ. โส กิรฺร
ราชา จตุสฺส นฺครทฺวาเรสุ ทานสาลาโย
วิทฺธฺสาเปตฺวา ปฺรปริคฺคหิตา อิตฺถิโย
จ กุมาริกาโย จ ปสฺยหฺกาเรน
อาณนาเปสิ, รชฺชํ น วิจาเรสิ,
กามมทฺมตฺโตเยว ชาโต"ติ.

สา ตาสํ กถํ สุตฺวา อนตฺตมฺนา
หุตฺวา "กถํ หิ นาม เม ปิตา

จะทรงส่งกลับ จึงพระราชทานทรัพย์
๑,๐๐๐ ด้วยพระดำรัสว่า "แน่ะ แม่เจ้า
จงให้ทาน" ดังนี้ ทรงส่งไปแล้ว. พระนาง
รุจา ก็เสด็จกลับไปยังนิเวศน์ของตน
ในวันรุ่งขึ้น ทรงรักษาอุโบสถศีล ได้ให้
ทานเป็นอันมากแก่คนกำพร้า คนเดินทาง
วณิพกและยากจกทั้งหลาย.

ได้ยินว่า พระราชาพระราชทานชนบท
แห่งหนึ่งแก่พระราชธิดา. พระนางรุจา
ทรงทำกิจทั้งปวงด้วยรายได้จากชนบท
นั้น. ก็ในกาลนั้นได้มีเสียงเล่าลือเป็นอัน
เดียวกัน ในพระนครทั้งสิ้นว่า "ได้ยินว่า
พระราชาทรงอาศัยคุณาชีวก ถ้อมมิจจาทิฐิ
แล้ว". พระพี่เลี้ยงนางนมทั้งหลายของ
พระนางรุจาได้สดับข่าวเล่าลือนั้น จึงมา
ทูลแก่พระราชธิดาว่า "ข้าแต่พระแม่เจ้า
ข่าวว่า พระบิดาของพระองค์ทรงสดับ
ถ้อยคำของคุณาชีวก ทรงถ้อมมิจจาทิฐิแล้ว
ได้ยินว่าพระราชานั้น ตรัสสั่งให้รื้อโรงทาน
ที่ประดิษฐานพระนครทั้ง ๔ ทรงบังคับด้วย
กระทำการข่มขืนหญิงและเด็กหญิงทั้งหลาย
ซึ่งผู้ปกครองหวงห้าม ไม่ทรงวิจารณ์
ราชกรณียกิจ ทรงเป็นผู้มัวเมาในกาม
เท่านั้น".

พระนางทรงสดับถ้อยคำของพระพี่เลี้ยง
นางนมแล้ว เป็นผู้ทรงสลดพระทัย ทรง

ตาทิสฺส อปคตสุกฺกธมฺมํ นิลฺลชฺชํ
 นคฺคโกคฺคํ คุณฺโณ อฺปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ
 ปุจฺฉติ, นนุ ธมฺมิกสมณพฺรหฺมณเณ
 กมฺมวาทิ อฺปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิตพฺโพ
 สียา, จเปตฺวา โข ปน มํ อญฺเณ
 มยฺหํ ปิตฺรํ มิจฺฉาทสฺสเน โมเจตฺวา
 สมฺมาทสฺสเน ปติฏฺฐเปตฺุ สมตฺถเณ นาม
 นตฺถิ. อหฺมฺหิ อตีตา สตฺต อนาคตา
 สตฺตาทิ จุทฺทสชาติโย สรามี,

ตสฺมา ปุพฺเพ อตฺตนา กตฺติ ปาปกมฺมํ
 กเถตฺวา ปาปกมฺมสฺส ผลํ ทสฺเสตฺวา
 มม ปิตฺรํ โฟเธสฺสामी, สเจ ปน
 อชฺเชว คมิสฺสामी.

อถ มม ปิตา 'มํ อมฺม ตฺวํ ปุพฺเพ
 อชฺชตฺมาสฺสํ อาคจฺฉสิ, อชฺช กสฺมา
 ลนฺหํ อาคตาสี'ติ วกฺขติ ตตฺร เจ อหํ
 'ตฺมุเมหิ กิร มิจฺฉาทสฺสนํ คหิตนฺ'ติ
 สุตฺวา อาคตมฺหีติ วกฺขामी. น เม
 วจฺนํ คุรฺกํ กตฺวา คณฺหิสฺสติ, ตสฺมา
 อชฺช อคนฺตฺวา อิตฺโต จุทฺทสเม ทิวเส
 กาฬปฺกฺเช จาตุทฺทเสเยว กิณฺุจ
 อชานนฺตฺตี วิย ปุพฺเพ คมนกาเรเนว
 คนฺตฺวา อาคมนกาเล ทานวตฺตตฺถาย
 สหสฺสํ ยาจิสฺสामी, ตทา เม ปิตา

ดำริว่า "ก็ไฉนพระราชบิดาของเรา
 จึงเสด็จเข้าไปถามปัญหาแก่คุณาชีวก ผู้
 ปราศจากคุณธรรมบริสุทธิ์ หากความละอาย
 มิได้เป็นที่เปลื้องเช่นนั้น พระองค์ควรจะ
 เข้าไปถามสมณพราหมณ์ผู้มีคุณธรรม
 เป็นกรรมวาทีมิใช่หรือก็คนอื่นนอกจากเรา
 ชื่อว่าสามารถจะเปลื้องพระราชบิดาของเรา
 จากมิจฉาทิฐิ แล้วให้ทรงดำรงอยู่ใน
 สัมมาทิฐิ ย่อมไม่มีเพราะเราละเลิกชาติ
 ได้ ๑๔ ชาติ คือชาติล่วงแล้ว ๗ ชาติ
 ชาติข้างหน้า ๗ ชาติ รวมเป็น ๑๔ ชาติ,

เพราะฉะนั้น เราจะทูลถึงบาปกรรม
 ที่เราทำแล้วในชาติปางก่อน จักแสดงผล
 บาปกรรมให้พระราชบิดาของเราสำนึก
 แต่ถ้าเราจักไปเฝ้าในวันนี้ไซ้.

ลำดับนั้น พระราชบิดาของเราก็จะท้วงว่า
 'ดูกรรมแม่ ในกาลก่อนลูกมาหาพ่อเวลา
 ครึ่งเดือน เพราะเหตุไรวันนี้ลูกจึงมาเร็ว'
 ถ้าเราจักทูลว่า 'หม่อมฉันมาในวันนี้
 เพราะได้ฟังคำเล่าลือกันว่า พระองค์ทรง
 ถือนิจฉาทิฐิ ดังนี้ พระราชบิดาจักไม่ทรง
 เชื้อถือคำของเรา ทำให้เป็นเรื่องสำคัญ
 เพราะฉะนั้น วันนี้เราจะไม่ไปเฝ้า วันที่ ๑๔
 แต่จะไปในวัน ๑๕ คำ ข้างแรมนั้นแหละ
 จึงจะไปด้วยอาการไปในครั้งก่อน เหมือน
 ไม่รู้อะไร ๆ ในเวลาจะกลับ เราทูลขอ

ทิวชียา คหิตภาวํ กถสฺสติ อถ นํ
 อหํ อตฺตโน พเลน มิจฺฉาทิวชฺชํ
 ฉทฺททาเปสฺสามิ”ติ จินฺตฺสสิ, ตสฺมา
 จุทฺทสเม ทิวเส ปิตุ สนฺตํกํ คนฺตูกามา
 หุตฺวา เอวมาห.

ตตฺถ สขฺยโย จาติ สหายิกาโยปิ เม
 ปญฺจสตา กุมาริกาโย เอกาเยกํ
 อสทิสํ กตฺวา สพฺพา นานาลงฺกาเรหิ
 นานาวณฺณเหหิ ปุปฺผคนฺธวิเลปเนหิ
 อลงฺกโรนฺต.

ทิพฺพยติ ทิพฺพทิวโส, เทวตาสนฺนิปาต-
 ปฏิมณฺฑลิตตปิ ทิพฺพโ. **คจฺฉนฺต** มม
 ทานวตฺตํ อหาราเปตฺตํ วิเทหราชสฺส
 ปิตุ สนฺตํกํ คมิสฺสามิ.

อภิหริสฺสูติ โสฬสฺหิ คนฺโธทกฺขมฺภุหิ
 นหาเปตฺวา มณฺฑลเตตฺวา กุมาริกานํ
 มณฺฑลนฺตฺถาย กิร อภิหริสฺสุ. **ปรีกัรียา**ติ
 ปรีวาเรตฺวา. **อโสภิสฺสูติ** รุจํ ปรีวาเรตฺวา

พระราชทรัพย์ ๑,๐๐๐ เพื่อประโยชน์แก่
 ทานวัตร(ให้ทาน),ในกาลนั้นพระราชบิดา
 จักตรัสคำเป็นมิจฉาทิวชฺชํ ที่พระองค์ทรง
 ยึดถือแก่เรา ครั้งนั้นเราจะให้พระราชบิดา
 นั้น ละมิจฉาทิวชฺชํนั้นเสียด้วยกำลังของตน,
 เพราะเหตุนั้นในวันที่ ๑๔ พระนางรจจา
 เป็นผู้ใคร่จะเสด็จ ไปยังพระตำหนัก
 พระราชบิดา จึงตรัสแล้วอย่างนี้.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **หญิงพระสหาย**
ทั้งหลาย ความว่า หญิงสหายทั้งหลาย
 ของเราและนางกุมาริกาทั้งหมด ๕๐๐
 นาง จงทำการประดับด้วยเครื่องประดับ
 ชนิดต่าง ๆ มีดอกไม้ของหอมและเครื่อง
 ลูบไล้ อันมีสีต่าง ๆ กัน ทำให้เป็นสีเฉพาะ
 อย่างหนึ่ง ๆ ไม่ให้คล้ายกัน.

คำว่า **ทิพย์** ได้แก่ วัน ๑๕ คำ เป็น
 วันทิพย์, วันทิพย์ คือวันที่เทวดามา
 ประชุมกันประดับตกแต่งบ้าง. คำว่า
จะไป คือเราจักไปเฝ้าพระเจ้าวิเทหะ
 พระราชบิดา เพื่อไปนำเอาพระราช
 ทรัพย์ ๑,๐๐๐ อันเป็นทานวัตรของเรา.

คำว่า **จัดนำไป** ความว่า ได้ยินว่า
 พระพี่เลี้ยงทั้งหลาย จัดให้พระนางรจจา-
 ราชธิดาสรงสนานด้วยน้ำหอม ๑๖ หม้อ
 จัดให้ทรงประดับประดาพระวรกายเสร็จ

ราชธิดา เทวกณณา วย ตั ทิวส์
อติวีย ไสภิสุ.

๑๒๒๖. ส่า จ สขิมชฎคตา
สพพากรณภูสิตา
สเตริตา อพุมิว
จนุทกั ปาวิสี รุจา.

๑๒๒๗. อุปสงกมิตุวา เวเทห์
วนุทิตุวา วินเย รตัง
สุวณณชจิตเต ปีเจ
เอกมนุตัง อุปาวิสิตี.

ตตถ สเตริตาติ วิชชุลตา วย.
อพุมิวาติ เมฆอพุมนุตรโต นิสูลิตา.
ปาวิสิตี ปิตุ วสนนุจันัน จนุทกปาสาทัง
ปาวิสี. สุวณณชจิตเตติ สตุตตรตณวิจิตเตเต
สุวณณมเย ปีเจ.

แล้ว จึงนำไปเพื่อประดับแก่นางกุมาริกา
ทั้งหลายต่อไป. คำว่า **ห้อมล้อม** ความว่า
หญิงทั้งหลายเป็นอันมาก แวดล้อม
พระนางแล้ว. คำว่า **ได้ดงามแล้ว**
ความว่า หญิงทั้งหลายเป็นอันมาก
แวดล้อมพระนางจุจาราชิตดา ในวันนั้น
ดงามเหลือเกิน รวากะนางเทพกัญญา.

๑๒๒๖. ก็พระนางจุจาราชิตดานั้น ประดับ
ด้วยเครื่องสรรพากรณ สเด็จไป
ณ ท่ามกลางหญิงพระสหายดุจ
ดั่งสายฟ้าแลบออกจากเมฆ เข้า
สู่จันทกปราสาท ฉะนั้น.

๑๒๒๗. พระราชธิดา สเด็จเข้าไปเฝ้า
พระเจ้าวิเทหะ ถวายบังคม
พระราชบิดา ผู้ยินดีในวินัยแล้ว
ประทับอยู่ ณ พระที่นั่งอันวิจิตร
ด้วยทองคำ.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า **เพียงดั่ง**
สายฟ้าแลบนั้น ความว่า ประดุจดั่ง
สายฟ้าแลบ. คำว่า **เพียงดั่งสายฟ้าแลบ**
ออกจากเมฆ ความว่า สายฟ้าอันอาศัย
อยู่แล้วแลบออกจากระหว่างเมฆ. คำว่า
สเด็จเข้าไป ความว่า พระนางจุจาสเด็จ
เข้าไปสู่จันทกปราสาทซึ่งเป็นพระราชฐาน
ที่ประทับอยู่แห่งบิดา. คำว่า **วิจิตรด้วย**

๑๒๒๘. ตบฺจ ทิสฺวาน เวเทโ
 อจฺจนํว สงฺคมํ
 รุจํ สขิมชฺฌคตํ
 อิทํ วจนมพฺรวิ
๑๒๒๙. กจฺจิ รมสิ ปาสาท
 อนฺโต ปุทฺทชฺรณี ปติ
 กจฺจิ พหุวิธํ ขชฺชํ
 สทา อภิหรนฺติ เต.
๑๒๓๐. กจฺจิ พหุวิธํ มาลฺยํ
 โอิจฺฉินฺตฺวา กุมาริโย
 สมฺรเก กโรถ ปจฺเจกํ
 ชิตฺททา รติรตา อหฺนํ^๑
๑๒๓๑. เกน วา วิกลํ ตฺยหฺนํ
 ก็ ชิปฺปี อahrนฺติ เต
๑๒๒๘. ทอญฺจํ ความว่า ประทับ ณ ตั่ง อัน
 สำเร็จด้วยทองคำ ซึ่งวิจิตรด้วยรัตนะ ๗
 ประการ.
๑๒๒๘. ก็พระเจ้าวิเทหะ ครั้นทอดพระ-
 เนตรเห็น พระนางรจจาราชิตา
 ผู้ประทับนั่ง อยู่ท่ามกลางหญิง
 สหาย เป็นดุจสมาคมแห่ง
 เทพอัปสร จึงตรัสถามว่า
๑๒๒๙. เจ้ายังรื่นรมย์อยู่ในปราสาท และ
 ยังประพาสอยู่ในอุทยาน เล่นน้ำ
 ในสระโบกขรณี เพลิดเพลินอยู่
 หรือเขายังนำของเสวยมากอย่าง
 มาให้เจ้าทุกเมื่อหรือ.
๑๒๓๐. เจ้าและเพื่อนหญิงของเจ้า ยัง
 เก็บดอกไม้ต่าง ๆ ชนิดมาร้อย
 พวงมาลัย และยังช่วยกันทำ
 เรือนหลังเล็ก ๆ เล่นเพลิดเพลิน
 กันอยู่หรือ.
๑๒๓๑. ลูกรักยังขาดแคลนอะไรบ้าง เขารับ
 นำสิ่งของมาให้ท่าน ตามใจเจ้า
 อยู่หรือลูกรัก ผู้มีพัศตร์อันผ่องใส
 จงบอกความชอบใจ แก่พ่อเถิด

^๑ ฉ. มุหุ.

มโน กรสูสู ภูมูชี^๑
 อปี จนุทสม^๒ หนี เตติ.

ตตถ อจฺจรานํ สงฺคมนฺติ
 อจฺจรานํ สงฺคมํ วิทยํ ตํ สมากมํ
 ทิสฺวา. ปาสาทติ อมม มยา
 ตฺยหํ เวชยนฺตสทิสฺโส รติวฑฺฒนปาสาท
 การิตฺ, กจฺจ ติตถ รมสิ.

อนฺโต โปกฺขรณิ ปตฺติ อนฺโต
 วตฺตฺสูมีเยว เต มยา นนฺทโปกฺขรณิ-
 ปติภาคา โปกฺขรณิ การิตา กจฺจ ตํ
 โปกฺขรณิ ปฏิจฺจ อุกทกัฬิ กัฬินฺตี รมสิ.

มาลฺยณฺติ อมม ตฺยหํ เทวสิกั เทวสิกั
 ปณฺจวิสฺติปฺปผลสมฺคฺเค ปหิณฺนามิ, กจฺจ
 ตฺเมห สพฺพาปี กุมาริกาโย ตํ มาลฺย
 โอิจฺนิตฺวา คนฺถิตฺวา อภินฺนํ ชิทฺทา
 รติรตา หุตฺวา กจฺจ ปจฺเจกั ฆรเก
 กโรถ, อิทํ สุนฺทรํ อิทํ สุนฺทรตฺรณฺติ
 เอวํ ปฏฺิเยกุกั สารมฺภาน วิทย

แม้สิ่งนั้นเสมอดวงจันทร์ พ่อก็
 จักให้เกิดแก่เจ้าจนได้.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เป็นจุด
 สมากมแห่งนางเทพอัปสร ความว่า
 พระเจ้าวิเทหะทอดพระเนตรเห็นสมากม
 พระนางรุจา เป็นเหมือนสมากมแห่ง
 เหล่านางเทพอัปสร. คำว่า ในปราสาท
 ความว่า แน่แม่ รติวิฑฒนปราสาท
 เช่นกับเวชยันตปราสาท พ่อก็ให้สร้าง
 แก่เจ้า เจ้ายังรื่นรมย์ในปราสาทนั้น อยู่
 หรือ.

คำว่า เล่นภายในสระโบกขรณี ความว่า
 พ่อให้สร้างสระโบกขรณี อันมีส่วนเปรียบ
 ด้วยนันทโบกขรณีในภายในพื้นที่เจ้าอาศัย
 สระโบกขรณีนั้น เล่นน้ำยังรื่นรมย์หรือ.

คำว่า พวงดอกไม้ ความว่า พระเจ้า
 วิเทหะตรัสถามว่า แน่แม่ เราส่ง
 ผอบดอกไม้ ๒๕ ผอบ ไปให้เจ้าทุกวัน ๆ
 พวกเจ้าและนางกุมาริกา แม้ทั้งหมดช่วย
 กันเก็บดอกไม้ นั้นร้อยเป็นพวงมาลัย
 ช่วยกันทำเรือนหลังเล็ก ๆ เล่นเพลิดเพลิด
 นื่อง ๆ อยู่หรือ พวกเจ้าจงช่วยกันทำเรือน

^๑ ฉ. กุททมุชี.

^๒ ฉ. จนุทสมมุหิปี.

บุปผฆรกาณี บุปผคพุกา จ บุปผาสน-
บุปผสยนาณี จ กจฺจิก กโรธาติ ปุจฺจติ.

วิกฺลนฺติ เวกฺลลํ. มโน กรสฺสูติ
จิตฺตํ อุปฺปาเทหิ. กุญฺมุขีติ สาสปฺกญฺณ
ปฺสาทิตฺมุขตาย ตํ เอวมาห. อตฺถิโย
หิ มุขวณฺณํ ปฺสาเทนฺติโย ทฺวญฺจ-
โลहितมุขทฺวสิตปีพฺกาหฺรณตฺถํ ปจฺมํ
สาสปฺกญฺณ มุขํ วิลิมฺปนฺติ, ตโต
โลहितสฺส สมกฺรณตฺถํ มตฺติกจฺจนฺณ,
ตโต จฺวิปฺสาทนตฺถํ ติลกฺญฺณ.

จฺนุทสมํ หิ เตติ จฺนุทโต ทฺลลภตโร
นาม นตฺถิ, ตาทิสฺสปี รุจฺจิก กตฺวา
มม อัจฺจิก, สมฺปาเทสฺสามิ เตติ.

ดอกไม้ ห่องดอกไม้ และอาสนะดอกไม้
ที่นอนดอกไม้ ดุจการแข่งขันเฉพาะอย่างๆ
ด้วยความสำคัญอย่างนี้ว่า ดอกไม้ที่
ประกอบนี้ดี ดอกไม้ที่ประกอบเช่นนี้ดีกว่า.

คำว่า ขาดแคลน ได้แก่ บกพร่อง.
คำว่า กระทำทันทใจ ได้แก่ เขาให้สิ่งของ
เกิดขึ้นทันใจเจ้าอยู่หรือ. คำว่า มีหน้า
ผ่องใส ความว่า พระเจ้าวิเทหะ ตรัสกับ
พระราชาธิดานั้นอย่างนี้ เพราะความที่
พระนางมีพระพักตร์ผ่องใส ด้วยหม้อ
เมล็ดผักกาด. เพราะว่าหญิงทั้งหลาย
เมื่อจะให้ผิวหน้าผ่องใส ย่อมลูบไล้หน้า
ด้วยหม้อเมล็ดผักกาดก่อน เพื่อการนำ
ออกไปซึ่งโลหิตร้ายและต่อม (สิว) ที่
ระคายเคืองในหน้า, ต่อนั้นก็ลูบทาด้วย
จุนดินเหนียว(ดินสอพอง) เพื่อนำโลหิต
ให้(ไหลเวียน)เสมอ, แต่นั่น จึงลูบไล้หน้า
ด้วยหม้องา เพื่อให้ผิวหน้าผ่องใส.

คำว่า ก็วัตถุเสมอด้วยดวงจันทร์ พ่อ
จักให้เกิดแก่เจ้า ความว่า พระเจ้าวิเทหะ
ตรัสว่า ขึ้นชื่อว่าอะไร ๆ หาได้ยาก
อย่างยิ่งกว่าดวงจันทร์ย่อมไม่มี เจ้าจงทำ
ความชอบใจในวัตถุเสมอด้วยดวงจันทร์
แม้เช่นนั้น บอกแก่เรา เราจักยังวัตถุนั้น
ให้ถึงพร้อมแก่เจ้า.

๑๒๓๒. เวเทหสุส วโจ สุตวา
 รุจา ปิตรมพรวี
 สพพเมตฺติ มหาราช
 ลพฺภตีสฺสรสนฺติเก.

๑๒๓๓. สุเว ปณฺณรโส ทิโพย
 สหสฺสํ อหฺรนฺตุ เม
 ยถาทินฺนญจ ทสฺสามิ
 ทานํ สพฺพวณฺิสฺวหนฺติ.

ตตฺถ สพฺพวณฺิสฺวหนฺติ สพฺพวณฺิพฺพเกสุ
 อหํ ทสฺสามิ.

๑๒๓๔. รุจาย วจฺนํ สุตวา
 ราชฯ องฺคตฺติมพรวี
 พหุํ วินาสิตํ วิตฺตํ
 นีรตฺถํ อผลํ ตยา.

๑๒๓๕. อุโปสเถ วสํ นิจฺจํ
 อนฺนป่านํ น ภูณฺชสิ
 นียเตตฺติ อภฺตฺตพฺพํ
 นตฺถิ ปุณฺณํ อภฺตฺตโตติ.

๑๒๓๒. พระนางรุจाराชธิดา ได้สดับ
 พระดำรัสของพระเจ้าวิเทหะแล้ว
 กราบทูลว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า
 หม่อมฉัน ย่อมได้สิ่งของทุกอย่าง
 ในสำนักของทูลกระหม่อม.

๑๒๓๓. พรุ่งนี้วัน ๑๕ ค่ำ เป็นวันทิพย์
 ขอราชบุรุษทั้งหลาย จงนำ
 พระราชทรัพย์หนึ่งพัน มาให้
 หม่อมฉัน จักให้ท่านแก้วนิพก
 ทั้งปวงตามที่ได้มาแล้ว.

บรรดาคำทั้งหลายเหล่านั้น คำว่า
 หม่อมฉันจักให้ท่านแก้วนิพกทั้งปวง
 ความว่า หม่อมฉันจักให้ท่านในวณิพก
 ทั้งปวง.

๑๒๓๔. พระเจ้าอังคติ ได้สดับคำของ
 พระนางรุจाराชธิดาแล้ว ตรัส
 ว่า ลูกหญิงทำทรัพย์ให้พินาศไป
 เป็นอันมาก หาผลประโยชน์
 มิได้เลย.

๑๒๓๕. ลูกหญิงยังรักษาอุโบสถศีล ไม่
 บริโภคข้าว และน้ำเป็นนิตยอยู่
 ลูกหญิง ไม่บริโภคข้าวน้ำเป็น
 นิตย บุญย่อมไม่มีเพราะการ
 ไม่บริโภค.

ตตถ องคติมพรวีติ ภิกขเว โส
 องคติ ราชา ปุพเพ อยาจิโตปี
 "อมม ทานํ เทหี"ติ สหสฺสํ ทตฺวา
 ตํ ทิวสํ ยาจิตฺปี มิจฺฉาทสฺสนสฺส
 คหิตตฺตา อทตฺวา "อิทํ พหุ
 วินาสิตนุ"ติ อาทิวจฺนมพรวี.

นียเตตํ อภุตตพฺพนฺติ เอตํ
 นียตวเสน ตยา อภฺนุชิตพฺพํ ภวิสฺสตี.
 ภฺนุชนฺตานิปี อภฺนุชนฺตานิปี นตฺถิ
 ปุณฺณํ สพฺเพหิ จตฺพาสีตีมหากปฺเป
 อนตฺถิกมิตฺวาว สฺขุเมตพฺพนฺติ.

๑๒๓๖. วิชโกปี หิ สุตฺวาน
 ตทา กสฺสปภาสิตํ
 ปสฺสสนฺโต มุหุ อฺณฺหํ
 รุทํ อสฺสฺสนิ วตฺตยิ.

๑๒๓๗. ยาว รุเจ ชีวมานา
 มา ภตฺตมปนามยิ
 นตฺถิ ภทฺเท ปโร โลกิ
 ก็ นีรตฺถํ วิหฺนฺตยิสฺตี.

บรรดาคำทั้งหลายเหล่านั้น คำว่า **พระเจ้า
 อังคติได้ตรัสแล้ว** ความว่า ดูกรภิกษุ
 ทั้งหลายพระเจ้าอังคตินั้น ในกาลก่อน
 ถึงแม้พระราชธิดาไม่ทูลขอ ก็พระราชทาน
 ทรัพย์ ๑,๐๐๐ ด้วยพระดำรัสว่า "แน่ะ
 แม่เจ้าจงให้ทาน" (แต่) ในวันนั้น แม่
 พระราชธิดาทูลขอแล้ว ก็ไม่พระราชทาน
 เพราะความที่พระองค์ ทรงถือมิจฉาทิจู
 ได้ตรัสคำเป็นต้นว่า "ลูกหญิง ทำทรัพย์นี้
 ให้พินาศไปเป็นอันมากแล้ว" ดังนี้.

คำว่า **ลูกหญิงไม่บริโภคน้ำ** เป็นนิตย
 พระเจ้าอังคติตรัสว่า ข้าน้ำนั้นจักเป็น
 ของอันลูกหญิง ไม่พึงบริโภคด้วยการ
 กำหนดแน่นอนแล้ว. บุญยอมไม่มีแก่
 บุคคลผู้บริโภคอยู่ ทั้งผู้ไม่บริโภคอยู่
 คนทั้งหลายทั้งปวง จะพึงบริสุทธิ์ได้
 ก็ไม่ก้าวล่วงมหากัลป์ที่ ๘๔ ไปได้.

๑๒๓๖. แม่วีชกะ ได้ฟังคำของคุณาชีวก-
 กัศสปกโคตร ในกาลนั้นแล้ว
 ถอนหายใจฮึดฮัด ร้องให้น้ำตา
 ไหล.

๑๒๓๗. ลูกหญิงรุจาเอ๋ย ตราบเท่าที่ลูก
 ยังมีชีวิตอยู่ อย่าอดอาหารเลย
 แน่ นางผู้เจริญ ปรโลกไม่มี
 ลูกหญิงจะลำบากไปทำไม ไร้
 ประโยชน์.

ตตถ วิชโกปีติ วิชโกปี ปุพเพ
 กลยาณกมมํ กตฺวา ตสฺส นิสฺสนฺทน
 ทาสิกุจฺฉิยํ นิพฺพตฺโตติ วิชกวตฺถุปีสุสา
 อุทาหรณํ อหริ.

นตฺถิ ภาทฺเตติ ภาทฺเต คุณาจฺริโย
 เอวมาท “นตฺถิ อัย โลกิ นตฺถิ
 ปรโลโก นตฺถิ มาตา นตฺถิ ปิตา
 นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา นตฺถิ
 โลเก สมณพฺราหฺมณา สมคฺครตา^๑
 สมมาปฺปฏิปฺนฺนาติ ปรโลเก หิ สติ
 อิลโลโก นาม ภาเวยฺย โสเยว นตฺถิ
 มาตาปิตฺตฺสฺ จ สนฺเตสฺส ปุตฺตธิตโร
 นาม ภาเวยฺยฺ เตเยว นตฺถิ
 ธมฺเม สติ ธมฺมิกสมณพฺราหฺมณา
 ภาเวยฺยฺ เตเยว นตฺถิ ก็ ทานํ
 เทสิ ก็ สีลํ รกฺขสิ นินฺตฺถิ ก็
 วิหฺบฺลฺลํ”ติ.

๑๒๓๘. เวเทหฺสฺส วโจ สุตฺวา
 รุจา รุจิริวณฺณินิ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า แม่นาย
 วิชกะ ความว่า พระเจ้าอังคิตทรงนำเรื่อง
 ของนายวิชกะมาเป็นตัวอย่างแก่พระนาง
 รุจाराชิตาว่า แม่นายวิชกะในกาลก่อน
 เคยทำกรรมดีก็มาเกิดในท้องของนางทาสี
 เพราะผลของกรรมดีนั้น.

คำว่า แม่นางผู้เจริญปรโลกไม่มี ความว่า
 พระเจ้าอังคิตตรัสว่า ดูกรนางผู้เจริญ
 อาจารย์คุณาชิวกกกล่าววว่า “โลกนี้ไม่มี
 โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี
 สัตว์ผู้เกิดไม่มี สมณะและพราหมณ์
 ทั้งหลาย ผู้ยินดีร่วมปฏิบัติชอบในโลก
 ไม่มี ดังนี้ ก็เมื่อโลกหน้ามีอยู่ ชื่อว่าโลกนี้
 ก็พึงมี โลกทั้งสองนั้นแหละไม่มี เมื่อ
 มารดา บิดา มีอยู่ บุตรและธิดาทั้งหลาย
 ก็พึงมี มารดาบิดาและบุตรธิดาทั้งหลาย
 นั้นแหละไม่มี เมื่อธรรมมีอยู่ สมณะและ
 พราหมณ์ผู้ประพฤติธรรมก็พึงมี ธรรม
 และสมณพราหมณ์ทั้งหลายนั้นแหละไม่มี
 เจ้าจะให้ทานทำไม จะรักษาศีลทำไม
 จะเดือดร้อนไปทำไม ไร้ประโยชน์”.

๑๒๓๘. พระนางรุจา ผู้มีพระฉวีวรรณ
 งดงาม ผู้ทรงทราบกฎธรรมดา

^๑ ฉ. สมมคฺคตา.

ชานํ ปุพฺพปาปริ ฌมฺมํ
ปีตรํ เอเตทพฺรวิ.

ในอดีต ๗ ชาติ อนาคต ๗
ชาติ ได้สดับพระดำรัส ของ
พระเจ้าวิเทหะแล้ว กราบทูล
พระราชบิดาว่า.

๑๒๓๙. สุตเมว ปุเร อาสิ
ปจฺจกฺขํ ทิฏฺฐมิตํ มยา
พาลูปเสวี โย โหติ
พาลอว สมปชฺชถ.

๑๒๓๙. แต่ก่อน หม่อมฉันได้ฟังมาเท่านั้น
ข้อนี้หม่อมฉันเห็นประจักษ์เองว่า
ผู้ใดเข้าไปเสพคนพาล ผู้นั้นก็
เป็นพาลไปด้วย.

๑๒๔๐. มุโพหํ ทิ มุพฺพหมาคมฺม
ภียโย โมนํ นิคฺคจฺจติ
ปฏฺฐิรูปิ อลาเตน
วิชฺเฌน จ มุยฺหิตฺตฺตติ.

๑๒๔๐. ก็ผู้หลงอาศัยคนหลง ย่อมถึง
ความหลงยิ่งขึ้น อลาตเสนาบดี
และนายวิชกะ เป็นผู้ควรจะ
หลง.

ตตถ ปุพฺพปาปริ ฌมฺมนฺตติ ภิกฺขเว
ปีตุ วจฺนํ สุตฺวา รุจา ราชธิตา
อดีเต สตฺตชาติวเสน ปุพฺพฌมฺมํ
อนาคต สตฺตชาติวเสน อนาคต-
ฌมฺมญฺจ ชานนฺตํ ปีตรํ มิจฺฉา-
ทิฏฺฐิตฺโต โมเจตฺตูกามา เอตํ "สุตฺตเมวา"ติ
อาทิมาน.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทรงทราบกฎ
ธรรมดา ในอดีตและอนาคต ความว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระนางรจจาราชธิดา
ทรงสดับพระดำรัสของพระราชบิดาแล้ว
ทรงทราบกฎธรรมดา ในครั้งก่อนด้วย
อำนาจในชาติเป็นอดีต ๗ ชาติ และทรง
รู้กฎธรรมดาในกาลยังไม่มาถึงด้วยอำนาจ
ในชาติเป็นอนาคต ๗ ชาติ จึงกราบทูล
คำนั้นเป็นต้นว่า "หม่อมฉันได้ฟังมาแล้ว
เท่านั้น" เพื่อจะเปลื้องพระราชบิดา
จากมิจฉาทิฐิ.

ตตถ สมปชฺชธาทิ โย ปุคฺคโล
พาลูปเสวี โหติ, โส พาลอว

คำว่า ถึงความเป็นพาล ในคานานัน
ความว่า บุคคลใดเข้าไปเสพกับคนพาล

สมปชชตีติ เอตัมยา ปุพเพ
 สุตเมว, อชช ปน ปจจกชโต ทิฏฺฐนฺติ.

มุโพท หนีติ มคฺคมุพฺพหามคฺคม
 มคฺคมุโพท วิทย ทิฏฺฐิมุโพทปิ
 ทิฏฺฐิมุพฺพหามคฺคม อุตฺตริปิ มุพฺพหิ
 นิคฺคจฺจติ, มุพฺพหโตโร โหติ.

อลาเตนาติ เทว ตุมฺเหหิ ชาติ-
 โคตตกุลปฺปเทสอิสฺสรียปญฺญาสมฺปนฺเนหิ^๑
 ปรีหิเนน อลาตเสนาปตีนา อจฺจนต-
 หิเนน นิปฺปญฺเณน วิชกทาเสน จ
 ความทารกสทิสํ อหิริกํ พาลํ คุณฺดาชีวกํ
 อาคมฺม มุยฺหิตํ ปฏฺฐิรูปิ อญฺฺจวิกิ,
 กิณฺเตน มุยฺหิสฺสสตีติ.

เอวํ เต อุโปปิ ครหิตฺวา ทิฏฺฐิตฺ
 โมเจตฺตูกามตาย ปิตริ วณฺเณนฺตี อาห

ผู้นั้นก็เป็นพาลไปด้วย เพราะฉะนั้น
 พระนางรุจาจึงกราบทูลว่า หม่อมฉัน
 ได้ฟังมาแล้วเช่นนั้น, แต่ในวันนี้หม่อมฉัน
 ได้เห็นเองโดยประจักษ์.

คำว่า ก็ผู้หลง ความว่า แม้ผู้หลง เพราะ
 ทิฐิหลงแล้ว เหมือนผู้หลงทางอาศัย
 คนหลงทางแล้ว ย่อมถึงความหลงยิ่งขึ้น
 คือย่อมเป็นผู้หลงมกมาย.

คำว่า อลาตเสนาบดี ความว่า พระนาง
 รุจाराชธิดาตรัสว่า ท่านอลาตเสนาบดี
 เสื่อมรอบแล้ว จากชาติโคตรตระกูล
 ประเทศ ความเป็นใหญ่และความถึง
 พร้อมด้วยปัญญา และวิชกทาสผู้เสื่อม
 โดยส่วนตัวหาปัญญาไม่ได้ มาลุ่มหลง
 เพราะอาศัยคุณฺดาชีวก ซึ่งเป็นคนเขลา
 ปราศจากhiri เป็นคนพาล, เหมือนเด็ก
 บ้าน ก็เป็นการเหมาะสมคือสมควร,
 พระองค์จักลุ่มหลงเพราะคุณฺดาชีวกทำไม.

พระนางรุจาทรงติเตียนชนทั้งสอง
 เหล่านั้นอย่างนี้แล้ว เมื่อจะทรงยกย่อง
 พระราชบิดา เพื่อใคร่จะทรงปลดเปลื้อง
 จากมิจฉาทิฐิ จึงกราบทูลว่า

^๑ ชาติ ฯลฯ ปญฺญาหีติ ปี ปาโจ.

๑๒๔๑. "ตฺวญฺจ เทวาสี สปุปฺปญฺโถ
ธโร อตฺถสฺส โกวิทฺโถ
กถิ พาลฺเลหิ สทิสฺโส
หีนทิกฺขจิมฺปาคมิ.

๑๒๔๒. สเจ หิ สํสํวเรณ สุขุณฺณติ
นिरตฺถิยา ปพฺพชฺชา คุณฺสฺส
กัณฺโถว อคฺคิ ชลิตํ อปาปตํ
อาปชฺชติ โมหมฺพุห นคฺคภาวํ.

๑๒๔๓. สํสํวรสฺสทฺธิติ ปุเร นิวิญฺจา
กมฺมํ วิทฺธุเสนฺติ พหุ อชานํ
ปุพฺพเพ กสิ ทฺถคฺคหิตฺว อตฺถโถ
ทุมฺโมจยา พลิสฺสา อมฺพุชฺชวา"ติ.

๑๒๔๑. "ขอเดชะ ส่วนพระองค์มีพระปรีชา
ทรงเป็นนักปราชญ์ ทรงฉลาด
รู้อรรถ จะทรงเป็นเช่นกับพวก
คนพาล เข้าถึงทิวอันแล้ว ได้
อย่างไร.

๑๒๔๒. ก็ถ้าสัตว์ จะบริสุทธิ์ได้ด้วย
การท่องเทียวไปในสังสารวัฏ การ
บวชของคณาชีวก ก็ไม่มี
ประโยชน์ คณาชีวกเป็นคน
หลงมกมาย ย่อมถึงความเป็นคน
เปลือย เหมือนตักแตนหลง
บินตกเข้าไปสู่กองไฟอันลุกโพล่ง
ฉะนั้น.

๑๒๔๓. คนเป็นอันมากผู้ไม่รู้อะไร ได้ฟัง
คำของกัศสพคณาชีวกว่า ความ
หมดจด ย่อมมีได้ด้วยสังสารวัฏ
ก็เชื่อมั่นเสียก่อนทีเดียว จึงพากัน
ปฏิเสธ(ประทุษร้าย) กรรม
และผลของกรรม ประโยชน์ที่
ยึดถือไว้ผิดในเบื้องต้น ก็ยาก
ที่จะเปลื้องได้ เหมือนปลาติด
เบ็ด ยากที่จะเปลื้องจากเบ็ดได้
ฉะนั้น".

ตตถ สปุปฺปญฺโถติ ตวํ หิ
ยสฺวยปุณฺณชิตฺติโยนิโสมนสิการณฺม-

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มีพระ
ปรีชา ความว่า ก็พระองค์มีพระปรีชา

สากัจฉวเสน ลทุธาย ปญญา
สปัญโณ, เตเนว การณน ธีโร,
ธีรตาย อตุถานตฺตสฺส การณา
การณสฺส โกวีโธ.

พาลี สทิสฺสตี ยถา เต พาลา
อุปคตา, กถิ ตถา ตฺวํ หีนทิกฺขี
อุปคโต. อปาทนฺติ อปี ปาปตํ,
ปตฺนุโตติ อตฺถโธ.

อิทํ วุตฺตํ โหติ “ตาด สํสาเรน
สุทฺธิยา สติ ยถา ปญฺจคฺคิโฏ รตฺติภาเค
ชฺลิตํ อคฺคิ อทิสฺวา ตปฺปจฺจยํ ทุกฺขํ
อชานิตฺวา โมเหน ตตฺถ ปตฺนุโต
มหาทุกฺขํ อापชฺชติ, ตถา คฺุณปี
ปญฺจกามคฺุณ ปหาย โมหมฺุเพฺหน
นิสฺสุสิริกํ นิลฺลชฺชํ นิสฺสุสาทํ นคฺุคภาวํ
อापชฺชติ”ติ.

ปุเร นินฺวฺจติ ตาด สํสาเรน
สุทฺธิตี กสฺสพวณํ สุตฺวา ปจฺมเมว

ด้วยพระปัญญา อันได้แล้วด้วยการ
พิจารณา ยศ วัช บุญ ความเพียร ด้วย
อุบายอันแยบคายและการสนทนาธรรม,
ทรงเป็นนักปราชญ์ ด้วยเหตุนี้เอง,
ทรงฉลาดรู้เหตุการณ์ อันเป็นประโยชน์
และหาประโยชน์มิได้ เพราะความที่
พระองค์เป็นนักปราชญ์.

คำว่า ทรงเป็นเช่นกับเหล่าคนพาล
ความว่า “ชนทั้งหลายเหล่านั้น เข้าถึง
ความเป็นพาลฉันใด, พระองค์ก็เข้าถึง
ทิวี่อันเลวได้ฉันนั้นเหมือนกัน. คำว่า
อปาทน์ ตัดบทเป็น อปี ปาปตํ แปลว่า
แม้ตกไปแล้ว อธิบายว่า ตกไปอยู่.

คำนี้มีอธิบายว่า “ข้าแต่พระราชบิดา
เมื่อความบริสุทธิ์มิได้ เพราะการท่องเที่ยว
ไปในสังสารวัฏ, แม้คุณาชีวกก็สสปกโคตร
ละเบญจกามคุณแล้ว ย่อมถึงความเป็น
คนเปลือย หาสิริมิได้ ไม่มีความละเอียด
หาความขบใจมิได้ เพราะความหลง
งมงาย เหมือนแมลงเม่าเห็นกองไฟ อัน
ลุกโพลงในเวลารাত্রี ไม่รู้ทุกข์ มีกองไฟ
นั้นเป็นปัจจัย ตกไปอยู่ในกองไฟนั้น
เพราะความหลง ย่อมถึงทุกข์ใหญ่ฉะนั้น”.

คำว่า ก็เชื่อมั่นเสียก่อน ความว่า
ข้าแต่พระราชบิดา ชนทั้งหลายเป็นอันมาก

นิวิฐา, "นตฺถิ สุกตทุกกฏานํ กมฺมานํ
ผลนุ"ติ คหิตตฺตา พหุ ชนา อชานนฺตา
มิจุฉาทสฺสเนน อนตฺถํ คเหตุวา กมฺมํ
วิทฺธุเสนฺติ, ตํ วิทฺธุเสนฺตา กมฺมผลํ
วิทฺธุเสนฺติเยว, เอวํ เตสํ ปุพฺเพ คหิตโต
กลิปฺราชยคฺคาโห ทฺคคหิตฺว โหตีติ
อตฺถเ.

ทุมฺไมเจยา พลิสฺสา อมฺพุชฺวาติ เต
ปน เอวํ อชานนฺตา มิจุฉาทสฺสเนน
อนตฺถํ คเหตุวา จิตฺตา พาลา ยถา
นาม พลิสฺสํ คิลิตฺวา จิตฺโต มจฺจโ
พลิสฺสา ทุมฺไมเจโย โหติ, เอวํ ตมฺหา
อนตฺถา ทุมฺไมเจยา โหนฺติ.

เอวํ วตฺวา สฺวา อุตฺตริ ราชานํ
อนุสฺสาสนฺตี อีมา คาทา อภาสิ

๑๒๔๔. "อุปมนฺเต กริสฺสามิ
มหาราช ตวตฺถิยา
อุปมายปิเชกฺจเจ
อตฺถํ ชานนฺติ ปณฺชิตา.

ฟังคำของกัศสปซึ่งกว่า ความหมจด
ยอมมีได้ด้วยสังสารวัฏดังนี้ ก็ตั้งมั่นก่อน
ทีเดียว. ชนเป็นอันมาก เมื่อไม่รู้ เพราะ
ความที่ตนถือมิจฉาทิจฺฐิว่า "ผลแห่ง
กรรมที่ทำดี และทำชั่วไม่มี" ก็ถือเอา
ความฉิบหาย ชื่อปฏิเสธกรรม. เมื่อเขา
ปฏิเสธกรรมนั้น ก็ชื่อว่า ปฏิเสธผลแห่ง
กรรมด้วย, อธิบายว่า การถือมิจฉาทิจฺฐิ
ของชนเหล่านั้นก่อนอย่างนี้ ชื่อว่าทำความ
ปราชัยไซคร้ายไว้ ย่อมเป็นผู้ถือผิดทีเดียว.

คำว่า เหมือนปลาติดเบ็ดยากที่จะปลี
งตนจากเบ็ดได้ ความว่า ส่วนพวก
ชนพาลนั้น เมื่อไม่รู้อยู่อย่างนี้ ก็จะยึดถือ
ความฉิบหายดำรงอยู่ด้วยความเห็นผิด
ยากจะปลีงตนจากความฉิบหายนั้นได้
เหมือนปลากลิ้นเบ็ดติดอยู่ ย่อมจะปลีง
ตนจากเบ็ดได้ยาก ฉะนั้น.

พระนางรจจาราชิตา ครั้นทูล
พระราชบิดาอย่างนี้แล้ว เมื่อจะทูล
อนุศาสน์ พระราชบิดาให้ยิ่งขึ้น ได้ทรง
ภาษิตคาถาเหล่านี้ว่า

๑๒๔๕. "ข้าแต่มหาราชเจ้า หม่อมฉันจัก
ยกตัวอย่างมาเปรียบถวาย เพื่อ
ประโยชน์แก่พระองค์ บัณฑิต
ทั้งหลายในโลกนี้บางพวก ย่อม
รู้เนื้อความได้ด้วยอุปมา.

๑๒๔๕. วาณิชาณํ ยถา นาวา
 อปุปมาณภारा ครุ
 อติภารํ สมาทาย
 อณฺณเว อวสีทติ.

๑๒๔๖. เอวเมว นโร ปาปี
 โถกํ โถกํปี อาจिनํ
 อติภารํ สมาทาย
 นโรเย อวสีทติ.

๑๒๔๗. น ตาว ภาโร ปริปุโร
 อลาตสฺส มหิปติ
 อาจินาติ จ ตํ ปาปี
 เยน คจฺจติ ทคฺคตี.

๑๒๔๘. ปุพฺพเพวสฺส กตํ ปุณฺณํ
 อลาตสฺส มหิปติ
 ตสฺเสว เทว นิสฺสนุโท
 ยญฺเจโส ลภเต สุขํ.

๑๒๔๙. ชียเตวสฺส ตํ ปุณฺณํ
 ตถา हि อคฺเณ วโต
 อชฺชมคฺคํ อวหาย
 กุมฺมคฺคํ อนฺธาวติ.

๑๒๕๐. ตฺลลา ยถา ปคฺคหิตา
 โอิหิตे ตฺลมนฺฑล

๑๒๔๕. เปรียบเหมือน เรือของพ่อค้า
 บรรทุกสินค้าหนักเกินประมาณ
 ย่อมนำสินค้าอันหนักยิ่ง ไปจม
 ลงในมหาสมุทร ฉั้นใด.

๑๒๔๖. นรชนสั่งสมบาปกรรมทีละน้อยๆ
 ย่อมพาเอาบาปอันหนักยิ่ง ไป
 จมลงในนรก ฉั้นนั้นเหมือนกัน.

๑๒๔๗. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ ใน
 แผ่นดิน บาบอันหนักของ
 อลาตเสนาบดี ยังไม่บริบูรณ์
 ก่อนอลาตเสนาบดียังสั่งสมบาป
 อันเป็นเหตุให้ไปสู่ทุกคติอยู่.

๑๒๔๘. ขอเดชะ การที่อลาตเสนาบดี
 ได้รับความสุขอยู่ในบัดนี้ เป็น
 ผลบุญที่ตนได้ทำไว้แล้ว ใน
 ปางก่อนนั่นเอง.

๑๒๔๙. บุญของอลาตเสนาบดี จะหมด
 สิ้น อลาตเสนาบดี จึงมายินดี
 ในอกุศลกรรม อันไม่ใช่คุณ
 อย่างนั้น หลีกละทางตรง วิ่งไป
 ตามทางอ้อม.

๑๒๕๐. เปรียบตาขี้ที่กำลังขี้ของ ย่อม
 ต่ำลงข้างหนึ่ง เมื่อเอาของหนัก

อุณฺณเมติ ตฺลาลีลํ
ภาเว โอรุปีเต สติ.

๑๒๕๑. เอวเมว นโร ปุณฺณํ
โลกํ โลกมฺปิ อัจฉินํ
สคฺคาติมาโน ทาโส ว
วีชโก สาทเว รโต"ติ.

ตตถ นิรเยติ อญฺจวิเช มหานิรเย
โสฬสฺวิเช อุตฺตทนิรเย โลกนฺตนิรเย
จ. ภาโรติ ตาต น ตาวุตฺต
อกุสฺลภาโร ปุรติ.

ตสฺสชาติ ตสฺส ปุพฺเพ กตสฺส
ปุณฺณสฺส เอส นิสฺสนุโท. ยํ โส
อลาตเสนาปติ ตปฺปจฺจยํ สุขํ ลภติ.
น हि ตาต เอตํ โคฆาตกกมฺมสฺส
ผลํ. ปาปสฺส हि นาม วิปาโก
อิฏฺฐโง กนฺโต ภวิสฺสตีติ อญฺจานเมตํ.

อคุณฺเ รโตติ ตถา เหส อิทานิ
อกุสฺลกมฺเม รโต. อญฺมคุคนฺติ ทส
กุสฺลกมฺมปถมคฺคํ ปหาย. กุมฺมคุคนฺติ

ออกเสย ช้างที่ต่ำก็จะสูงขึ้น
ฉันใด.

๑๒๕๑. นรชน สังกสมฺบุญไว้ทีละน้อย ๆ
ย้อมไปสู่สุคติเทวโลกได้ เหมือน
ชีวิตบุรุษผู้เป็นทาส ยินดีใน
กรรมอันงาม ย่อมมุ่งไปสวรรค์
ได้ฉันนั้นเหมือนกัน".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ในนรก
ความว่า ในมหานรก ๘ ชุม ในอุสสทนรก
และโลกันตนรกรวมเป็นนรก ๑๖ ชุม.
คำว่า บาปอันหนัก ได้แก่ อกุศลกรรม
อันหนักของอลาตเสนาบดีนั้น ยังไม่
บริบูรณ์ก่อน.

คำว่า นั้น ความว่า การที่อลาตเสนาบดี
ได้รับความสุขมีบุญเป็นปัจจัย เป็นผล
แห่งบุญที่ตนทำไว้แล้วในปางก่อน, ข้าแต่
พระบิดา ความสุขที่อลาตเสนาบดีได้รับ
นั้น จักเป็นผลแห่งกรรม คือการฆ่าโค
ก็หาไม่. ก็คำว่า ก็ชื่อว่าผลแห่งบาป
จักเป็นที่น่าปรารถนา น่าใคร่ ดังนี้ นั้น
มิใช่ฐานะ.

คำว่า ความยินดีในโทษมิใช่คุณ ความว่า
ก็บัดนี้ อลาตเสนาบดีมายินดีในอกุศล-
กรรมอย่างนั้น. คำว่า ทางตรง ความว่า

นिरयคามी तस अकुशलममपठमकुं
अनुवावति.

โอहिते तुलमनुทเลति णनुท-
สมुปฏิจुณตुถาย तुलामनुทले लकुเคตวา
จปีเต. **อุन्नเมตีติ** อุทธี อุกขิปติ.

आजिननुति โถกั โถกั पुणुณं
आजिननुโต पापकारं ओताเรतुवा नरो
गलुयाणममुसूसीं उकुขिपितुवा เทवलोकं
कुजुत्ति. **สกุคาคิมาโนติ** สกุเค
อติมาโน สกุคสมุปาปเก สาดผล
กलुयाणมมุเม อภิวโต. **สกุคาคิมาโนติ**ปี
ปาโจ, สกุคั อธิการं กตุวา จิตจิตฺโตติ
อตุโถ.

सातवे रित्ति ऐस वीचकथासे सातवे
मरुविपागे कुशलममेयेव रित्ति से
अिमसुस पापकमसुस चीणकाले
गलुयाणममुसुस फलेन तेवलोक
निपुपत्तिसुसुत्ति.

यी पनेस अितानी तासत्तं
उपकुतो नेव तं गलुयाणममुसुस

อลาตเสนาบดีละทาง คืออกุศลกรรมบถ
๑๐ ประการ. คำว่า **ทางอ้อม** ความว่า
อลาตเสนาบดีเดินตามทางอ้อม คือ
อกุศลกรรมบถ ๑๐ อันจักไปสู่นรก.

คำว่า **เมื่อตาชั่งกำลังชั่ง**ของ
ความว่า เมื่อตาชั่งที่แขวนตั้งอยู่ เพื่อ
ต้องการรับชั่งสิ่งของ. คำว่า **จะสูงขึ้น**
ได้แก่ ชูสูงขึ้น.

คำว่า **สั่งสมอยู่** ความว่า นรชนสั่งสม
บุญอยู่ที่ละน้อย ๆ ลดการทำบาปลง
ยกกรรมดีงามขึ้นเป็นประธาน ก็จะได้
เทวโลกได้. คำว่า **มุ่งไปสวรรค์ได้**
ความว่า วิชกทาสมีมานะยิ่งในสวรรค์
คือ มีความยินดียิ่งในกรรมที่ดีงามอันเป็น
เหตุให้ถึงสวรรค์มีผลน่ายินดี บาลีว่า
สกุคาคิมาโน ดังนี้บ้าง อธิบายว่า มีจิต
ตั้งมั่นมุ่งสวรรค์เป็นสำคัญ.

คำว่า **ยินดีแล้วในกรรมอันงาม** ความว่า
นายวิชกทาสนั้น ยินดีในกรรมอันงาม คือ
กุศลกรรมนั่นเอง ซึ่งมีผลอันหวาน, ใน
เวลาสิ้นบาปกรรมนี้แล้ว เขาก็จะไปเกิดใน
เทวโลกด้วยผลแห่งกรรมอันดี.

ก็บัดนี้ นายวิชกะเข้าใจถึงความเป็น
ทาสแล้ว จักมีเพราะผลแห่งกรรมดีก็หาไม่
พึงถึงความตกลงใจเรื่องนี้ว่า "กรรมที่ให้

ผเลน "ตถตตสั้วตตนิกั"^๑ หิสฺส ปุพฺเพ
กตํ ปาปํ ภวิสฺสตี"ติ นิฏฺจเมตฺถ
คนฺตพฺพนฺติ สฺวา อิมมตฺถํ ปกาเสนฺตี
อาห

๑๒๕๒. "ยมชฺช วิชโก ทาโส
ทุกฺขํ ปสฺสตี อตฺตนิ
ปุพฺเพวสฺส กตํ ปาปํ
ตเมโส ปฏฺิเสวตี.

๑๒๕๓. ชีเยเตวสฺส ตํ ปาปํ
ตถาหิ วินเย รโต
กสฺสปญฺจ สฺมาปชฺช
มา เหวปฺปถมาคฺมา"ติ.

ตตฺถ มา เหวปฺปถมาคฺมาตี ตาต
ตฺวํ ปน อิมํ นคฺคํ กสฺสปาชีวกํ
อุปคนฺตฺวา มา เหว นิรยคามี
อุปฺปถํ อคฺมา มา ปาปมกาสีตี
ปีตรํ โหวทฺติ.

สฺวา อิทานิสฺส ปาปฺปเสวนาย
โทสํ กลฺยาณมิตฺตฺวปเสวนาย จ คุณฺโณ

นายวิชกะไปเป็นเช่นนั้น คงจักเป็นบาป
ที่เขาทำไว้ในปางก่อน" เพราะฉะนั้น
พระนางจุจาราชิตดา เมื่อจะทรงประกาศ
เนื้อความนี้ จึงตรัสว่า

๑๒๕๒. "นายวิชกะผู้เป็นทาส เห็นทุกข์
ในตน ในวันนี้ เพราะเขาได้
เสพบาปกรรม ที่ตนทำไว้ใน
ปางก่อน.

๑๒๕๓. บาปกรรมนั้นของเขา จะหมดสิ้น
เขาจึงมายินดี ในวินัยอย่างนั้น
ขอพระองค์อย่าทรงคบหาคุณา-
ชีวกกัศสปโคตรเลย จะพา
พระองค์ทรงดำเนินทางผิด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อย่าทรงคบหา
คุณาชีวกผู้เดินทางผิดเลย ความว่า
พระนางจุจาราชิตดา ทูลโอวาทพระราช-
บิดาว่า ข้าแต่พระราชบิดา ก็พระองค์
ทรงเข้าไปหากัศสปคุณาชีวกคนเปลี่ยนี้
แล้ว อย่าทรงคบหาคุณาชีวกผู้เดิน
นอกรทาง มีปรกติไปสู่นรกและอย่าได้
ทรงทำบาปกรรมเลย.

บัดนี้ พระนางจุจามีเมื่อจะทรงแสดง
โทษแห่งการคบหาบาปมิตร และคุณแห่ง

^๑ ฉ. ทาสตตสั้วตตนิกญฺจิสฺส.

ทสฺเสนุตฺติ อาท

๑๒๕๔. "ยํ ยํ หิ ราช ภาชติ
 สนฺตํ วา ยทึ วา อสํ
 สึลวณฺตํ วิสึลํ วา
 วสํ ตสฺเสว คจฺจติ.

๑๒๕๕. ยาทิสํ กุรุเต มิตฺตํ
 ยาทิสญฺจูปเสวติ
 โสปี ตาทิสโก โหติ
 สหวาโส หิ ตาทิโส.

๑๒๕๖. เสวมาโน เสวมานํ
 สํมฺภูจึ สํมฺสํ ปรี
 สโร ทฺภูจึ กลาปัว
 อลิตฺตมฺพลิมฺปติ
 อุปเลปภยา ธีโร
 เนว ปापสขา สिया.

๑๒๕๗. ปุติมจฺฉํ กุสคฺเคน
 โย นโร อุปนยฺหติ
 กุสาปี ปุตี วายนฺติ
 เอวํ พาลูปเสวนา.

๑๒๕๘. ตครณฺจ ปลาเสน
 โย นโร อุปนยฺหติ
 ปตฺตทาปี สุรภี วายนฺติ
 เอวํ ธีรูปเสวนา.

การคบหากัลยาณมิตร จึงกราบทูลว่า

๑๒๕๔. "ข้าแต่พระราชบิดา บุคคลคบผู้ใด
 เป็นสัตบุรุษ มีศีล หรืออสัตบุรุษ
 ไร้ศีล เขาย่อมไปสู่อำนาจของ
 ผู้นั้นเทียว.

๑๒๕๕. บุคคล กระทำคนเช่นใดให้เป็น
 มิตร และเข้าไปคบหากคนเช่นใด
 แม้เขา ก็ย่อมเป็นเช่นคนนั้น
 เพราะการอยู่ร่วมกัน ย่อมเป็น
 เช่นนั้นได้.

๑๒๕๖. ผู้คบ ย่อมติดนิสัยผู้ที่ตนคบ ผู้
 ติดต่อย่อมติดนิสัยผู้ที่ตนติดต่อย
 เหมือนลูกศรอาบยาพิษ ย่อม
 เปื้อนแล่งฉะนั้น นักปราชญ์
 ไม่ควรเป็น ผู้มีคนชั่วเป็นสหาย
 ที่เดียว เพราะกลัวจะแปดเปื้อน.

๑๒๕๗. การเสพคนพาล ย่อมเป็นเหมือน
 บุคคลเอาใบคาห่อปลาเน่า แม้
 ใบคานั้น ก็มีกลิ่นเหม็นฟุ้งไป
 ฉะนั้น.

๑๒๕๘. ส่วนการคบหาสมาคม กับ
 นักปราชญ์ ย่อมเป็นเหมือนบุคคล
 เอาใบไม้ห่อกฤษณา แม้ใบไม้
 นั้น ก็มีกลิ่นหอมฟุ้งไป ฉะนั้น.